

magazin istoric

SERIE NOUĂ — IUNIE 1990

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică → anul XXIV nr. 6 (279) iunie 1990

SUMAR

• Bonum et Malum: Anton Dumitriu... 2 • 21-22 decembrie 1989 — secvențe siblene ... 4 • Dosarul arheologiei. Între iluzie și deziluzie... 8 • Muzeul Național de Artă — victimă a genocidului cultural: Theodor Enescu... 11 • Teroare în Palatul Primăverii (III): Vasile Adam... 14 • Moartea tiranului: Zoe Petre... 16 • Un fulger prin noaptea vremurilor: Gheorghe I. Brătianu... 17 • Journal de Constantinople. Cel dintîi ecou internațional al revoluției române de la 1848: Armand Goșu... 20 • Constituțiile începuturilor vieții politice moderne: Constantin Antip... 23 • La Veneția în Campo Santa Fosca, un focar românesc de cultură renăscut — Palatul Correr: Atanasie Popescu... 26 • Iunie 1941-august 1944. Ministrul Elveției la București transmite... (III): Andrei Șiperco... 29 • Documente. 26-28 iunie 1940 — O dramă istorică... 33 • 1808. Spania îl înfruntă pe Napoleon: Ana Vădeanu... 42 • Shakespeare — cine era sau cine nu era: J.D. Reed... 48 • În București, acum 50 ani... 52 • Norvegia, aprilie 1940 — campania ignorată (III): François Kersaudy... 56 • Roland Garros sau zborul întrerupt: F. Dolghin... 59 • Cărți sosite la redacție... 10 • Rebus Ce din vechi se pomește... 61 • Dialog cu cititorii... 62

COPERTELE NOASTRE

①(4). Veneția e singurul oraș așezat în apropierea mării unde marea e pretutindeni, unde marea e împreună cu tine, e deprimă cu tine... Vraja aceasta a tovarășiei neconținute cu apele schimbătoare e unul, și cel mai ales, din secretele frumuseții Veneției".

Așa a văzut și a descris Veneția marelui nostru istoric Nicolae Iorga, așa au văzut-o și au imaginat-o numeroși artiști, de-a lungul glorioasei istorii a Serenissimei Republici. Între ei, pictorul Antonio Canaletto (1697-1768), autor a numeroase tablouri inspirate din viața cotidiană a Veneției. În imagine, **Întoarcerea „Bucentaurului” în ziua înălțării**, tablou din colecția Aldo Crespi, reprodus după albumul *Toutes L'oeuvres peintes de Canaletto* („Bucentaurul” era marea galeră, bogat sculptată și aurită, pe care, în fiecare an, în ziua înălțării, se imbarca dogele Veneției; pentru a ofiția, în largul Mării, căsătorii simbolice cu Adriatica) (**La Veneția, în Campo Santa Fosca—un focar românesc de cultură renăscut: Palatul Correr**, p. 26)

② Intrarea glorioasă a lui Mihai Viteazul la Alba Iulia, evocată într-o litografie de Eugeniu Voinescu, moment însemnat în drumul românilor spre înfăptuirea unirii mult dorite (**Un fulger prin noaptea timpurilor**, p. 17)

③ Tablouri împușcate; comori din tezaurul Muzeului Național de Artă avariate de gloanțele terorștilor în cursul luptelor din decembrie 1989: Emanoil Bardasare — **Stegarul** și două creații ale lui Șt. Luchian — **Moș Nicolae cobzarul și Safta florăreasa** (Muzeul Național de Artă — victimă a genocidului cultural, p. 11)

BONUM ET MALUM

Profesorul Anton Dumitriu pregătește pentru apariție o nouă lucrare, intitulată *Homo universalis* (Omul universal). Continuând ciclul de scrieri consacrate descifrării gândirii umane (Cartea întâlnirilor admirabile, Alétheia și ciclul de eseuri reunite sub genericul Știință și cunoaștere), lucrarea întreprinde o incursiune în câteva capitole esențiale ale filosofiei istorice.

Capitolul selectat pentru revista Magazin istoric, intitulat *Bonum et Malum* urmărește, în evoluția sa istorică, raportul dialectic dintre bine și rău, în interdependența lor strinsă. Unitate și luptă a contrariilor, Binele și Răul, așa cum se relevă din cuprinsul acestui capitol, au reprezentat o prezență permanentă în viața omului — cea mai minunată dintre plăsmuirile naturii, potrivit versului din *Antigona* lui Sofocle, ales drept motto: „Multe sînt minunile lumii, dar nimic nu e mai minunat decît omul”. Desigur, o temă de meditație în dificilă, dar necesară încheștare cu oarbele forțe ale Răului, pentru triumful Binelui și pe pămînt român.

De la începutul istoriei omenesti, adică de cînd cunoaștem ceea ce românii numeau *res gestae* — faptele însemnate ale omenirii, se observă o luptă continuă între Bine și Rău. Crimele și răutățile, care au făcut din om dușmanul omului, *homo homini lupus*, cum spuneau latinii, se găsesc din abundență încă din îndepărtata epocă a lui Ghilgamesh, sau chiar sub domnia unor genii militare sau organizatorice ca Alexandru Macedon, Iuliu Cesar, Carol cel Mare sau Napoleon și pînă în zilele noastre. Din cînd în cînd, apar în istorie și gînditori de mare tinută spirituală sau creatori de artă și de cultură care au marcat, de exemplu, secolul lui Pericle, al lui Augustus, al lui Laurențiu Magnificul, sau al lui Ludovic al XIV-lea. S-ar părea astfel că Binele și Răul coexistă, privity social, așa cum am văzut mai sus, dar chiar și în parti-

cular, în raportul dintre oameni, ale căror fapte rămîn anonime. Această permanență a Răului și a Binelui a făcut ca unele religii să le personifice; să le dea o existență în sine, ba mai mult, să conceapă o luptă continuă între aceste principii personificate, ca de exemplu, religia vechilor perși în care Binele reprezentat de zeul Ormuzd (în limba zendă Ahura Mazda) se află în luptă continuă cu Răul, întruchipat de zeul Ahriman.

S-au încercat multe, foarte multe explicații asupra acestei naturi duale care face posibil ca o ființă atît de inteligentă să fie purtătoare de rău. Rousseau a venit cu o teorie, care la vremea ei a putut găsi o mare audiență, dar care astăzi nu mai poate avea decît o valoare istorică: omul care trăiește în natură este un om bun, iar viața în societate îl depărtează de

propria lui natură. Pe de altă parte, toate concepțiile religioase au făcut din cuplul Rău-Bine o problemă de cunoaștere. Sub vechile legende biblice se ascunde mai totdeauna o problemă metafizică, care ne miră și astăzi că s-a putut pune la un asemenea nivel pe vremea aceea. În cazul nostru cele două principii au fost considerate ca o consecință a faptului interzis „de a minca din *pomul cunoașterii Binelui și Răului*”, ceea ce indiscutabil este o afirmație simbolică. Ce poate fi un „pom al cunoașterii” decît un simbol reprezentînd determinarea de la început a omului să poarte în el Binele și Răul, putînd în consecință să fie o amenințare pentru tot ce-l înconjură, chiar și pentru semenii lui. Din nefericire, această situație este o constatare de fapt, și nu depinde de acceptarea legendei sau de interpretarea ei.

Istoria evoluției pământului pomeneste de ere geologice, în care unele animale erau predominante, am putea spune că ele stăpneau globul, precum astăzi omul. La un moment dat acestea au dispărut lăsând în urma lor vestigii, fosile întregi, după care au putut fi reconstituite complet. Un astfel de animal, care a trăit în era secundară, a fost *dinosaurul*, care — după cât se pare — a stăpinit întreg pământul și apoi a dispărut brusc; spun brusc, pentru că s-au găsit și ouă fosilizate ale acestui animal, dar specia nu a mai putut să reziste și s-a stins...

Disparația dinosaurilor nu a putut fi explicată satisfăcător niciodată, deși s-au emis nenumărate ipoteze... În aceste condiții — și numai în aceste condiții — îmi voi permite să emit o ipoteză-simbol, și anume că grupul de animale de care este vorba s-a putut autodistrage. Pentru a se alimenta, dinosaurul carnivor avea nevoie de o cantitate uriașă de hrană, pe care o obținea prin lupta cu alte animale, învingându-le și devorându-le. Dar acestea trebuiau să fie, ele însele, mari, pentru a-i oferi întreaga hrană de care avea nevoie.

Există posibilitatea ca dinosaurii să fi epuizat diversele specii de animale mari care trăiau în acel timp și care, înmulțindu-se treptat, nu i-au mai putut hrăni. Atunci inexorabila cerință a vieții i-a făcut să se devoreze între ele până s-au autodistrus și au dispărut. S-ar putea aduce unele argumente în sprijinul acestei presupunerii, dar nu este în intenția mea să încerc o demonstrație. Important este numai faptul că o asemenea ipoteză poate fi emisă. Ea mi-a fost sugerată de ceea ce se petrece acum cu o altă specie pe glob. O specie, după cât se pare sau se pretinde, cea mai inteligentă din cîte au existat vreodată, și care a ajuns în pragul autodistrugerii. Nu pentru

a se minca unul pe altul, ci pentru că omul — *de te fabula narratur* — vrea să distrugă omul. Cum este posibil ca o ființă dotată cu un asemenea intelect, care a dat pe Homer și pe Virgiliu, pe Platon și Aristotel, pe Leonardo și Rafael, pe Dante și pe Goethe, pe Bach și pe Beethoven, pe Newton și pe Einstein, să-și piardă starea intelectuală și să meargă orbește spre anihilarea propriei specii, să-și piardă pînă și instinctul de conservare?... S-ar părea că și-a asumat el singur destinul dinosaurului.

Comparația dintre om și dinosaur mi-a fost sugerată nu numai de multele întâmplări tragice din timpul nostru, ci și de un vers al lui Sophocle, din tragedia *Antigona*, în care autorul grec îi atribuie omului calificativul *deinós*, acela întrebuițat de oamenii de știință pentru a desemna clasa saurienilor gigantici. Iată acest vers: tradus sună astfel: „*Multe sînt minunile lumii, dar nimic nu e mai minunat decît omul*”. Adjectivul *deinós*, care a fost aplicat dinosaurilor cu sensul de „teribil”, „înfricoșător” apare și aici sub forma *deinâ*, pluralul neutru, tradus prin „minunate” [lucruri minunate], și încă o dată sub forma comparativului neutru-lui *deinôn*, anume *deinôte-ron* = „mai minunat”. Traducerea nu este incorectă; adjectivul *deinós* are și sensul de „minunat”, „extraordinar”, dar este el oare întrebuițat în versul lui Sophocle în sensul acesta? Iată, pe scurt, faptele redată în tragedia citată a autorului grec. Cei doi fii ai lui Oedip, Eteocle și Polynice, au murit amîndoi în lupta dintre ei pentru tronul rămas liber prin dispariția tatălui lor. Kreon, pe care moartea celor doi frați l-a adus pe tronul Thebei, a dat ordinul ca Eteocle, care ocupase tronul temporar, să fie înmormîntat după toate datinile, și a interzis thebanilor.

sub pedeapsă de moarte, ca Polynice, vinovat de a fi venit cu armele împotriva propriei lui patrii, să fie înmormîntat. Sora celor doi frați, Antigona, își răpește totuși fratele pentru a-i da un mormînt. Disparația acestuia îl infurie pe Kreon, care-i poruncește paznicului să aducă imediat pe omul care a comis fapta pentru a-l executa, adică pe Antigona. Restul tragediei nu ne interesează aici. Dar, după ce Kreon și paznicul părăsesc scena, corul (Oda I) își începe cîntul prin versul citat mai sus și care cuprinde adjectivul în discuție *deinós*. La ce se referă el cînd recită acest vers? Să căutăm a-i desprinde sensul din context. Iată cum sînt comentate evenimentele mai departe:

„O! Inteligență clară, forță dincolo de orice măsură,

O! Destin al omului, făcînd și binele și răul”.

Vom observa că puțin înainte de a începe corul să recite celebrul vers citat, Sophocle mai întrebuițează cuvîntul *deinós* în versul: „Cît de îngrozitor este cînd judecătorul drept judecă strîmb”.

După cum se vede, în acest vers apare cuvîntul *deinôn*, dar nimeni nu l-a tradus vreodată prin „minunat” sau „extraordinar” ci prin „îngrozitor”.

Sophocle nu a înțeles deci să acorde omului calificativul *deinós* cu sensul plener de „minunat” sau de „extraordinar”, ci dublat de cealaltă față a lui, de îngrozitor, înspăimîntător, așa precum oamenii l-au întrebuițat în legătura cu *dinosaurii*. Astfel versul binecunoscut:

Pollâ tâ deinâ koudân an-thrôpou deinôte-ron pélei poate fi tradus, în contextul dat, în conformitate cu versurile care-l preced sau care-l urmează, cu un sens mai real:

„Multe sînt uimitoare în lume, dar nimic nu este mai formidabil și teribil ca omul”.

(Va urma)

Anton DUMITRIU

Pentru o arhivă a Revoluției

Ciclul de măturii început încă în primul număr al seriei noi a Magazinului istoric va reinvia, de astă dată, câteva secvențe din timpul Revoluției la Sibiu. Sînt pagini scrise de participanți la evenimente — muncitori, studenți, intelectuali, militari — a căror reunire în cadrul revistei ne oferă o imagine a modului în care au debutat evenimentele de la Sibiu în zilele de 21 și 22 decembrie 1989. Precizăm că Sibiu — în ultimii ani una din feudele fostei familii dictatoriale — abandonat puterii discreționare a odraslei celor doi dictatori, a cunoscut una din cele mai singeroase represii.

Vom cunoaște fapte și întâmplări la care autorii au participat în mod direct, ceea ce sporește caracterul documentar-uman al acestor relatări. Unele texte au fost preluate integral, altele condensat, ținînd cont de calitatea informației, de spațiul de care dispunem și de necesitatea eliminării unor repetiții. Am fost sprijiniți în activitatea noastră de numeroși iubitori ai revistei din orașul Sibiu. Ne gîdim în primul rînd la profesoara Anca Bițu Sirghie, doctor în filologie, căreia îi adresăm mulțumirile noastre.

Așadar, să le dăm cuvîntul celor care au răspuns apelului nostru: Pentru o arhivă a Revoluției.

„Uniți sub același drapel tricolor”

MARIUS VASIU (electromecanic la telefoane): În 21 decembrie 1989, la ora 8.00, trec prin centrul orașului și observ grupuri de oameni ce se îndreaptă spre hotelul „Continental”, în Piața Unirii. Un manifest, multiplicat fotografic, fusese răspîdit în ajun în tot orașul: „FRAȚI ROMÂNI. A sosit clipa cînd, uniți sub același drapel tricolor, al eroilor neamului căzuți întotdeauna pentru eliberare, să scuturăm apăsătorul jug ceaușist — jugul celor 24 ani de iobagie și ocupație... Joi 21 XII 1989, începînd de la ora 9.00, să declanșăm greva generală, urmînd să demonstrăm pașnic cu luminări aprinse, cerînd predarea puterii aleșilor noștri...”

Jos Ceaușescu!”

21-22 decembrie 1989:

SECVENȚE SIBIENE

Așadar, la ora 8.45, în dimineața de 21 decembrie, în fața hotelului „Continental” sînt grupuri de cîte 2-3 oameni. La ora 9.00, în fața magazinului „Dumbrava” din Piața Unirii se strînseseră circa 60-70 persoane, în marea lor majoritate angajați ai Direcției județene de poștă și telecomunicații, ai întreprinderii „Balanța” și I.P.A.S. Aflu că la ora 8.00, la stația de radioamplificare de la „Balanța” s-a pus Deș-

Piața Mare în ziua de 21 decembrie, ora 11 (foto: Horst Buchfelner)

teaptă-te... române! Mulți privesc încă cu neîncredere și teamă spre grupul celor din fața magazinului și nu îndrăznesc să i se alăture.

La inițiativa citorva tineri, începe demonstrația. Se scandează: *Libertate! Ieri în Timișoara azi în toată țara!* Jos ceaușescu! După circa 10 minute, apar ducele miliției. Milițienii, cu scuturi, câști și bastoane, lovesc oamenii. Mă aflu în primele rânduri și de lângă mine doi oameni sînt arestați și urcați în dubă. O femeie indică milițienilor pe cine să aresteze. Mă refuză în subsolul magazinului „Dumbrava”, împreună cu alți demonstranți. După 5 minute, milițienii pleacă, iar noi fugim spre Piața Republicii (Piața Mare). Umbă zvonul că securității au filmat din hotelul „Continental”: demonstrația celor de la „Dumbrava” și pe baza filmului vor fi identificați și arestați cei care au participat.

22 decembrie, ora 9.00. Un grup de demonstrați trece prin fața consiliului județean de pe bulevardul Victoriei și prin fața stadionului municipal, dînd jos lozincile care erau montate deasupra tribunei. Demonstrații trec apoi prin Hipodrom, str. Mihai Viteazul, Rahovei, cartierul Vasile Aaron, Ștefan cel Mare. La biserica de pe Ștefan cel Mare, grupul se oprește; oamenii intră în biserică, de unde, împreună cu ei și preoții, ies afară și purtătorii de proproi, care trec în fața coloanei. Preoții oficiază o slujbă în memoria martirilor de la Timișoara, după care demonstrații se întorc în fața sediului miliției. Cînd ajungem în fața U.M.01512, la Radio locala se anunță sinuciderea generalului Milea. Le comunicăm militărilor vestea. Deruta lor este vizibilă. Un tinăr se cățăra pe fațada clădirii miliției și înfige praporul bisericii în locul drapelului. Se cere eliberarea celor arestați. În jurul orei 11.30-12.00 din sediul miliției se trage în mulțime. Panica grozavă. Morții și răniții sînt ridicați și transportați cu salăvile care așteaptă înconlate pe str. Moscovei. Lângă mine, un om cade răpus de trei gloanțe care-i sfîrteacă pieptul...

Ultima zi de curs sub dictatură

RĂZVAN SÎRGHIE (student): Miercuri, 20 decembrie. În jurul orei 18.30.

În dimineața de 21 decembrie, din dispoziție „de sus” s-a ordonat că, la prima oră a programului, în întreprinderi să se țină minguri și adunări, în cadrul cărora oamenii muncii să-și manifeste adieciunea față de cuvîntarea televizor și în care fostul dictator condamnase și denigrase acțiunea revoluționară din Timișoara, însușind naliunea română. La întreprinderea „13 decembrie”, venită să participe la adunare, secretara comitetului municipal p.c.r. a fost întimplat de oameni cu hîduieli și fluietături. După care, în ciuda amenințării, muncitorii au ieșit în stradă. Același lucru s-a întimplat și în celelalte întreprinderi sibiene, cu toate că porțile multora dintre ele fuseseră ferecate (*Tribuna Sibului*, nr. 1 — serie nouă —, 23 decembrie 1989, p. 2).

Îeșim de la cursuri convinși, mai convinși ca oricînd, că studenții sînt și vor rămîne o familie unită. Ceea ce nu știm încă este faptul că începînd de miine aveam să punem punct ultimiei zile de curs într-un regim de dictatură!

Alieșe și manifestele împrăștiate prin oraș de oameni curajoși, prin care lumea era convocată miine, 21 decembrie, la o demonstrație pentru cistigare a libertății, provocaseră discuții inflăcărâte. Deși discuțiile noastre se purtaseră pe ascuns, ele aveau să arde darul să ne dea încredere în noi și hotărîsem să răspundem chemărilor din manifeste.

Dimineața de 21 a venit senină și încurajatoare. La ora 9.00, ieșind în oraș cu cițiva colegi, am zărit în fața magazinului „Dumbrava” din Piața Unirii grupuri de oameni ce nu păreau a se fi oprit întimplător. Nu așteptau nici mașina cu piine, nici pe cea cu mezeluri, nici pe aceea cu lapte. Mai degrabă, un semnal. Ajuși în Piața Republicii, am văzut alte grupuri de oameni. Cu vreo oră mai devreme, în fața Liceului „Gh. Lazăr”, un grup de vreo 20-30 persoane începuse să scandeze pentru libertate: două mașini de miliție sosiseră la fața locului, împrăștiind grupul și arestînd pe unul dintre demonstrații...

Curajul tinerei fete

ADI ROMAN (student): Joi, 21 decembrie, ora 9.15, în Piața Republicii, în fața statuii lui Gheorghe Lazăr, un grup de 50-60 persoane cîntă *Desteață-te, române!* Pe trotuarele din jurul pieței, lumea se oprește și ascultă, dar păstrează distanța. După prima strofă a cîntecului, apar în piață 3 mașini: o Dacia de la „circulație”, un ARO al miliției, albastru, și un alt ARO, alb, cu număr galben. Toate trei sînt pline cu milițieni. Grupul din piață se împrăștie, dar 3-4 persoane sînt prinse, lovite cu bastoanele de cauciu și urcate în duba albă. Manifestanții se masează în fața la „Perla”, scandînd *Libertate! Libertate!* Între timp, e 9.30, sosește un alt grup de la „Mecanica”. Se mai atasează și alții dintre cei de pe trotuare și grupul ajunge la circa 3-400 persoane. Dacia miliției înaintează spre grup și, prin microfon, un ofițer se adresează pe un ton flegmatic mulțimii: „Hai, bă, plecați acasă. Vedeti-vă de treabă, nu-mi faceți mie probleme”. Dar lumea înconjură mașina și începe să dea cu pumnii în caroserie. Vine și duba albastră în ajutorul Daciei și ambele mașini scapă, demarînd brusc prin mulțime. Duba albă rămîne pe loc. Este înconjurată de oameni, i se sparg geamurile, sînt eliberați cei arestați și apoi e răsturnată. Pe la 10.00, o colegă îmi cere chibritul. Se îndreaptă spre mașina cu un braț de

ziare și cirpe. Văzînd curajul fetei, mai mulți oameni se adună în jurul mașinii. După ce mașina ia foc, oamenii se retrag din nou pe trotuare.

Dinspre centru intră în piață o mașină blindată, două camioane cu elevi de școală militară, iar în urma lor vin alte forțe. Militarii sînt palizi și privesc în gol, trecînd prin culoarul făcut de manifestații. Oamenii pe lîngă care trece îi bat pe umăr prietenește, împlorîndu-i să nu tragă. În interiorul cercului format de militari se află 7-8 indivizi echipați în albastru, cu câști albe. Un tinăr se deschide la haină și la cămașă, își dezvelește pieptul și îl apropie de baloneta unui soldat, strîgîndu-i: „Trage, frate!” Lumea scandează: *Si voi sînteți romani!* Armata e cu noi! Fara violență!

O salvă rupe tăcerea. S-a tras în aer, dar două persoane cad lîngă CEC. Manifestanții opresc două mașini și trimit ranții la spital.

Ne apropiem din nou de ostași. Se jură că au cartușe de manevră și că nu au ordin să tragă și că nu vor trage. Femeile, plîngînd, le spun să nu tragă, că au și ei mame. Apar două mașini de pompieri care pun tururile cu apă pe oameni. În piață se aruncă grenade lacrimogene. Mulțimea se îndreaptă spre sediul consiliului județean din bulevardul Victoriei, dar aici ne întîmpină o nouă mașină de pompieri. Eram deja 2-3.000 oameni. În timp ce ne deplasăm spre consiliu, în dreptul Farmaciei 24, ne ies în întîmpinare 2 TAB-uri, dar ne lasă să trecem pe lîngă ele. Un ofițer dintr-un TAB scoate capul și, cu lacrimi în ochi, le spune oamenilor că el nu va trage în mulțime. După ce coloana ajunge în fața consiliului, își continuă drumul pe bulevardul 23 August, către gară. În fața spitalului sînt alinați medicii și asistentele. Plîng și ne aplaudă. Bolnavii sînt și ei la geamuri. Ajuși în fața gării, demonstrații cer să fie dată jos lozinca cu „trăiască...”. După ce este dat jos, se pleacă mai departe. Pe strada Teclu, coloana se oprește în fața întreprinderii „Drapelul Rosu” și scandează pentru muncitorii dinăuntru: *Haideti cu noi! Haideti cu noi! Imediat ni se alătură. Coloana trece prin Piața „Cibin”, pe Karl Marx. Sînt deja 10-15.000 oameni. Cînd ajunge în fața sediului miliției, coloana se mai subțiază. Cei care rămîn aici scandează: Eliberați pe arestați! Eliberați pe arestați!*

...Vineri, 22 decembrie, ora 8.00. În fața sediului miliției sînt resturile a 11 mașini răsturnate și arse. Pe la 9.00, trei imense coloane de manifestații se apropie de Casa de cultură a sindicatelor. Între ele circula un motociclet pîrînd un steag mare alb pe care scrie: *Jos dictatorul!* Coloanele se unesc în fața Casei de cultură a sindicatelor. De pe terasa clădirii vorbesc cîteva persoane. Între timp, se scesc alte grupuri masive. Pe la ora

12 00 răsună împușcături dinspre sediul miliției. Plec într-acolo. Nu fac decât cițiva pași și oamenii de pe la ferestre izbucnesc în urale: ceaușescu a fugit!

Istoria sub ochii noștri

VALER DELEANU (muzeograf): Dimineeață frumoasă, nici n-ai crede că este iarnă. Plecat de două zile din oraș pentru o înmormintare de familie la Alba Iulia, nu știu nimic din ceea ce se petrece aici, în Sibiu. Despre Timișoara, doar ceea ce s-a relatat pe la posturile de radio străine; știri destul de vagi. Ieri însă, 20 decembrie, abia ajuns acasă, ascult îngrijorat împreună cu soția discursul dictatorului: la Timișoara, „huligani fasciști” au

sportor blindat și în urma lui sosesc camioane cu elevi de școală militară. Sint echipa de luptă. Încearcă să degajeze centrul pieței. Evenimentele se precipită. Coborît din camion, un grup de militari trage o rafală de avertisment în aer. Se aud strigăte: „Se trage! Se trage!” Văd un om cîzind în genunchi, altul rămîne nemîscat, celălalt se trăște spre clădirea CEC-ului, se ține de umăr. Cițiva oameni îl ridică pe cel căzut și-l duc undeva. Nu se știe cine a tras în oameni; militarii au și acum armele cu țevile ridicate în sus. Oamenii care fuseseră în piață se retrag spre străzile laterale, dar nu fug, se opresc și încep să vocifereze. Un ofițer parlamentează cu ei în gangul Bisericii catolice. S-a tras de undeva, dintr-o lăcărnă, probabil din Casa Haller.

ceaușiste. Unii se apropie de soldați, încercînd să-i convingă să li se alăture. Sint mulți copii și femei. Unii aduc mîncare soldaților, alții le oferă țigări. Patru blindate iau poziție în cele patru colțuri ale pieței și încremenesc acolo. Mașina ARO continuă să ardă, scoțînd nori negri de fum. Apoi explodează.

11 30 Tensiunea a mai scăzut. Punctul critic pare depășit. Văd o femeie cu un cărucior trecînd printre blindate și cordonul de militari. Calmul oamenilor mă uimește. De fapt, tot ce se întîmplă în piață mi se pare un vis. Sint mîndru pentru locuitorii Sibiului. Tinere stau de vorbă cu soldații, probabil multe îl cunosc.

11 35 Clopoțele bisericilor încep să bată deasupra orașului. Între timp, în piață se reintorc alte grupuri de demonștranți.

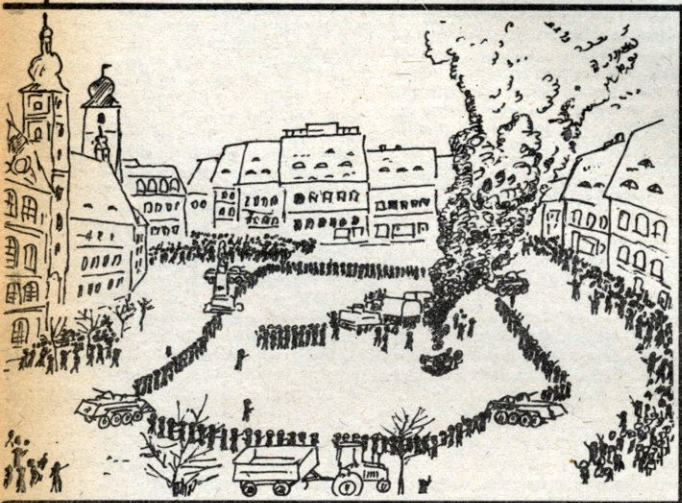
11 50 Șeii din oraș: se demonstrează în fața consiliului județean. Dau un telefon acasă și anunț că voi întîrzia. Mulți dintre colegi pleacă să se alăture demonștranților. Ne oferim cițiva voluntari pentru a asigura paza intrării Muzeului Brukenthal.

12 05 Izbucnesc risete cînd le spun celor mai tineri că azi era ziua de naștere a lui Stalin. Nu știm ce se întîmplă la București. Se pare că dictatorul a convocat un mîling pentru infierarea Timișoarei. Radioul continuă delirul falselor adevizuri. Toți așteptăm însă altceva. Sintem cu toții convinși că de Capitală depinde totul.

12 13 În piață, pentru moment, se instalează liniștea. Auzim că muncitorii sint conșternați în întreprinderi, porțile fiind blocate. Speranța e pentru după-amiază, cînd și ei vor reuși să se alăture tinerilor.

13 00 Coloane de muncitori încep să patrundă în Piața Mare. Vin dinspre Orașul de Jos, colîndînd străzile, chemîndu-i și pe ceilalți. Veniți cu noi! Veniți cu noi! Vin de pe toate străzile vecine. Coloanele dau ocol pieței și își continuă mișcarea pe alte trasee. Vin cu drapelul tricolor, dar pe bandă galbenă, în locul stelei smulse au rămas găuri mari prin care se vede cerul. Numeroase pancarte. Unele cu umor: ceaușescu. Iii boier-cară-te că Honecker! Se scandează: Fara violență! Și deviza este și pusă în practică: între manifestații și cordonul de militari își fac apariția oameni de ordine dintre demonștranți. Coloanele dau ocol pieței, întînd și ieșînd pe strada N. Bălcescu.

14 00 Tot poporul e în stradă. Lanțul militarilor este rupt prin voința ambelor părți. Pe transportoarele blindate, cu mitralierele ridicate spre cer, se urcă civili sub privirile complice ale soldaților. Lumea lacrimăză din cauza gazelor lacrimogene care încă mă stăruie în aer. Mulțimi de oameni, în bătaia soarelui care apune, se deplasează spre sediul miliției și spre strada Lili Paneth, unde se află reședința fiului dictatorului, de fapt „stăpinul” județului nostru. Ultima zi

Piața Mare în ziua de 21 decembrie, ora 11...

provocat incidente și au atacat armata. Ne-am obișnuit să nu mai dăm nici doi bani pe spusele lui. Simțim însă că se va întîmpla ceva. La ora 8 00 sint la sediul Muzeului Brukenthal din Piața Mare...

Este ora 9 00. Grupuri de oameni se adună în mijlocul orașului, în piață. Se simte ceva în aer, o tensiune.

Ora 10 00 Trei mașini ARO cu milițieni apar în piață bruscînd grupurile de tineri și încercînd să aresteze pe unii dintre ei. Milițienii au scuturi. Împotriva cui? Cei prezenți se opun. Incidentul ia amploare. Două dintre mașini reușesc să fugă, dar a treia e reținută de oameni, milițienii alungați și mașina răsturnată cu roțile în sus; i se dă foc. Tinerii fac horă în jurul pieței și strigă: Veniți cu noi! Se scandează lozinci anticeaușiste. Urmărește o umple de lume.

10 25 În piață intră primul tran-

10 35. Un cordon militar se întinde în jurul pieței. Soldații rămîn în repaus cu armele în cîmpănire. Spre strada de lîngă muzeu se află o mitralieră cu doi servanți în poziție de tragere.

10 45 Tensiunea sporește în piață, dar nimeni nu se teme de militari. Mulțimea scandează din cele patru colțuri ale pieței: Sibiu-Timișoara! Nu sintem fasciști! Jos ceaușescu! În piață sosesc alte transportoare blindate, împreună cu o mașină de pompieri. Tunul de apă al pompierilor face un tur al pieței, lansînd jeturi de apă. De undeva de sus, se aruncă grenade lacrimogene; una fisie în fața Casei albastre. Lanțul de militari ba înaintează doi pași, ba se retrage.

11 10 O mare parte dintre manifestații se deplasează spre consiliul județean, dar rămîn destui și în piață, continuînd să scandeze lozinci anti-

înainte de solstițiu. Seara coboară repede, spre a face loc revoluției luminărilor aprinse. Căci toată noaptea manifestații străbat orașul, revenind de fiecare dată în Piața Mare, cu luminări aprinse în mîini. Militarii rămîn toată noaptea pe poziții, răsfățați cu tot ceea ce li se poate oferi de către oameni. Armata e cu noi! Se cîntă Desteapă-te, române!, se aud colinde. Preenții cer să se rostească rugăciuni și lumea ingenuchează și se roagă în cor. Aerul rece al nopții amplifică vocile. O mare de luminări. Românii răspund cu luminări aprinse unui seism care a cuprins întreg estul european. Este formidabil cît de puternic se simte aici, la Sibiu, în noaptea de 21 spre 22 decembrie 1989, comunitatea unor destine europene.

...22 decembrie, dimineața. Soarele care răsare luminează virful statuii lui Gh. Lazăr din Piața Mare. Lanțul militarilor s-a repliat spre zidurile clădirilor laterale, în timp ce mulțimea a pătruns în piață. Se strigă, se cîntă; toți sînt obosiți, dar entuziaști. Ciorchini de oameni cățarați pe statuia lui Lazăr. Steagurile găurite filiiie peste tot. Nu se țin cuvîntări. Mulțimea așteaptă. Unii soldați, ducînd la ochi lunete desprinse de la armă, cercetează cu atenție lucarnele de pe acoperșurile caselor din jur. Totul pare o sărbătoare pașnică. Întru în vorbă cu cițiva dintre militarii. Vor și ei să se schimbe rînduiele. Spun că nu au decît cartușe de manevră și că au ordin să nu tragă, că, oricum, ei nu vor trage, dar se tem că securiții ar putea deschide focul din podul caselor din jur.

10.30. Mulțimea a invadat întreaga piață. Toată lumea e convinsă de victorie, deși nu se știe nimic precis. Pe la 11.00 reușesc să plece de la muzeu, căci ne sosește schimbul. Alerg acasă. Pe drum vîd un TIR cu număr de Cluj; șoferul privește uimit la tancurile și mulțimea din jur. I se strigă să spună celor dinlîniți în drum spre Cluj despre cele întimplute la Sibiu. Mă opresc pe la fratele meu și apoi ajung acasă. Abia intru, și picioarele mi se îmoale: se transmite comunicatul despre sinuciderea „trădătorului Milea” și înstituirea stării de urgență. Lăsăm aparatul de radio deschis. Nu se poate ceva trebuie să se întimplă la București! Fix la ora 13.00, la radio, Mircea Dinescu strigă: „Cu ajutorul lui Dumnezeu, am pătuns la televiziune! Ceaușescu a fost răsturnat!” Ochii mi se umplu de lacrimi și simt că mă prăbușesc. Presimt că abia acum începe greul...

„Am aruncat cascheta la pămînt”

MIHAI ENESCU (maistru militar U.M.01606 — Școala de ofițeri de transmisiuni): Din 17 decembrie cînd

s-a declarat stare de alarmă am fost chemat din concediu. S-a ridicat armamentul, fără muniție însă, situație în care am rămas pînă în 21 decembrie, ora 9.15. În acel moment, grupul de manifestații de pe bulevardul „Gh. Gheorghiu-Dej” [azi general Vasile Milea] a trecut prin fața unității noastre. Elevii militari erau în pauză și s-au agitat vîzînd coloana. Oamenii treceau la distanță de 2 metri de gardul unității noastre, conducătorii manifestațiilor cerîndu-le să nu se apropie de unitate. Apoi orele de curs s-au reluat. Seara s-a ascultat cîvintarea lui Nicolae Ceaușescu la radio și televizor. Noaptea a trecut fără evenimente deosebite.

În dimineața de 22, pe la orele 7.30-8.00, un grup de manifestații din cartierul Vasile Aaron a cerut să dăm

fost plasate la diferite obiective din oraș; alți elevi au întărit garda din școală. Plutoanele din oraș au primit ordin categoric să nu tragă în populație. Militarii au primit țigări și hrană de la oameni. În seara de 22 decembrie, trei elevi păzeau librăria „Luceafărul”. Manifestanții au încercat să intre înăuntru, neluînd în seamă sfatul militarilor. Unul dintre manifestații s-a repezit să spargă vitrina, dar organizatorul lor i-a dat o palmă, spunîndu-i: „Gîndește-te că și tu ai fost militar și știi ce înseamnă să ai în pază un obiectiv!”. Gestul organizatorului și cuvintele sale au fost întimplinate cu aplauze de către demonstrații. Tot în 22 decembrie, pe la ora 14.00-15.00, un grup de manifestații a adus la noi doi securiști, aruncîndu-i peste gard, apoi au dus și alte

...și în 22 decembrie, ora 9 (desene de Valer Deleanu)

jos placarda de la intrarea unității pe care scria „Trăiască p.c.r. ...” Raportînd comandantului școlii situația, acesta a fost de acord să fie coborîtă placarda. Manifestanții au primit aceasta cu entuziasm și au început să scandeze: Armata e cu noi! Armata e cu noi!

Cînd s-a anunțat la T.V. faptul că „trădătorul” Milea s-a sinucis, elevii au fost foarte deruțați, neîntînd ce să creadă. Fuga lui Nicolae Ceaușescu a fost anunțată prin stația de radioamplificare a școlii. Prima reacție de bucurie: am aruncat cascheta la pămînt! Elevii au aplaudat frenetic.

S-a dat alarma și întregul efectiv al școlii a primit muniție. Subunitățile s-au organizat rapid. Discuții lucide cu elevii spre a apăra cazarma și a interveni de urgență în funcție de nevoi. S-au constituit plutoane care au

persoane ce li se păreau suspecte. În total, 11 indivizi, pe care directorul școlii i-a pus sub pază într-o încăpere, unde au rămas timp de trei zile, după care au fost predați Unității militare 0152.

În noaptea de 22 spre 23 asupra școlii s-a tras din mai multe puncte. Căpitanul Niță Octavian, în fruntea plutonului său, a primit în pază clădirea poștei de pe bulevardul „Mihai Viteazul”. Urcat pe acoperșul clădirii spre a vedea de unde se trage asupra obiectivului pe care îl avea în pază, a fost rănit în stomac. A pierdut mult sînge și după cîteva ore de spitalizare a murit... ■

(Va urma)

Grupaj realizat de
Marian ȘTEFAN

DOSARUL ARHEOLOGIEI

ÎN TRE ILUZIE ȘI DEZILUZIE

De două ori binevenită ideea redacției revistei Magazin istoric de a deschide „dosarul arheologiei” în epoca ceaușistă. Pe de o parte, prin faptul că prilejuiește o dezbatere în rindul specialiștilor, dezbateri ce nu a fost posibilă, în ultimii ani, în condițiile restrîngerii drastice a sesiunilor științifice (atît numeric, cit și ca posibilități de participare), ca și a oricăror altor prilejuri de a pune în discuție problemele științelor istorice; pe de altă parte, deoarece oferă specialiștilor posibilitatea de a împărtăși numeroșilor iubitori ai istoriei (inclusiv arheologiei) imaginea reală a condițiilor precare în care se desfășura cercetarea arheologică în epoca de tristă amintire a dictaturii.

Ideilor expuse de dr. Alexandru Vulpe de la Institutul de arheologie din Capitală, dorim să le alăturăm opiniile cercetătorilor ieșeni legate de un capitol important al cercetării arheologice românești, care „există, dar lipsește cu desăvîrșire”. Este vorba de cercetarea interdisciplinară, de aportul metodelor moderne de investigație și analiză în cercetarea celor mai vechi vestigii ale iscusinței omenești. În acest sens, prezentăm cititorilor revistei un memoriu (avîndu-l ca semnatar, alături de noi, și pe prof. dr. doc. M. Petrescu-Dimbovița), pe care la începutul anului 1989 l-am adresat mai multor foruri ce patronau pe atunci activitatea de cercetare științifică: Consiliul Național al Științei și Învățămîntului, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Universitatea ieșeană, Ministerul Educației și Învățămîntului. Evident, nu am primit nici un răspuns de nicăieri. Dacă-l (re)aducem acum în atenție, o facem pentru că — în mod obiectiv — situația expusă rămîne, în continuare, un deziderat privind perspectivele arheologiei românești.

Dan MONAH,
dr. Vasile CHIRICA,
Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” Iași

„În ultimii 40 de ani în arheologia mondială s-a produs o profundă schimbare, o adevărată revoluție, datorată utilizării unor metode ale științelor naturii în cercetarea arheologică. Sistemele cronologice tradiționale au fost profund modificate datorită descoperirii, în 1950, a datării prin radiocarbon.

În anii '60 au fost inventate noi metode de datare radiometrice sau bazate pe alte principii. În ultimele două decenii se constată o și mai pronunțată scientizare a arheologiei, prin folosirea a numeroase metode de prospec-tare și cercetare bazate pe fenomene fizice sau chimice. Asistăm de asemenea la folo-sirea sistematică a științelor biologice, dintre acestea des-prinzându-se discipline ca: paleo- și arheobotanica, paleo- și arheozoologia, antropologia istorică, paleoclima-tologia etc., toate cu metode proprii de cercetare, care nu pot fi practicate decât de specialiști avizați. Disciplinele amintite mai sus permit o corectă reconstituire a mediului înconjurător, în cadrul căruia au trăit vechile comunități umane, înlesnind explicarea unor fenomene istorice. Se continuă utilizarea informațiilor etnografice și a analizei sociologice, dar metodele acestor științe sunt adaptate necesităților arheologiei. Procesul de pătrundere a matematicii în arheologie a fost accelerat de apariția informa-ticii și dotarea cu calculatoare a centrelor de săpături și a instituțiilor angajate în cercetarea arheologică.

În momentul de față nu se mai poate face arheologie în maniera tradițională. Este absolut necesară depășirea stadiului actual și fundamentarea ipotezelor pe baza datelor obiective, furnizate de noile tehnici și metode de cercetare. Trebuie să atragem atenția, în mod serios, ca refuzul de modernizare a arheologiei românești va duce la marginalizarea ei. Deja în unele sinteze conti-nentale s-au strecurat apre-cieri de genul: „spațiul alb din România“, „inexistența

datelor C₁₄ pentru culturile din România nu ne per-mite...”.

Considerăm că este necesar să sincronizăm urgent demersul științific românesc cu cercetarea arheologică mondială. Neacționând în acest sens, nemodernizând arheologia românească, ne scoatem singuri din competi-ție.

Modernizarea mai sus-a-mintite nu au rămas fără ecou în rîndurile arheologilor români. Izolat, prin eforturi personale sau prin colabora-rea cu specialiști români bi-nevoitori, uneori folosind specialiști sau laboratoare din străinătate, s-au făcut unele tentative de moderni-zare. Așa cum era de așteptat, aceste încercări, nefiind instituționalizate, neavînd un program coerent de cerce-tare și laboratoare necesare, nu s-au impus, rămînînd doar niște excepții onorabile. Vom da cîteva exemple care însă nu au pretenția de a epuiza subiectul. Pentru neoliticul din România dispunem de 42 date C₁₄, toate obținute în la-boratoare din străinătate. Pentru aceeași perioadă, în Ungaria sînt publicate peste 1 500 de date C₁₄, iar pentru neoliticul din Franța, epocă slab cercetată acolo, există peste 10 000 de date radio-carbon. Dacă pentru întregul complex cultural Precucu-teni-Cucuteni avem 16 date C₁₄, numai pentru stațiunea Ovčarovo din Bulgaria au fost date 11 esanțioane, iar pentru stațiunea Anzaliegovu din lu-goslavia au fost publicate 47 de date radiocarbon. Cele mai multe dintre culturile neolitice din România nu dis-pun de nici o dată C₁₄ (cultu-rile Starcevo-Criș, Vinča, Boian, Românești etc.). Pen-tru culturile post-Cucuteni-Cernavoda I nu avem nici o dată radiocarbon. Practic, începînd cu mileniul III î.e.n. nu avem nici un punct de sprijin în ceea ce privește da-tările absolute. Pentru epoci întregi, ca bronzul tracic, prima și a doua epocă a fie-rului geto-dacică, nu avem nici o dată obținută prin me-tode radiometrice. Oricărui

arheolog român ideea unor date C₁₄ pentru mileniul I e.n. ar părea un lux, cu toate că astfel de datări sînt curente în cele mai multe țări euro-pene. Sarcina de a recapitula datele absolute obținute pe teritoriul României se simpli-fică foarte mult atunci cînd ajungem la datările prin ter-moluminiscentă, potasiu-arg-on, deshidratarea obsidia-nului, dendrologie etc. *Pe în-tregul teritoriu românesc nu a fost efectuată nici o datare prin aceste metode. În afară de Albania, România este singura țară europeană în care nu există nici un labora-tor pentru datări absolute.* Vom mai da un singur exem-plu. Pentru cunoașterea pig-menților minerali folosiți la pictarea faimoasei ceramică Cucuteni au fost efectuate două serii de analize. Ambele au fost întreprinse în străin-tate, la Universitatea Harvard (S.U.A.)¹ și într-un laborator din Cracovia (Polonia).

În ultimii ani, din inițiativa unor fizicieni și chimiști ro-mâni, animați de dr. Petre T. Frangopol (de la I.F.A. Bucu-rești) și dr. Vasile V. Morariu (Institutul de fizică nucleară din Cluj) s-a constituit o gru-pare de specialiști, provenind mai ales de la Institutele de fizică nucleară de la Măgu-rele și Cluj, care au reușit să inițieze cîteva interesante programe de cercetare axate pe arheometrie. Grupului amintit i s-au raliat recent un geolog și cîteva informati-cieni, ceea ce a lărgit aria in-vestigațiilor.

Recent a fost tipărit primul număr din publicația *Arheo-metria în România*. Publicația amintită are o excelentă ți-nută științifică, fiind în plus redactată integral într-o limbă de largă circulație, ceea ce mărește eficacitatea ei. În țările vecine nu există nici o publicație similară și puține țări europene se pot lăuda cu astfel de volume. Trebuie totuși să atragem atenția că în lipsa unor se-rioase cercetări interdiscipli-nare, publicația amintită este în primejdie să dispară sau

¹ Magazin istoric, nr. 4, 5/1985.

să devină inconsistentă.

În zilele de 17-18 februarie [1989] s-au desfășurat la Cluj-Napoca lucrările celui de-al doilea seminar de arheometrie. Nu vom insista asupra lucrărilor prezentate, care au fost de un înalt nivel științific, demonstrând că avem suficiente forțe proprii pentru o amplă și profundă cercetare interdisciplinară, la nivel european. Cu ocazia acestui seminar, în cadrul unei mese rotunde, a fost dezbătută stringenta problemă a cercetărilor interdisciplinare în arheologie. În cursul dezbaterilor au fost puse mai multe probleme, dintre care am reținut în mod special necesitatea organizării unui laborator pentru datări absolute (C_{14} și termoluminescență). Subliniem faptul că în momentul de față dispunem de tehnica nucleară și de specialiști de un înalt nivel. Acest laborator, cu două secții, la Măgurele pentru C_{14} și la Cluj pentru termoluminescență, poate fi organizat printr-o investiție relativ redusă și poate funcționa cu o finanțare puțin importantă. Notăm și faptul că laboratorul ar putea presta și unele servicii (datări) pentru cercetarea geologică și geomorfologică.

Organizarea unui astfel de laborator ar elimina, în primul rând, dependența noastră față de laboratoarele din străinătate și ar mări prestigiul cercetării românești atât în domeniul fizicii nucleare, cât și al arheologiei. Am reținut, de asemenea, necesitatea organizării unui laborator de paleo- și arheobotanică. Acest laborator ar putea fi organizat fără investiții în unitatea de cercetare a Facultății de Geologie, Geografie și Biologie de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. Pentru acest laborator este necesară doar finanțarea anuală pe bază de contracte. Prin cercetările arheobotanice s-ar da o fundamentare științifică vechimii practicării agriculturii pe teritoriul României, iar pentru perioadele mai recente s-ar demonstra vechimea și nivelul cunoștințelor agricole ale stră-

românilor și românilor. În plus, laboratorul menționat va putea asigura determinările necesare (în special determinări antropologice și ale macroresturilor vegetale) pentru laboratorul C_{14} .

Cu riscul de a ne repeta, subliniem necesitatea stringentă a organizării, în primă urgență, a laboratoarelor mai sus-menționate, care pot contribui major la modernizarea arheologiei românești. Fără îndoială, vor trebui continue cercetările deja antamate pentru care există posibilități de finanțare. Dintre acestea, deosebit de important ni se pare programul de cercetări paleometalurgice. Credem că este necesar să semnalăm faptul că între Bulgaria și U.R.S.S. există un program de cercetare în ceea ce privește paleometalurgia circumponică, program urmărit de mai mulți ani și care deja a înregistrat succese notabile. Un program similar există și în Iugoslavia. România, neparticipând la aceste programe și fiind tirziu și poate neindicat să se asocieze, va trebui să-și inițieze și să dezvolte propriul său program în acest domeniu. Nu vom insista aici asupra importanței datărilor prin arheomagnetism, pentru care s-au făcut unele încercări ce nu pot progresa în lipsa laboratorului de datări absolute (C_{14} și TL). Indispensabile sînt cercetările comune, întreprinse cu geologii, antropologii, arheozoologii și informaticienii. Notăm că în prezent există un singur geolog interesat de cercetarea arheologică, dar care lucrează benevol; în domeniul arheozoologiei, situația este de asemenea dramatică: în momentul de față există trei arheozoologi, dintre care doi se vor pensiona în curînd, iar al treilea va putea asigura doar analizele pentru Banat. O adevărată cercetare interdisciplinară nu se poate face, pentru cele mai multe discipline, decît folosind profesioniști special pregătiți pentru aceasta, iar activitatea trebuie să se desfășoare

într-un cadru instituționalizat, prin programe coerente și continui de cercetare. Fără o cercetare interdisciplinară sinceră, profesională, coerentă și continuă, arheologia românească, care deține din punct de vedere geografic cîteva dintre cele mai importante chei continentale, se va marginaliza și izola în cadrul cercetărilor similare din Europa”. ■

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **BUCUREȘTI, ORAȘ MARTIR — ORAȘ EROU** (fotografii color: C. Bogdan, M. Ciucă, Gh. Chelmeș, S. Comănescu, Gh. Cristea, I. Oprea, A. Pikalski, R. Sighet, I. Șerban; fotografii alb-negru: Victor Stroie).

Editura Meridiane, București, 1990, 16 lei: imagini surprinse de fotoreporterii Studioului de artă fotografică al Combinatului Poligrafic București în locurile fierbinți ale Capitalei, între 22 decembrie 1989 și 12 ianuarie 1990.

● **Vasile Părvan — STUDII DE ISTORIE MEDIEVALĂ ȘI MODERNĂ** (ediție îngrijită, note și indici de Lucian Nastasă; cuvînt înainte și studiu introductiv de Al. Zub).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1990, 390 pp., 42 lei: un nou volum din seria de restituiri, privind preocupările istoricului în anii de început ai activității sale.

● **Dumitru Velciu — CRONICA ANONIMĂ A MOLDOVEI. 1661-1709. PSEUDO — NICOLAE COSTIN.**

Editura Minerva, București, 1989, 290 pp., 16,50 lei: studiu critic al unui important izvor al istoriei noastre medievale.

● **Michel Géoris — NUTSI... BĂTĂLIA DIN ARDENI. DECEMBRIE 1944** (prefață: Viorica Moisuc; traducere din limba franceză: Adrian Stănescu).

Editura Humanitas, București, 1990, 142 pp., 12 lei: ultima dintre marile înclăștări de pe teatrul european vestic de luptă al marii conflagrații, într-o alertă reconstituire (vezi Magazin istoric, nr. 8/1989).

THEODOR ENESCU:

Muzeul Național de Artă — victimă a genocidului cultural

În chiar tumultuoasele ore ale după-amiezei, serii și nopții de 22 decembrie 1989, cind cloanele de revoluționari apărau cu trupurile lor în Piața Palatului izbînda Revoluției, întreaga țară a urmărit prin intermediul transmisiunilor în direct ale Televiziunii Române — din acea zi devenită liberă — cum două instituții reprezentative pentru cultura noastră națională cădeau victime ale furiei dezlănțuite a bandelor de teroriști ceaușiști: Muzeul Național de Artă și Biblioteca Centrală Universitară. Gloanțele și flăcările finalizau, ca într-o imagine de apocalipsă, „opera” anticulturală a regimului de dictatură.

Grav avariat în acele zile din decembrie anul trecut, Muzeul Național de Artă cunoaște, în prezent, febrila activitate de refacere, prin eforturile specialiștilor, ale constructorilor, ale unor întreprinderi și instituții din întreaga țară.

Am adresat d-lui THEODOR ENESCU, istoric de artă, directorul Muzeului Național de Artă¹, rugămintea de a răspunde citorva întrebări pentru revista și cititorii noștri, rugămintea acceptată cu amabilitate și pentru care îi mulțumim.

— Întrucît ați fost numit de scurt timp la conducerea Muzeului, care este „moștenirea” pe care ați preluat-o?

— În ianuarie 1990, Muzeul de Artă al României (care se numește azi Muzeul Național de Artă) era aproape o ruină, nu numai din punct de vedere material, dar și spiritual. În ce privește primul punct de vedere, trebuia subliniat faptul că o astfel de stare vecină ruinei nu s-a datorat numai evenimentelor de la sfîrșitul lui decembrie 1989, ci și tratamentului incalificabil la care a fost supus muzeul în ultimii 15-20 de ani. Este

inadmisibil, de pildă, ca de la înființarea lui, în 1949, să nu se fi organizat în acest muzeu, ce adăpostește cel mai mare tezaur de artă românească și de artă străină al țării, decît un singur depozit de picturi în care să fie respectate cerințele de conservare. An după an, bugetul muzeului a fost micșorat, ajungîndu-se în ultimii aproape 10 ani la așa-zisa autofinanțare, ce obliga personalul de specialitate al muzeului — muzeografi, conservatori și restauratori — să dedice mai mult de două treimi din activitatea lor activităților de „rentabilizare”. Acestea presupuneau nu o dată munci descalificatoare, puteau duce în timp la o adevărată deprofesionalizare, lucru ce a fost evitat datorită unui efort admirabil și a unei conștiințe responsabile din partea unei bune părți a muzeografilor. Conducerea muzeu-

lui, după retragerea destoiniceii directoroare care a fost Marcela Bădulescu — ani de zile, înainte, adjuncta lui M. H. Maxy — a escaladat an de an complexențele față de abuzurile nepermise ale autorităților „de partid și de stat”. Un mare dezavantaj, devenind din ce în ce mai agresiv, a fost pentru muzeu împărțirea Palatului cu Consiliul de Stat, impusă din 1962, împărțire care a condus la distrugerile din decembrie 1989, ce ar fi putut ajunge pînă la nimicirea patrimoniului. Primele meniri ale unui muzeu sînt, cum se știe, conservarea și punerea în valoare a patrimoniului său artistic. Tocmai acestea au fost grav neglijate în ultimii zece-cinci-sprezece ani de către Muzeul de Artă. Deteriorarea treptată, pînă la anihilare, a instalațiilor de climatizare, ajungîndu-se la diferențe inadmisibile de temperatură, pînă și

¹ Născut la 12 septembrie 1926, istoricul de artă Theodor Enescu este membru al Asociației internaționale a criticilor de artă, membru al Comitetului național al CIHA (Comitetul internațional al istoricilor de artă), citit și autorul unui mare număr de studii despre arta românească și universală și al unor importante monografii, între care: Camil Ressu, G.D. Mirea, V. Alămașanu.

la scurgerea de apă din plafoane, a afectat grav cu timpul numeroase opere, chiar unele din cele mai valoroase. Repetata lor transportare în depozite, spre a face loc cine știe căror expoziții derizorii sau infamantelor expoziții omagiale și celor ale „Cîntării României”, a contribuit, de asemenea, la deteriorarea patrimoniului inestimabil al muzeului. Este uimitor cum toate acestea, deși semnalate și perfect cunoscute, se făceau cu o nonșalanță irresponsabilă din partea factorilor de răspundere, încheindu-se, spre culmea infamiei, cu acțiuni festive, în timp ce muzeograful erau disprețuiți și înjosiți, puși adesea a executa, lung timp, munci de salahari sau de muncitori necalificați, pentru organizarea acelor expoziții-mamut ale „Cîntării României”, instalate abuziv în muzeu, expoziții ce n-aveau nimic comun nici cu arta, nici cu cultura, contribuind la deteriorarea delicatului patrimoniu de artă medievală românească, evacuat adesea din sălile sale. Toate acestea ilustrează acțiunea de ruinare, și din punct de vedere spiritual, a primului muzeu al țării, destinat, prin chiar locul lui eminent în organizarea culturală a acesteia, să fie un factor de educație a spiritului. Cînd asemenea structură a culturii unei țări, mărturisitoare a unor din înaltele sale tradiții făuritoare de valori, ca și a unor din cele ale omenirii, a fost supusă perseverent unui proces de degradare, ce pare a dovedi un plan, n-ar fi legitim să se vorbească de o acțiune premeditată de genocid cultural? Acțiune care trebuie înscrisă în acel genocid cultural global întreprins pe atîtea planuri — tradițiile așezărilor rurale și urbane, ale arhitecturii, degradarea artelor, literaturii etc. — ce a făcut din instituțiile culturale ale

acestei țări aproape niște relicve. E aceasta „moștenirea” — cum o numiți d-voastră — de la care cei chemați azi să gireze aceste instituții trebuie să pornească angajîndu-se în renașterea lor și în reactivarea rolului efectiv ce trebuie să le revină în renașterea culturală a țării întregi. Cit despre vreo latură „pozitivă” a „moștenirii” preluate, ea trebuie recunoscută în admirabila dăruire și pasionatul atașament pe care partea cea mai bună a echipei de muzeografi a muzeului le-au arătat și le arată față de valorile patrimoniului și de prestigiul său cultural.

**— Vă rugăm să evaluați
succint distrugerile suferite
de muzeu în zilele Revoluției
din decembrie 1989.**

— Mi-aș permite să evoc mai pe larg aceste distrugeri — deoarece în această privință s-au făcut adesea afirmații eronate, chiar și recent, la postul de radio Europa liberă, în cursul unei relatări din București, relate care s-ar fi convenit să știe cum să-și aleagă sursele. Muzeul a suferit, în primul rînd, distrugerea gravă a palatului său: toate sălile de expunere au fost avariate, unele extrem de grav, atelierul de restaurare-pictură incendiat, spații de lucru ale unor secții incendiate, sala mică a palatului complet distrusă prin incendiere. În ce privește patrimoniul, din cel de pictură europeană: au fost distruse prin ardere, în atelierul de restaurare, 17 picturi, dintre care una valoroasă; în săli, de unde nu putuseră încă să fie transportate, au fost grav avariate 18 picturi, dintre care o pictură italiană din secolul XVII, o compoziție de mari dimensiuni, a lui Camillo Procaccini, nu va putea fi restaurată decît parțial, ur-

mînd a fi păstrată în depozit doar ca document. Diferite grade de avariere au suferit alte 31 de picturi. Datorită zelului și curajului unora dintre muzeografe, simțului lor exemplar de responsabilitate și atașament față de valorile muzeului, s-a procedat în primele zile (22-23 decembrie) la transportarea în depozite a operelor, cu ajutorul soldaților și al unor binevoitori; astfel că nici una din marile capodopere ale muzeului nu a suferit. Din patrimoniul de artă românească, au fost distruse prin ardere, în atelierul de restaurare, 16 picturi, printre care una de Aman și una de Grigorescu. În săli, au fost avariate, în diferite grade, 75 de picturi. Două dintre acestea, un *Vitré* de Grigorescu și un *Autoportret* de Theodor Aman, sînt irecuperabile. Printre picturile cu perforații destul de grave figurează una de Andreescu și trei de Luchian, iar printre celelalte, cu una sau două perforații, 14 picturi de Andreescu, 4 picturi de Grigorescu, 7 de Luchian, 6 de Aman. Au suferit avarii, de asemenea, patru fragmente de frescă din secolul XVI, de la biserica episcopală din Curtea de Argeș. În birourile Secției de grafică, ce au fost incendiate, au fost distruse 309 desene cu caracter documentar, de mică valoare însă. Mai gravă a fost aici distrugerea întregii biblioteci uzuale, cuprinzînd o serie de lexicoane rare, indispensabile instrumente de lucru, precum și a întregii evidente științifice a fondurilor de desene și gravuri. Birourile Secției de artă medievală românească au fost și ele incendiate, fiind distrusă aici o parte a arhivei, reprezentînd o importantă activitate științifică. Mai trebuie amintită distrugerea prin ardere, într-una din săli, a unei tapiserii din secolul XVII și avarierea altor trei.

— Cum se desfășoară lucrările de refacere a muzeului și pe cînd se preconizează redeschiderea lui?

— Se lucrează intens încă din ianuarie la reconstrucția muzeului, clădirea necesitînd reparații totale, începînd cu instalațiile. Imensa lucrare de reconstrucție a fost preluată de trustul „Carpați” și sperăm că va fi realizată în excelente condiții. S-a elaborat, cu în-treg personalul științific al muzeului, tema de proiectare, comportînd o restructurare a spațiilor de expunere și de restaurare, s-a avut în vedere în acest sens o extindere a expunerii spre a pune în valoare, cum se cuvine, cea mai mare parte a patrimoniului într-un circuit coerent. Prin structurarea spațiilor și o dotare modernă se va asigura desfășurarea unei optime activități de conservare. Astfel, vor fi împlinite cele două funcții majore ale unui muzeu. Spații speciale au fost prevăzute pentru cît mai moderne activități de educație vizuală și de animație culturală, activități prin care azi toate muzeele își dinamizează prezența în spațiul social și cultural. Vor fi mărite, de asemenea, spațiile destinate expozițiilor temporare, expoziții cu o temă anume sau retrospective, dar și expoziții primite de la muzee străine, în vederea obținerii cărora muzeul încearcă a pune de pe acum bazele unei strategii. Se are în vedere, de asemenea, modernizarea mobilierului muzeal și a iluminatului. Extinzîndu-se, cum se cuvine, în întreg palatul, nu-mai astfel putînd să pună în valoare patrimoniul său, cel mai bogat patrimoniu artistic al țării, muzeul sperăm să arate ca un muzeu european.

Dacă trustul de construcții „Carpați” va lucra în ritmul preconizat s-ar putea ca în-

treg muzeul să se redeschidă într-un an și jumătate. Dar, între timp, poate chiar din această vară, sperăm să putem organiza în unele spații expoziții din patrimoniul nostru.

— Care sînt intențiile muzeului privind activitatea sa viitoare?

— Am relevat mai sus cîteva din intențiile conducerii muzeului. Alte puncte ale programului său mai sînt: asigurarea unei înalte specializări a muzeografilor și restauratorilor prin stagii pe lîngă marile muzee străine și importanțele ateliere de restaurare, publicarea unor noi ediții ale cataloagelor muzeului și a unor noi cataloage, tipărite în cele mai bune condiții grafice, înmulțirea publicațiilor muzeistice (buletin de contribuții, monografii, ghiduri, pliante pentru fiecare secție și fiecare colecție de obiecte de artă, ilustrate etc.). Pentru unele din acestea, procesul de elaborare a fost început. Intenționăm să dăm o sporită atenție formării de cadre de restauratori, precum și perfecționării lor continue, printr-o mai riguroasă informare și organizare a activității în acest domeniu, vital pentru perpetuarea patrimoniului nostru artistic. S-ar mai putea formula, desigur, și alte puncte ale programului de dezvoltare a muzeului. Importantă este, desigur, o viziune a viitoarei traiectorii. În prezent însă energiile noastre trebuie să se concentreze în eforturile de a face față enormelor dificultăți ale acestui moment de pornire, și conducerea actuală a muzeului nu s-ar fi angajat în această dificilă misiune fără a recunoaște că ea a fost asumată, cu o admirabilă solidaritate cu destinul acestui muzeu, de cea mai bună parte a corpului său de muzeografi.

COLOCVIU INTERNAȚIONAL

Prima manifestare științifică din domeniul istoriei, cu participare internațională, de după Revoluția din decembrie 1989, a avut loc la București, între 2-6 mai. Colocviul *Texte și imagini oraculare în sud-estul european în evul mediu și la începutul epocii moderne: politică și mentalitate* — organizat de Asociația internațională de studii sud-est europene și de Comitetul național român de studii sud-est europene, cu concursul moral și financiar al UNESCO — a reunit specialiști în domeniu din Bulgaria, Grecia, Iugoslavia și România.

Tema lucrărilor a fost hotărîtă la cel de al VI-lea Congres internațional de studii sud-est europene, desfășurat în septembrie trecut, la Sofia. Salutînd prezența oaspeților de peste hotare în capitala noastră liberă, profesorul Răzvan Theodorescu, președintele Comitetului național român, preciza că alegerea orașului București s-a dovedit o prezicere de bun augur.

Început în Capitală, colocviul și-a desfășurat apoi ședințele la Curtea de Argeș și la mănăstirea Hurezi. Participanții au mai putut vizita mănăstirile Cozia și Dintru-lemn. Comunicările prezentate au îmbrățișat teme variate, abordînd, atît domeniul artelor plastice, cît și cel al literaturii culte sau populare.

S-a reînnotat astfel o frumoasă tradiție — remarcă profesorul Virgil Cîndea, secretar general al AIESEE — inaugurată în anul 1963: cea a manifestărilor științifice cu participare internațională, pe teme privind istoria sud-estului european, ținute în România.

D.M.

3,8 milioane hectare de teren, dintre care 1,2 milioane hectare pădure. Întreaga suprafață împrejmuită, atît pentru a nu îngădui nimănui să intre, cit și pentru a nu lăsa să se strecoare în afară nici picior de animal. Pentru că suprafața amintită mai sus — echivalentă cu întinderea citorva județe luate laolaltă — constituia „terenul de vînătoare” al „întîiului vînător al țării” (în anii din urmă și... singurul, intrucit vînătorilor le cam fusese interzis accesul pe terenurile de vînat). 23 case de vînătoare, între care 15 erau adevărate palate în sinul naturii, în cele mai pitorești locuri ale falnicilor noștri codri. Sute și mii de oameni — silvicultorii, pădurari — întreținînd impecabil aceste terenuri, trebuind să fie gata oricînd pentru capriciile și orgiile cinegetice ale dictatorului. Să urmărim, în relatarea lui Vasile Adam, fost bucătar al perechii dictatoriale, calitate în care a însoțit-o în diverse „expediții” vînătorești, noi amănunte privitoare la acest aparent hobby: vînătoreea.

Teroare în Palatul Primăverii (III)

Una dintre îndeletnicirile favorite ale dictatorului (și ale unei bune părți din clanul conducător) era vînătoreea.

N-aveam de unde să știu atunci, și nici nu mi-aș fi putut închipui că la sfîrșitul lui '89 această pasiune avea să se transforme în cea mai groaznică dintre vînătorii: aceea de oameni!

Ca și în toate celelalte domenii, nici în timpul vînătorii, dictatorul nu admitea concurență: neapărat, trebuia să fie cel mai bun țîntas, neapărat trebuia să dobîndească cele mai semnificative trofee cinegetice. Este de neînchipuit cîte forțe trebuiau să fie puse

în mișcare pentru ca „șeful” să mai poată doborî un urs, un mistreț, un cerb — care obligatoriu trebuiau să devină noi recorduri mondiale, după tabelele C.I.C. Practic, întregul personal silvic, de la directorii din Ministerul silviculturii și din A.G.V.P.S., pînă la ultimul pădurar trebuiau să aibă permanent în atenție situația fondului cinegetic din zona lor de activitate, pentru a semna, a urmări și eventual a fi gata să jertfească trufiei dictatorului încă una din podoabele ce ar fi trebuit să constituie fala codrilor noștri multisecolari.

Îndeosebi la urși — care constituiau una dintre prăzile

preferate ale ex-conducătorului (riscul, mai cu seamă cînd se făcea pe pielea altora, îi plăcea enorm!) —, procedura de pregătire a unei vînători era deosebit de complicată și, cum se va vedea, cu urmări, deseori, foarte păgubitoare. Mai întîi, paznicii de vînătoare, pădurarii depistau exemplarele deosebite. Urma, prin observații atente, stabilirea cit mai exactă a calității trofeului. Ar fi fost vai și amar dacă trofeul n-ar fi întrunit punctajul necesar medaliei de aur în expozițiile internaționale. După aceea, în funcție de preferințele dictatorului pentru o partidă de vînătoare sau

alta, urma pregătirea vînatului. Ursul trebuia obișnuit să vină într-un anumit loc, într-un luminis, unde să poată fi împușcat cu ușurință. Nu se admiteau ratări. Nu știu ce li s-ar fi putut întimpla organizatorilor, dacă, de pildă, ceașescu și-ar fi irosit o seară sau o noapte în așteptarea unui animal... nepunctual la întîlnirea cu moartea. Pentru aceasta, cel mai bun mijloc era obișnuirea lui cu carne. În locurile desemnate pentru vînatore, pădurarii așezau momeala (oi moarte, cai ș.a.), care să atragă fiarele. Și asta zile, săptămîni în șir, pînă ce animalele căpătau reflexul condiționat de care am învățat la școală. Din clipa aceea, vînatorearea putea fi organizată.

Se întîmpla uneori însă, ca în ultimul moment, din diferite motive (și cel mai adesea, fără motiv, căci nu se dădeau nici un fel de explicații) să se renunțe la vînatorearea proiectată și pregătită cu atîtă mîgălă. De pildă, la Soveja (Vrancea), vînatorearea de urși pregătită nu a mai avut loc din pricina cutremurului din 30-31 august 1986, cu epicentrul în zonă; din cîte știu „casa de vînatore” din această localitate — deși întretînjută de un personal adecvat — nu a fost vizitată decît de două ori de dictator.

Cînd vînatorearea nu era aminată doar temporar, se renunța, firește, și la sistemul de adenemire a vînatului. Așa au apărut, în multe părți, puzderia de urși carnivori, care au devenit groaza stînelor și turmelor de oi. Pentru că — de reținut —, urșii constituiau animale ocrotite ale naturii, a căror împușcare nu era admisă decît dacă se făcea dovada unor distrugerii foarte mari provocate de aceste animale. În perioadele mai vechi, mai era admisă împușcarea pentru străini (cu plata în dolari — încă o metodă de jefuire a bogățiilor țării; animalele împușcate astfel nu puteau fi însă dintre cele cu punctaj record pe tablele C.I.C.). Cu timpul însă și această practică a fost res-

trînsă, singurul avînd drept de împușcare fiind numai el, dictatorul. Măsurile drastice luate împotriva „accidentului” de la Dolj de acum cîțiva ani erau și o urmare directă a încălcării acestei dispoziții.

Rareori, ciobanii se încumetau să-și facă singuri dreptate. Îmi amintesc, în acest sens, despre întîmplarea — aproape de necrezut — a unui bătrîn baci, care în zadar a încercat să obțină de la autoritățile silvice împușcarea unui urs care se năruise la turma lui. Înfuriat, i-a avertizat că le va da fiara... legată. Nu l-a crezut nimeni. Baciul însă a umplut o puțină cu miere amestecînd în ea și un pumn de somnifer. Ursul a adormit buștean, iar ciobanul l-a legat cu un lanț de trunchiul unui arbore. Nimeni nu s-a putut apropia de fiară, atunci cînd aceasta s-a trezit. Pînă la urmă, a trebuit să fie împușcată. Firește, vinovat a fost socotit tot bătrînul baci, amendat drastic pentru fapta sa.

Se vorbea mult, chiar în cercul nostru, al personalului de serviciu, despre faptul că animalele erau împușcate de trăgători profesioniști. N-aș putea da relații exacte; sarcinile mele, în timpul vînatorelor erau altele, legate de pregătirea chiolhanului (acesta e termenul exact) la „iarbă verde” ce urma unor asemenea clipe de „destindere”. Cert este că, în asemenea ocazii, șeful era însoțit întotdeauna de vînători foarte pricepuți, pentru orice eventualitate.

Cum am spus, îndatoririle mele erau altele. Nu eram însă cu totul scutit de peripecii. La vînatorele de capre negre, care trebuiau pîndite în locuri stîncose, greu accesibile, trebuia să mă cațăr ca un adevărat alpinist, pentru a ajunge, cu mîncarea caldă, la locul de pîndă. Nu mi s-a mulțumit niciodată. Totul intra în firesc. Și să nu se creadă că la asemenea partide de vînatore se recurgea la mese frugale. Totul trebuia pregătit după rețete savante. Din timp, la casa de vînatore, unde se stabilea „bivu-

acul”, se trimiteau alimente de tot felul, carne în felurite sortimente și cantități, vinuri, diverse alte băuturi ș.a. Îmi amintesc de o întîmplare amuzantă în sine, dar care m-ar fi putut costa scump dacă se afla. Unul din felurile preferate era șalău umplut. Trimisesem din timp, la cabana de vînatore (care de data aceasta era o construcție mai modestă), într-un recipient cu gheață, doi șalăi respectabili. Din lipsă de spațiu, găteam afară. În timpul preparativelor, unul din porcii pădurarului s-a apropiat pe nesimțite și a înșfăcat un șalău. A urmat o goană ca-n filme, încheiată cu un placaj de rugby, pînă ce am reușit să smulg captura din gura porcului. Fără cap, însă. Noroc că lîngă casa pădurarului era și un heleșteu de păștrăvi. Am prins cîțiva, mi-am pus în aplicare tot talentul culinar și am servit păstrăv pe post de șalău, urmînd străvechea zicală: „mulți vād, puțini pricep”.

Și în cadrul acestor escapade eram tratați ca simpli servitori, modeste unelte față de care nu se avea nici un pic de considerație. Căzul cel mai concludent s-a petrecut într-o iarnă friguroasă, la o vînatore de mistreți. Trebuia, cu o mașină, să mergem la locul de pîndă, pentru a duce mîncarea proaspăt preparată. Între timp, se pornise o ninsoare puternică, cu viscol, care făcea imposibilă vînatorearea. Plictisindu-se să aștepte, ceașescu și cei ce îl însoțeau, pur și simplu a plecat la București, fără să ne anunțe. Trei zile am stat înzăpezii în mijlocul pădurii spre Lepșa, numai cu mîncarea (de care, la început n-am îndrăznit să ne atingem) și cu puținul combustibil din rezervor (care s-a isprăvit, încercînd să facem un pic de căldură), amenințați de o haită de lupi, care ne împiedica deplasarea pentru a cere ajutor. Abia după trei zile, după ce viscolul s-a potolit, am fost reperați și transportați la București, doi dintre noi direct la spital, cu grave degerături. ■

Moartea tiranului

Atenienii au impus lumii antice — și, prin reflex, celei moderne — imaginea emblematică a tiranoctonilor (omoratorii de tirani). Harmodios și Aristogeiton, cei doi nobili atenieni care l-au ucis pe Hipparchos, fiul lui Pisistrat și fratele tiranului Hippias, pentru a răzbuna o insultă, au devenit în imaginarul atenian eroii rezistenței anti-tiranice. Chipul lor idealizat strălucia pe Acropole, urmașii lor, generație după generație, aveau să fie onorați de cetate ca aparținând stirpei înnobilitate de idealul civic care declanșase, disidența și lupta contra acestui flagel politic atât de temut de antici — puterea uzurpată de un singur om. În ciuda efortului sever și ironic de demitizare făcut de Tuciddide, care demonstrează, în cartea a VI-a a *Războiului peloponesiac*, în ce chip memoria colectivă a cetății a deformat un incident personal într-un act politic, imaginea exemplară a *omortorilor de tirani* s-a dovedit mai tenace decât reconstituirea istorică. În 337 î.e.n., temându-se de o reinstaurare a tiraniei, cetatea ateniană votează o lege prin care oricine ar ucide pe virtualul tiran va fi *hosios*, în acord cu legea divină.

Sfîrșitul real al tiraniilor în pragul epocii clasice a Greciei — la finele veacului VI și la începutul celui următor — e la fel de variat, în fapt, ca și tiraniile înseși. Memoria colectivă, transmisă de scrierile istorice începînd chiar cu cea a lui Herodot, reține însă doar ideea de răsturnare democratică și de moarte violentă: povestea celor doi fii ai tiranului Periandru al Corintului, fiul cel prost care moș-

tenește tirania și fiul cel bun, care, după ce se închisese o vreme într-o muțenie voluntară și protestatară, își ridică glasul împotriva tiraniei pe care o doboară; sfîrșitul violent și oribil al prea puternicului Polycrates, tiranul din Samos, crucificat de stăpînii săi persani; moartea lui Hipparchos sub pumnalele conjuraților (Brutus și Cassius nu vor fi uitat această poveste la Idele lui Marte); violența absurdă și rea a tiraniei nu poate genera, în imaginarul colectiv, decît violența compensatorie a morții înșingurate și crunte.

Oaspete pentru un ceas al Facultății de istorie din București, la 27 februarie 1990, Emmanuel Le Roy-Ladurie (care e, pentru cei ce nu-l cunosc încă, unul din cei mai mari istorici ai vremilor noastre) vorbea de conotațiile shakespeariene ale morții celor doi ceașești, fugari și buimăciți de evenimente, împușcați după un sumar spectacol al justiției. Shakespeare regăsea, în violența elisabetană, violența teatrului tragic, care e în felul său o *mise en scène* a morții tiranului. Legea după care violența naște violență este constitutivă imaginărilor tragice în întregul său, și acei geniali oameni de teatru care au inventat spectacolul tragic au inventat și spectacolul tiranului zăcînd în sînge, ca un manechin dezarticulat. Faptul că înșăși istoria reală îl inventase înaintea teatrului nu contrazice acest gînd, fiindcă, din miriadele de gesturi reale, sensibilitatea colectivă le reține pe cele pe care le poate încărca de semnificații. Oricîți tirani au murit de moarte bună — Cypselos și Orthagoras, Peisistratos și Dionysios cel

Bătrîn, Cleisthenes al Siacoynei ori Pittakos din Mitylene — n-are a face: tiranul exemplar are parte de o moarte exemplară prin violența ei și prin spectacolul public al acestei violențe. Tirania fusese în ea înșăși percepută ca spectacol al uzurpării; moartea protagonistului destramă în sînge și oroare înșăși grotesca parodie de autoritate a puterii uzurpate. Exorcismul violenței prin violență rămîne un resort esențial al catharsei tragice, și expunerea cadavrelor mînjite ale transgresorilor din tragedie este (în contrast cu *prothesis*, expunerea de bine a eroului bun, înfățișat o ultimă oară celor apropiați în seninătatea unei morți frumoase) o componentă perenă a spectacolului dramatic.

Violenta ucidere a tiranului nu este însă tot una cu sfîrșitul tiraniei. Aceasta nu mai e de același ordin. Scriam acum o vreme că, în *Eumenidele* lui Eschil, singeroasa istorie a Atrizilor nu se sfîrșește prin moartea uzurpatorului, ci prin instituirea unui tribunal care judecă și iartă pe tiranocton. La Samos, după moartea lui Polycrates, urmașul acestuia oferă întregii cetăți puterea și instaurează *isonomia*, participarea egală a cetățenilor la drepturile politice. La Atena, Cleisthenes instaurează egalitatea politică și inventă ostracismul, o procedură judiciară care elimină din start, fără violență, pe virtualii tirani. Ceea ce azi numim *societate civilă* este, în fapt, adevărata moarte a tiraniei, și grecii par să fi aflat acum 2 500 de ani acest adevăr necruțător al istoriei. ■

Zoe PETRE

UN FULGER

PRIN NOAPTEA VREMURILOR

În urmă cu 390 ani, Mihai Viteazul reunea sub sceptrul său Transilvania, Muntenia și Moldova, înfăptuind astfel cea dintâi unire a acestora în hotarele unui singur stat și sub un singur voievod. În vitregia vremurilor, marea sa înfăptuire nu a putut dăinui. Amintirea ei a fost însă perpetuată, ca un simbol al aspirațiilor românilor de unitate națională și statală, aspirații împlinite în etape succesive în 1859 și, respectiv, 1918.

Temel al tuturor înfăptuirilor pe calea dezvoltării statului român unitar, Marea Unire din 1918 a fost contestată în anii interbelici de puterile revizioniste și dictatoriale. În 1940, în contextul politic și diplomatic creat de pactul de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 și al ofensivei armatelor

lăturarea nedreptății ce i se făcuse. În acele momente grele și în acei ani dureroși, amintirea lui Mihai Viteazul era invocată pentru puterea de simbol a faptei sale, îndemnând neamul la lupta pentru refacerea integrității naționale.

Mihai Viteazul
și stema reunită
a Munteniei,
Moldovei
și Transilvaniei,
aflate la 1600
sub sceptrul său
de unificator
de țară

hitleriste asupra centrului, estului și vestului continentului, România nu și-a mai putut apăra integritatea teritorială, fiindu-i grav lovite independența și suveranitatea națională. În acel an, în interval de două luni, Basarabia și Bucovina de Nord (la 28 iunie) și partea de nord-vest a Transilvaniei (la 30 august) au fost rupte din trupul țării și anexate Uniunii Sovietice și, respectiv, Ungariei horthyste. Biruindu-și marea durere, poporul român și-a strâns rindurile, năcăjduind în in-

Amintirea marelui voievod a fost atunci evocată și de istoricul Gheorghe I. Brătianu² (1898-1953), care în conferința Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, rostită la radio, la 12 noiembrie 1940, sublinia semnificațiile istorice și naționale ale faptelor celui dintâi făuritor al unirii românilor. Conferința a fost publicată de autor în 1942 în volumul Cuvinte către români, din care am preluat și textul care urmează.

I. LĂCUSTĂ

La 1 noiembrie 1599, Mihai Vodă Viteazul, biruitor la Șelimbăr și cuceritor al Ardealului, își făcea intrarea în Alba Iulia. Izvoarele timpului ne-au păstrat descrierea amănunțită a acestei clipe de biruință: domnul Țării Românești, călare pe un cal roib, cu mantia albă pe care luceau șoimii cusuți cu aur, fluturând în vântul toamnei sabia bătută cu pietre scumpe atîrnînd de-a lungul șelii, în cap cu vestita cușmă împodobită cu pene de cocos. În urma lui se desfășoară alaiul învingătorului: opt cai cu poadoabe aurite, duși de slujitori după obiceiul turcesc, fără să lipească nici taraful lăutarilor, cîntînd din scripcă, cărora le urmau purtate pe ȧturi și plectate la pămînt, steagurile cucerite de la oastea învinsă a lui Andrei Báthory și cetele boierilor și ostașilor. Astfel intra pe poarta cea mare a cetății și a istoriei Ardealului, în pragul veacului nou, stăpînirea voievodului de același singe cu acel al poporului românesc, asuprit de atîtea sute de ani de stărilor privilegiate ale provinciei. Se apăsese în sufletul acestui norod împilat și umilit lumina unei nădejdi ce nu era să se mai stingă, oricît de potrivnice s-au arătat, după această scurtă clipă de izbîndă, împrejurările și vremurile ce i-au urmat în zilele noastre.

La această încheiere atît de firească pentru noi astăzi, nu s-a ajuns desigur decît după trecere îndelungată de timp. Oare voievodul care număra printre ostașii săi pe cîmpia de la Șelimbăr, pe lîngă oastea de țară, lefegii cazaci sau sirbi, care se înconjura în sfatul său de la Alba Iulia și de nemeși unguri, putea fi socotit cu adevărat altfel decît un cuceritor vremelnic, ca un reprezentant al unei idei și unei conștiințe naționale?

Oare putea această conștiință să inflăcăreze luptele lui Mihai Vodă într-o vreme în care de-abia în țările luminate ale Apusului începea să se întrezărească dezvoltarea?

Asemenea întrebări au

frământat multă vreme pe cercetătorii trecutului.

„La 1600, ne spune un învățat istoric ardelean, cînd cele trei țări române au ajuns sub sceptrul politic al lui Mihai Viteazul, tocmai lipsa conștiinței naționale a fost un motiv de căpetenie al scurtmii acestei domnii românești... Pentru ca unitatea națională să se poată înfăptui aieva după războaiele glorioase atît de bogate în peripecii dramatice și după cădere tragică a lui Mihai Viteazul, a trebuit să urmeze îndelungatul război al condeielor, al muncitorilor cu tiparul, al cronicarilor, al preoților cărturari, al predicatorilor cari timp de trei sute de ani au frământat neconținut sufletul neamului, l-au trezit, l-au lămurit prin scrisul lor, l-au înălțat și l-au întărit prin descoperirea amintirilor unui trecut de glorie, accentuînd cu neîntreruptă stăruință că moldovenii și muntenii și ardelenii, fiind de aceeași origine, formează un singur neam...”

Cine s-ar gîndi să tăgăduiască rostul cărturarilor, al luptătorilor cu scrisul, în deșteptarea și în izbînda conștiinței românești? Și aceasta mai ales astăzi, cînd am putut învăța chiar de la vrăjmașii noștri ce rezultate se pot obține numai prin acest război al tiparului și al propagandei, atunci cînd nu i se știu opune arme egale? Dar nu e mai puțin adevărat că nu ajung pentru a întemeia drepturile unei națiuni numai truda cărturărească, răscolirea trecutului, afirmarea prin grai și scris a conștiinței ei de unitate și de neatîrnare. Mai trebuie și fapte, care să întărească, așa cum spunea odinioară Bismarck, prin fier și prin singe, năzuințele ei fi-rești și legitime, să le impună realizarea împotriva vitregiilor soartei și asupririlor dușmane.

In procesul de frământare al unității românești, Mihai Viteazul a adus fapta; el a creat precedentul istoric, a întrunit întîia oară

pe pecetea unui voievod român armele celor trei principate, a primit pămîntul ca domn al Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei. De la intrarea lui în Alba Iulia, oricîte nenorociri și greutăți s-au mai ivit în cale, unirea neamului românesc de dincoace și de dincolo de munți n-a mai fost numai visul unor cărturari străini de realitățile lumii, ci un fapt îndeplinit odată în vîltoarea vremurilor, o stare care în împrejurări prielnice se poate oricînd reface odată ce ea răspunde de-a pururi realității etnice și dreptății politice. Și atunci desigur are mai mică însemnătate rezultatul imediat al acțiunii lui Mihai vodă și trage mai puțin în cumpănă dacă triumfului lui de la Alba Iulia și drumului său victorios pînă la Nistru le-au urmat zile de restrînge și de înfrîngerii. „A dat o formă reală aspirațiilor noastre”, astfel îi judeca lupta pentru Ardeal, în prezivua unei noi treceri a munților, Ion I.C. Brătianu, cîteva zile înainte de a porni războiul întregirii noastre din 1916. Împlinirea unei asemenea misiuni e mai presus de norocul schimbărilor al armelor, de biruință sau de înfrîngere.

Ceea ce nu se va putea însă tăgădui biruitorului de la 1600 este dacă nu conștiința deplină, dar cel puțin instinc-tul unității ce o înfăptuise. El își dădea bine seama — și o dovedesc scrisorile ce ni s-au păstrat, cuprinzînd instrucțiunile sale către solii trimiși împăratului de la Viena — că împlinea la marginile de răsărit ale Europei creștine o misiune superioară de apărare a legii și civilizației ei: „Împăratul Măria lui și Țara Ungurească să caute bine aceasta că Mihail voievod domnia lui n-a gîndit cu aceasta că are a fi el în gura turcilor și în loc de peire în Țara Românească... n-a gîndit de paguba țării într-atîția ani și de chelciugul lui”. El știa că de trei sferturi de veac Ardealul „a fost lepădat de la cununa Țării Ungurești”, de cînd ultimul rege al Ungariei pierise în mlaștinile de la Mohaci și

că îl luase „cu tocmeala și cu peire a mulți voivoci. Ce se roagă împăratului și Țării Ungurești să-i socotească pentru această slujbă și nevointă ce s-a nevoit, să-i lase Țara Românească și Țara Ardealului, să-i fie de moșie lui și cine se va ținea din feciorii lui...”. Deci nu numai guvernatorul, locotenentul imperial, al cărui titlu nu l-a îngăduit odinoroa Curtea din Viena să-l săpăm sub chipul lui de bronz, din fața Universității, ci domnul stăpînitor și ereditar al țărilor românești, de o parte și de alta a Carpaților.

Dar aflăm mai mult din aceste scrisori: Ardealul îl voia întreg, nu numai cit putuse cuprinde cu avîntul oștirilor sale: „Alta poftesc de la împăratul și de la Țara Ungurească, cum ce hotar au făcut părintele Măriei lui, Maximilian împăratul, cu al doilea Ianăș Craiu, între Ardeal și Țara Ungurească, din care hotar din această vreme răzmiriți a tras la împărăția lui: una, Oradea, cu ținutul Bihoșului și Hustul cu ținutul Maramurășului, și ținutul Crasnei și ale Sohocului și ale Sărandului și Nagbia cu Baia de Sus și toate ținuturile lor, care au fost date de Maximilian împărat supt Ardeal cum au fost mai dintîi”.

Deci Ardealul ale cărui hotare fuseseră recunoscute cu cincizeci de ani în urmă, nu numai cu Clujul și scaunele secuiești, dar cu toate părțile sale dinspre Miază-noapte și Apus, pînă la Oradea și dincolo de Sighet și Baia Mare, cu întregul masiv al Munților Apuseni, ținutul de baștină al valahilor de dincolo de munți. Va fi fost amintirea istorică a graniței trase de împăratul Maximilian și de Zapolya, dar n-a putut lipsi nici grija pentru țărani și preoții români, pe care în timpul scurtei sale domnii Mihai vodă totuși le-a arătat-o în dietele intrunite la Alba Iulia. De ar fi cirmuit mai mult, cine știe ce alte dovezi am fi căpătat ale acestui instinct de unitate și conservare națională, ce se vădea pînă și la vrăjmașii săi, boierii munteni

pribegii în Moldova, cu care se simțeau uniți „pentru că toți sîntem de o limbă și de o lege”.

Dar soarta a voit altfel și stăpînirea lui Mihai a trecut ca un fulger prin noaptea vremurilor. Iar dacă avea putut dăinui nu e nici nenorocul războiului, nici vina lui sau a neamului său, care poate nu l-a putut înțelege deplin.

Căci cu Mihai vodă, cu mărirea și căderea lui, s-a desfășurat înția oară pe scena istoriei tragedia ce încă n-a luat sfîrșit a legăturilor dintre împărăția cea mare din mijlocul Europei, Imperiul germanic care dăinuiește peste veacuri și popoarele de la marginea sa de Miază-zi și Răsărit: ungurii și românii.

Mihai Viteazul și-a închinat spada creștinătății, considerînd de conducătorul ei firesc pe mărîtul împărat, căruia i se făgăduise „de acum înainte pînă va fi viu cu mare credință”. Războaiele împotriva turcilor le-a purtat pentru a-și păzi granițele, iar în Ardeal a năvălit atunci cînd simțea că stăpînitorul său, cardinalul Andrei Báthory, este unealta turcilor și polonilor împotriva imperiului. Ne-o și spune în scrisoarea sa care îi dezvăluiește gîndul de dușmănie, atunci cînd i-a trimis vorbă „ca să ies din țară și din pămîntul acesta, căci așa este voia Măriei Sale...”, căci craiul a făcut pace cu turcii și a făcut alianță și cu polonii și cu țara Moldovei și cu Inglitera și cu Franța”. Împotriva acestei constelații de puteri vrăjmașe și pentru apărarea imperiului a pornit voievodul român peste munți și a purtat șirul biruștelor sale, de la Sibiu pînă sub zidurile Hotinului.

Dar împăratul și sfetnicii săi nu i-au văzut dreptatea și nu și-au cunoscut folosul. Și-au aplecat urechea pirilor și birfeilor cu care l-au încărcat pe voievodul român nemeșii ce nu-i puteau suferi domnia.

Mai mult au cîntărit știrile

interesate trimise la Viena de solii lui Napragy și ai lui Ștefan Csăki, decît faptele de arme ale viteazului care își legase credința de împărat. Mai multă crezare au găsit uneltirea lui Basta, calculatorul rece, dușmanul din umbră împotriva „valahului insolent”, decît izbucnirea unei pătimașă a credinței românești nesocotite. Mihai nu-și ascundea gîndul și nu-și prefăcea vorbe: un sol al împăratului ne descrie ceea ce numește în termenii vremii „ein brusko Audientz” la voievodul român, pe care îl invita să-și părăsească cucerirea. „Împăratul, îi strigase plin de minie Mihai vodă, îmi trimite ca dar trei coli de hîrtie pline de otravă, rușine și batjocură, îi vrea să mă gonească. Mi s-a spus mie să nu mă incred... căci voi avea proastă răsplată a slujbei mele credincioase, cum a și urmat!”.

Iar ceva mai tîrziu, în timpul petrecut în pribegie, la curtea aceuiași împărat unde pînă la urmă ajunsese să-și spună năpăstuirile și aflate o dreptate tîrzie, își denunță la rîndul său uneltitorii și vrăjmașii. „Ci fiindcă toate intrările și ieșirile erau închise de către ardeleni s-a întîmplat de au căzut în mîinile lor toți solii mei trimiși cu scrisori către Măria Ta și scrisorile le-au ținut la sine, spre a putea săvîrși, după datina lor, trădarea ce au cugetat împotriva Măriei Tale, căci dușmanul cel mai de temut și mai primejdios mi-a fost chiar acela care se laudă cu numele de creștin, care însă întodeauna a călcat învoiele și a tulburat pacea: ardelenii”. Sub numele acesta el înțelegea firește stările privilegiate ale provinciei, și cu deosebire nemeșii unguri, împotriva cărora aflate reazăm la secuii războinici din părțile munților, nemeșii cari nu-i puteau ierta nici gloria biruștelor, nici omnia stăpînirii.

Poate va fi fost și supara-

(Continuare în p. 47)

CEL DINTÎI ECOU INTERNAȚIONAL AL REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848

„Mișcarea care agită Europa și-a găsit urmări și în Moldova; la Iași a avut loc o tentativă pentru obținerea unor modificări fundamentale în Constituție... Această tentativă s-a făcut pe căi pașnice". Mai apoi, „tentativa” fiind „considerată un pericol pentru ordinea publică, s-a trecut la înăbușirea ei prin forța armată. Deși străin de această țară, am urmărit evenimentele cu deosebită atenție și m-am gândit că ar prezenta interes să dau o relatare exactă a acestei continuări a evenimentelor de la Paris, Viena, Berlin și din diferite state ale Germaniei. S-a putut remarca și în Moldova o anumită efervescență. Cîțiva reprezentanți aparținînd în cea mai mare parte principalelor familii ale țării au considerat că sosisse momentul să ceară reforme și lărgirea bazelor constituționale. Această idee a găsit numeroși partizani în diversele clase ale societății și la începutul lunii aprilie (toate datele din articol sînt pe stil nou) s-a văzut sosind la Iași un număr mare de persoane din orașele și satele învecinate, pentru a face o manifestație... S-a început pe data de 3, prin ținerea de reuniuni particulare, iar pe 8 a avut loc un mare miting în hotelul Regensburg [corect Petersburg]. După unele parlamentări, guvernul a autorizat această reuniune și a delegat el însuși să participe la ea pe ministrul de interne, Ștefan Catargiu și pe șeful poliției Gheorghe Pruncu. Dezbaterile au fost publice și după o discuție destul de lungă s-a căzut de acord asupra reformelor generale ce fuseseră cerute...

Domnitorul, crezîndu-și atacată autoritatea, împreună cu fiii săi, a pornit în fruntea trupelor spre casa în care erau reuniți 21 boieri care discutau liniștiți despre modul în care puteau fi obținute cererile formulate. În

ciuda îndrîjitei lor opoziții, 14 dintre boieri au fost puși în stare de arest. Au fost duși spre Silistra. Corabia care îi transporta fiind silită să oprească la Brăila din cauza timpului urit, 6 sau 7 dintre ei au fost scăpați pe drumul dintre port și cazarma în care ei urmau să fie depuși pentru moment. Cei fugiți s-au refugiat la viceconsulul Angliei, care a refuzat să-i predea”.

Cu cîteva imprecizii, aceste extrase reconstituite în linii mari debutul evenimentelor revoluționare ale anului 1848 în țările române, fiind vorba, cum lesne se poate deduce, despre acțiunea fruntașilor pașoptiști din Moldova, reprimată de domnitorul Mihai Sturdza. Fragmentele de mai sus au fost extrase din Journal de Constantinople, Echo d'Orient, numere din aprilie și mai 1848. Cum rezultă din conținutul lor, dar și din precizarea făcută de redacție la una din relatări, ele aparțineau unui „martor ocular demn de încredere”, pe nume Charles Valot.

Precizarea devine și mai incitantă dacă reținem faptul că, între publicațiile străine care s-au ocupat de evenimentele revoluționare din țările române ale anului 1848, Journal de Constantinople reprezintă un caz de excepție. Se știe, în primul rînd, că presa Europei centrale și de vest a relatat faptele cu o întîrziere de 20-25 zile, datorită distanțelor; publicația constantinopolitană a fost mult mai promptă, știrile sale fiind difuzate cu numai 7-9 zile după consumarea evenimentelor; în unele cazuri scrisorile „corespondentului din Galați” au fost publicate la numai 4 zile. În al doilea rînd, Journal de Constantinople a fost publicația străină în paginile căreia revoluția română din 1848 și-a găsit cel dintîi ecou internațional.

„Scrisori” din Iași, București, Galați...

Journal de Constantinople. *Echo d'Orient*, periodic de limbă franceză, era editat în capitala Imperiului otoman, fiind un semioficios al guvernului. Înființat în 1846, prin fuziunea publicațiilor *Journal de Constantinople et des intérêts orientaux* și *Echo d'Orient*. *Journal de Smyrne*, periodicul a avut, inițial, o apariție neregulată, pentru ca în cursul anului 1848 să iasă cu 6 numere pe lună (din cinci în cinci zile), adică 72 pe an. În comparație cu *Monitorul otoman*, oficiosul guvernului, *Jurnalul* a făcut loc, nu de puține ori, în paginile sale, opiniilor divergente exprimate în corespondențele pe care le-a publicat, fiind mai obiectiv în relatările sale, fără a se abate însă măcar formal de la exigențele politice ale guvernului otoman.

Periodicul părea destinat străinătății. Centrele de abonare și de distribuție înscrise pe frontispiciu erau: Istanbul (biroul din Galați și agenția pachetoturilor franceze), insula Malta, Marsilia, Parisul și Londra. Tonul general al publicației trebuia, desigur, să se încadreze în rigorile cenzurii otomane, dar reformarea în sens european a imperiului, oficializată în 1839 prin *Hatîșerif* de la *Gulhane*, numit al *Tanzimatului*, ca și împrejurarea că redactorii erau francezi au avut drept consecință vehicularea în paginile publicației a unor idei înaintate privind emanciparea popoarelor prin civilizație, reforme progresiste, unitate și independență națională.

Datele de care dispunem în legătură cu proprietarul, redactorul principal și echipa de redacție sînt foarte sumare. Știm astfel că Lucien Rouet, redactorul principal al *Monitorului otoman*, și, totodată, secretar particular al marelui vizir, Reșid pașa și prieten al revoluționarului polonez Mihail Czajkowski, a devenit din septembrie 1846

director și coproprietar al publicației. Ultimele informații în legătură cu Lucien Rouet sînt din primăvara lui 1847, cînd îl aflăm în aceleași funcții. Pentru perioada vara 1847-vara 1849, știrile despre conducerea publicației ne lipsesc.

În paginile numerelor din *Jurnal* consultate de noi sînt cuprinse un număr de aproximativ 15 „scrisori” din Iași, București sau Galați, unele publicate integral, altele doar parțial. În afară de acestea, redacția a mai beneficiat de o bogată corespondență trimisă din Principate. De regulă, „scrisorile” destinate redacției parcurgeau traseul Galați-Istanbul, cu vaporul austriac, cursa săptămînală, distanța fiind străbătută, la 1848, în trei zile. Dintre corespondențe, una singură, cea apărută în numărul din 26 aprilie, este semnată, cum am mai spus, de Charles Valot. Dintre români, numai despre Ion Ghica avem știri că a întreținut legături cu redacția *Jurnalului*. În anii 1847 și 1849 știm că fruntașul român a colaborat la *Jurnal*. Din primăvara lui 1848, aflîndu-se la Istanbul ca agent al Comitetului revoluționar român, este foarte probabil ca el să fi continuat relațiile cu cei din redacția publicației.

Cert e că în vara lui 1848 îi turniza lui Bălcescu știri desprinse din coloanele *Jurnalului*.

La rîndul său, M. Kogălniceanu a folosit un articol publicat de periodicul din Istanbul în numărul din 26 iunie 1848 chiar la redactarea cunoscutei sale broșuri-program *Dorințele partidei naționale în Moldova*.

Precizăm că articolele despre evenimentele revoluționare din țările române se găsesc microfilmate (Fond Microfilme Turcia, Rola 20) în cadrul Direcției Generale a Arhivelor Statului. Din păcate, nici unul dintre numerele periodicului nu a fost microfilmată în întregime. De asemenea, din cercetarea microfilmelor, se desprind date certe despre existența a încă două numere ce lipsesc din microfilm și care conțin material despre revoluția română.

„Unire în libertate, ordine în progres”

Parcurgînd textele referitoare la revoluția pașoptistă românească, ni s-au impus atenției cîteva idei și concluzii pe care dorim să le subliniem, sprijinindu-ne pe citate desprinse din coloanele *Jurnalului*. Astfel, deși informații

Istanbul — Cornul de aur, într-o stampă din a doua jumătate a sec. XIX

ile referitoare la Principate erau publicate la rubrica *Știri interne*, ceea ce ar constitui, formal, o interpretare abuzivă și denaturată a statutului țărilor române în raporturile lor cu Poarta otomană, considerându-le provincii ale imperiului, în numeroase cazuri, corespondențele și articolele inserate subliniază autonomia acestora, caracterul lor de entități istorico-geografice și politice distincte; mai mult, cele două țări române erau înglobate într-un singur spațiu istorico-geografic și cultural aparținând unuia și aceluiași popor. Cea de a doua idee ce ni s-a impus este aceea a revoluției române, ca fenomen unitar, generat de condiții social-economice și politice similare și urmărind aceleași obiective, revoluție integrată în istoria europeană a anului 1848.

Astfel, în numărul din 26 iunie 1848 a apărut un articol referitor la situația din Principate, în care se sugera ideea necesității unor reforme în spiritul curentului general european. „De mai multe luni — se arată în articol — Europa întreagă este în mișcare și brusc diferitele sale regiuni au fost influențate mai mult sau mai puțin de ideile revoluționare care au copleșit toate puterile, idei care nu sînt de fapt decît expresia, mai mult sau mai puțin exagerată, a noilor nevoi materiale, morale și politice ale popoarelor”. Aceste idei ale revoluției, precizează autorul articolului, „aduc cu ele demnitatea omului, bunăstarea și legea perfectibilității, în mijlocul căreia toate facultățile umane se vor dezvolta... conform armoniei universale care este ținta supremă și finală a societăților”. Secolul XIX se deosebește de epocile anterioare prin triumful dreptului asupra forței și ca atare „cele mai bune legi pentru un stat sînt cele care se adaptează cel mai bine moravurilor țării ca și gradului său de civilizație și geniului său național”. Astfel privind lucrurile, Regulamentul organic în vigoare în cele două Principate nu asigură o bază largă

de dezvoltare a instituțiilor, așa cum se întîmplă în Franța și Anglia. Deși autorul nu era pe deplin încrezător în faptul că poporul român ar avea pregătirea și capacitatea necesare să se poată folosi în mod pozitiv de libertate (altfel libertatea „ar fi mai mult dăunătoare decît utilă”), el era de părere că „o lărgire a drepturilor ar putea fi imprimată și în spiritul general al legislației acestor țări”. Și aceasta cu atât mai mult, cu cît „acțiunea [preocuparea] celor două curți [suzerană și protectoare] privește mai degrabă pericolele exterioare care ar putea amenința Principatele decît situația lor internă”. Convingerea era că „menținerea legăturilor care există între Turcia și Principate este necesară acestora, independența unora [Principatelor] nefiind mai puțin necesară celeilalte”, așa cum „Turcia nu poate și nu trebuie să se opună ameliorărilor pe care Principatele le consideră utile de introdus... Nu este dreptul ei [al Porții] să facă acest lucru, încă și mai puțin interesul ei”. Cu atât mai mult, cu cît Principatele „nu doresc decît ceea ce doresc guvernele rezonabile; unire în libertate, ordine în progres”.

Într-o anumită măsură, aceasta a fost și poziția unora dintre fruntașii revoluționari români, care, prin menajarea raporturilor cu Poarta, sperau că vor reuși să determine curtea suzerană să accepte măsurile reformatoare ce nu vizau neapărat o schimbare a raporturilor politice româno-otomane, ci numai o întărire și o lărgire a autonomiei țărilor române.

O problemă amplu dezbătută în paginile *Jurnalului* a fost aceea a raporturilor ruso-otomane în cursul evenimentelor revoluționare din Principate, opoziția dură a cabinetului țarist față de orice idee de progres. După cum rezultă din paginile publicației, spectrul intervenției țariste neliniștea nu numai pe români, ci întreaga opinie publică europeană. Teamă față de asemenea eventualitate

există și la Istanbul. La începutul lunii mai se anunța că „la Consulatul Rusiei din București a sosit un curier de la Petersburg. Era purtătorul instrucțiunilor cabinetului rus pentru consulul său general. Guvernul rus anunța că dacă liniștea va fi tulburată în Principate, Rusia va uza de drepturile ei de putere protectoare, utilizînd toate mijloacele pentru restabilirea ordinii. Această știre a produs aici [la București] o puternică impresie. Scrisori de la frontieră anunță că 70 000 soldați ruși se concentrează pe Prut”.

„Poporul — stăpinul orașului”

În ciuda acestor temeri, revoluția a izbucnit și în Muntenia, unde „opoziția avea programul său al cărui sens și înțeles nu puteau fi deloc aprobate de administrație. La fel ca la Iași, arestări au fost făcute și la București și la 21 iunie domnitorul Bibescu a fost ținta unui atentat: 6 focuri de pistol au fost trase asupra lui. Revoluția care a biruit în Oltenia [la 21 iunie] va triumfa la București pe 23. Un guvern provizoriu ce s-a stabilit luptă împotriva reacțiunii și sfîrșește prin a o învinge”.

Numeroase comentarii au fost publicate de gazeta din Istanbul în legătură cu confruntările dintre reacțiunea internă și forțele revoluționare din Muntenia. Astfel, într-o scrisoare expediată din București la 15 iulie și publicată de *Journal* în numărul din 24 iulie se arată că „Guvernul provizoriu s-a ocupat activ de elaborarea unei legi privitoare la alegerea Adunării constituante. Numai proprietarii au fost alarmați de articolul din programul revoluției [referire la articolul 13 din Proclamația de la Islaz] care lua, cu despăgubire, o mică parte din pămîntul lor pentru a le da țăranilor; ei erau alarmați în ciuda ordinelor pre-

(Continuare în p. 51)

CONSTITUȚIILE ÎNCEPUTURILOR VIEȚII POLITICE MODERNE

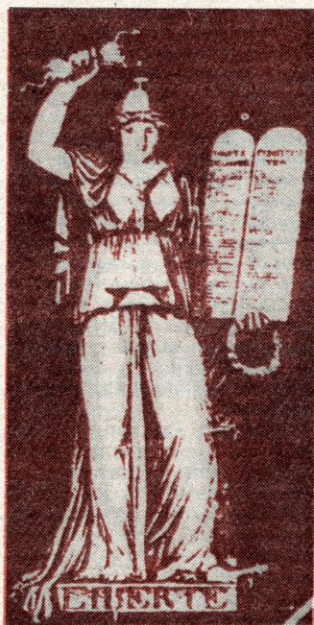
În prima parte a acestui articol, ce își propune o incursiune în istoria constituțiilor care au stat la începuturile vieții politice moderne, am punctat datele esențiale, principiile directoare și prevederile mai importante ale constituțiilor engleză și americană. Cum a evoluat în continuare acest proces?

Constituția poporului francez

Principiile liberale promovate de doctrina politică a iluminiștilor și reclamate de situația concretă a societății proprii și-au găsit o integrare și în opera legislativ-constituțională a Revoluției franceze (*Magazin istoric*, nr. 3-7/1989) de la 1789. Nu o prelungire a vechilor „libertăți”, ci instaurarea adevăratei libertăți, a suveranității poporului, dar și a suveranității individului, a drepturilor omului aparate de cele ale cetățeanului erau deveze care dădeau expresie, după 14 iulie 1789, conștiinței necesității așezării societății și statului pe baze complet noi. Eforturile pe acest tărâm sînt evidente puse în lumină de *Declarația drepturilor omului* (*Magazin istoric*, nr. 6/1973) și de codurile constituționale adoptate, dintre ele cel mai substanțial și semnificativ fiind Constituția din 24 iunie 1793.

Mi se pare de un interes deosebit pentru actualitate de a înfățișa modul în care s-a acționat pentru elaborarea acestei Constituții, menită să statornicească organizarea, pe baza unei largi democrații, a primei Republici Franceze, proclamată la 22 septembrie și sancționată de forul suprem al puterii — Convenția națională — la 25 septembrie 1792.

După numai patru zile (29 septembrie 1792) a fost con-

Pagina de gardă a primei ediții a Constituției din 1793

stituit Comitetul Constituției, care la 15 februarie 1793 prezenta primul proiect, al cărui raportor era Antoine Caritat, marchiz de Condorcet, din aripa girondină a Convenției; în aceeași sesiune s-a citit și planul Constituției, care a fost multiplicat și răspândit în toată țara. Convenția autoriza pe deputați să tipărească pe cheltuiala statului proiectele de Constituție pe care doreau să le propună. La 4 aprilie, Convenția desemna un alt organism. „Comiteul de ana-

liză” sau „Comisia celor șase”, cu sarcina de a studia proiectele ce urmau a fi primite de la diverșii propunatori care, în final, s-au cifrat la peste trei sute. La 15 aprilie 1793, s-a stabilit ca ordinea de zi a zilelor de luni, miercuri și vineri din fiecare săptămână să fie dedicată dezbaterii Constituției. Discuțiile s-au desfășurat de la 17 aprilie la 29 mai, fără validarea Constituției. Datorită evenimentelor din 31 mai-2 iunie 1793, în cursul cărora girondinii au fost înlăturați de pe arena politică, sarcina elaborării noii Constituții a fost preluată de iacobini, care deveniseră forța esențială a Republicii. Și această sarcină va fi finalizată rapid de un comitet dirijat de Hérault de Séchelles. La 10 iunie dimineața, un proiect întocmit pe baza celui al lui Condorcet era aprobat de comitet și citit în Convenție. De la 11 la 23 iunie, proiectul a fost dezbătut pe articole. La 24 iunie s-a dat o ultimă citire întregii Constituții propuse de comitet și *Declarației drepturilor omului*, revăzute de Comitetul Salvării Publice, care au fost adoptate, făcînd un corp comun intitulat: *Constituția poporului francez, hotărîită definitiv și amplificată cu articolele adiționale ale Drepturilor omului, decretate în ședința din 24 iunie 1793.*

Lectura acestei Constituții degajă drept concepție fundamentală *unitatea*: scopul suprem al societății este *fericirea comună*; Republica este *una și indivizibilă*, atît în ce

privește comunitatea umană cit și teritoriul; poporul este *universalitatea* cetățenilor francezi, depozitarul suveranității naționale — *una și indivizibilă, imprescriptibilă și inalienabilă* —, baza unică a constituirii puterilor publice, a garanției sociale a exercitării și conservării drepturilor omului; legile sînt expresia liberă și solemnă a *voinței generale*, ele se emit *în numele poporului francez* și sînt aplicate *unitar* în întreaga Republică; corpul legislativ este *unul, indivizibil și permanent*, iar deputatul nu este numai reprezentantul circumscripției care l-a ales, ci „apartine întregii națiuni”.

În asigurarea și consolidarea acestei unități o însemnată majoră o avea modul de constituire a puterilor publice — legislativă, executivă și judecătorească — pe calea sufragiului popular, care combina democrația directă cu cea reprezentativă. Adunarea națională aleasă prin vot universal direct; Consiliul executiv — guvernul — stabilit de Corpul legislativ dintre 83 candidați propuși de adunările electorale ale departamentelor; corpul administrativ, de asemenea, desemnat prin alegere; judecătorii de pace se prevedea a fi aleși de cetățeni, pe arondismente determinate prin lege. În acest fel, se asigurau exercițiul suveranității naționale, supremația puterii legislative asupra celei executive, temelia democrației politice.

Se prevedea expres că dacă guvernul, „înstituit pentru a garanta ca omul să se bucure de drepturile sale naturale și imprescriptibile”, „violează drepturile poporului, insurecția reprezintă pentru popor și pentru fiecare pătură a lui cea mai sacră și cea mai indispensabilă dintre datorii”.

În condițiile în care pe pămîntul Franței înaintau corpuri expediționare engleze, prusiene, austriece ș.a., Constituția stabilea că *puterea armată a țării o constituie întregul popor, că toți francezii sînt soldați, precum și o armată permanentă, cu un corp*

în care, în interesul coeziunii și disciplinei, deliberările sînt excluse. „Nu există generalisim”, prevedea articolul 4 din capitolul XXIII, precizare care avea în vedere nu doar faptul că în armată nu există un asemenea grad, ci prevenirea acumulării puterii militare în mîinile unei singure persoane, pericol potențial de instaurare a unui guvern militar, socotit mai rău după cel teocratic.

Un capitol, XXV, consacra raporturile externe ale Republicii: „Poporul francez se declară prietenul și aliatul natural al popoarelor libere. El nu se amestecă în guvernarea altor națiuni și nici nu suportă ca alte națiuni să se amestece în guvernarea sa”.

Supusă referendumului — procedeu stabilit pentru legea supremă și alte legi de însemnată capitală, încă o expresie a exercitiului suveranității poporului prin acest adevărat drept de cenzură asupra actelor guvernamentale —, Constituția a fost ratificată cu 1 800 000 voturi pentru și doar 17 000 împotriva. Textul ei a fost așezat în „Arca Sfîntă” și depus în aula de ședințe a Convenției naționale.

Făuritorii Constituției din 1793 n-au considerat-o dată o dată pentru totdeauna. Cu emoție citești articolul XXIX din *Declarația drepturilor omului*: „Un popor are permanent dreptul de a revedea, de a modifica și de a schimba Constituția sa. O generație nu poate să aservească legilor sale generațiile viitoare”. Un postulat demonstrat istoriceste: actul fundamental al Franței a fost reînnoit de peste douăsprezece ori — ultima oară în 1958.

Constituția din 24 iunie 1793, apreciază A. Aulard, în *Istoria politică a Revoluției franceze*, este dintre toate constituțiile franceze cea mai democratică. Și, deși, datorită circumstanțelor, nu a fost pusă în aplicare, după abolirea ei de reacțiunea thermidoriană, Constituția aceasta a devenit în imaginația populară un text misterios și magic, adevărată evanghelie a

democrației. Ca și Revoluția din 1789, Constituția franceză de la 1793 a reprezentat și ea un stimulent pentru prefaceri democratice în numeroase țări ale Europei și pentru consacrarea lor în legi fundamentale ale națiunilor.

„Românul cere domnirea democrației”

Penetrația, răspîndirea și receptarea ideilor iluminismului și ale Revoluției franceze în țările române au ajutat elementele reformatoare în proiectele lor de transformare a suprastructurii politice, îndeosebi a statului, în rîndurile lor afirmîndu-se un curent constituțional, care se manifestă în focul revoluției de la 1821 conduse de Tudor Vladimirescu. Nicolae Bălcescu aprecia că la 1821 poporul a cerut ca „tot românul să fie liber și egal în țara lui; într-un cuvînt, cere ca statul să se facă românesc, cere domnirea democrației”. Ideile modernizării statului afirmate în Țara Românească la 1821 au căpătat o concretizare în proiectul provizoriu de constituție întruchipat în memoriul „cărvanarilor” intitulat *Cereriile cele mai însemnate ce se fac din partea obștei Moldovei*. Odată cu introducerea Regulamentului organic în 1831, caracterizat de N. Iorga, A. Oțetea și alți istorici o veritabilă constituție, se afirmă tot mai pregnant principiul separării puterilor, pe care-l regăsim în acțiunea constituțională din timpul revoluției de la 1848, în *Convențiunea pentru organizarea definitivă a Principatelor Unite Române*, încheiată de puterile garante la Paris în august 1858, ca și în *Statutul dezvoltător al acestei Convenții*, promulgat, în iulie 1864, de domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

Un moment de importanță majoră pe calea dezvoltării vieții politice, a structurii statului, corespunzător stadiului la care se afla societatea românească și în consens cu evoluția sistemelor consti-

tuțional-democratice din Europa, l-a reprezentat adoptarea Constituției din 1866, la scurtă vreme după alegerea prin plebiscit și proclamarea de către Adunarea națională a prințului Carol ca domnitor al României. În elaborarea acestei prime Constituții a țării în accepția modernă a noțiunii au fost fructificate achizițiile vieții constituționale anterioare din țara noastră, concluziile trase din examinarea unor modele constituționale din alte părți, îndeosebi sistemul belgian, considerat drept cel mai adecvat, ca și din experiența aplicării principiilor de universalitate încetățenite de la marea revoluție franceză. Constituția a consacrat principiul că toate puterile emană de la națiunea suverană, că aceste puteri — legislativă, executivă și judecătorească — sînt separate, șeful statului trebuind să domnească potrivit prevederilor Constituției, guvernul numit de el să se bucure de încrederea Camerei deputaților și Senatului, să-și asume responsabilitatea, instanțele judecătorești să vegheze la aplicarea legii. Înlocuind vechea denumire a țării cu aceea de România, nementionînd sub nici o formă raporturile cu Imperiul otoman, conferind capului statului dreptul de a bate monedă, de a institui decorații, a încheia convenții internaționale — atribute indiscutabile de suveranitate statală —, Constituția din 1866 reprezenta o clară manifestare de independență față de Poartă și celelalte puteri garante. Constituția a decretat proprietatea personală „sacra și inviolabilă”, a înscris drepturile și libertățile fundamentale ale cetățeanului — egalitatea în fața legilor, libertatea conștiinței, a cuvintului și presei, nesupusă nici unei cenzuri, a asocierii și întrunirilor, a învațămintului etc. Exercițiul acestor drepturi și libertăți a contribuit la antrenarea unor pături largi ale populației la viața politică și socială, la dezvoltarea opiniei democratice.

Constituția din 1866 (cu

modificările din 1879, 1884 și 1917) a dat statului național realizat prin unirea din 1859 și întărit prin independența cucerită la 1877 o bază juridică superioară tuturor formelor care au existat în trecut, păstrîndu-și valabilitatea pînă în 1923.

Înfăptuirea României Mari în 1918 a pus la ordinea zilei racordarea actului fundamental al țării la noile realități naționale, sociale, politice și teritoriale. De aceea, în epocă, problema constituțională a reprezentat o temă centrală: s-au întocmit proiecte de modificare a vechii Constituții sau de elaborare a uneia noi, din partea principalelor partide, s-au organizat dezbateri largi, cum a fost aceea din 1922, de la Institutul Social Român, la care au participat cu prelegeri de înaltă ținută asupra principiilor, conținutului și cadrului de drept și politico-social al viitoarei Constituții personalități ca Nicolae Iorga, Vintilă Brătianu, Virgil Madgearu, Grigore Iulian, Ion Nistor, Dimitrie Gusti, Constantin Dîscescu, Mircea Djuvara, G. Grigorovici, Calypso C. Boțez, Romul Boilă, Constantin Bacalbașa.

Izvorită din necesitatea absolută a consolidării statului național unitar român, Constituția din 1923 a consacrat realitatea că „Regatul României este un stat național unitar și indivizibil”, iar „teritoriul României este inalienabil”, legitimînd, astfel, actele de unire exprimate în adunările plebiscitare de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia; a fixat normele generale de organizare și exercitare a atribuțiilor puterii de stat în raport cu colectivitatea națională în ansamblu și cu libertățile și drepturile individului privite ca funcții sociale, implicînd nu numai garanții din partea statului, ci și îndatoriri din partea fiecărui membru al societății; a revigorat regimul democrației parlamentare, extinzînd accesul tuturor cetățenilor țării la viața social-politică, fără distincție de origine etnică, limbă, religie, acces facilitat, între altele, de

legiferarea votului universal egal, direct obligator și secret (exclusiv femeile), prin activizarea țărănimii ca urmare a reformei agrare, prin înscrierea, pentru prima dată într-o lege fundamentală, a protecției muncii și asigurărilor sociale, toate acestea și alte prevederi stimulînd ascensiunea României pe calea progresului. Astfel, Constituția din 1923 — întocmită pe baza proiectului Partidului Național Liberal, aflat la guvern, votată de Cameră și Senat la 26 și 27 martie și sancționată de regele Ferdinand la 28 martie — se înfățișează drept cea mai democratică din întreaga existență parlamentară a României.

În încheiere mi se pare util a releva opinia celebrului savant și luminat patriot Dimitrie Gusti, potrivit căreia o constituție este însași conștiința națională codificată și ca atare ea trebuie să pornească de la individualitatea națiunii, de la condițiile de viață și proprii numai ei, să fie adaptată la experiența socială specifică a națiunii; ea trebuie să fie conformă cu scopurile pe care și le propune statul, în primul rînd organizarea politică și juridică necesară existenței și progresului națiunii, organizare chemată să asigure exprimarea voinței libere a poporului, armonia dintre autoritatea statului și libertățile individuale și sociale, raportul corect dintre drepturile individului și ale societății, îndatoririle reciproce, avînd în vedere adevărul că societatea există prin individ și individul prin societate. Este o concluzie ce mi se pare a avea un profund impact în actualitatea imediată, ținînd seama că viitorului Parlament ce va rezulta din alegerile de la 20 mai 1990 îi incumbă înalta datorie ca spiritul și litera noului act fundamental al țării să asigure consolidarea și dezvoltarea democrației autentice ca factor esențial pentru activizarea maximă a potențialului de libertate și creativitate al corpului social. ■

Constantin ANTIP

La Veneția, în Campo Santa Fosca —
UN FOCAR ROMÂNESC DE CULTURĂ
RENĂSCUT: PALATUL CORRER

Veneția, orașul din laguna unde marea bate la fiecare portal de casă, s-a numărat, încă din zorii epocii medievale, printre centrele care au întreținut legături dintre cele mai strînse cu pămîntul românesc și locuitorii lui. Neguțatorii venețieni și vestiții „doffori” ai timpului veneau pînă în capitalele celor două principate, Moldova și Țara Românească, soli ai domnilor români erau primiți,

cu fast și ceremonie de dogii Serenissimei republici; nu mai puțin fructuoase au fost legăturile culturale și artistice: din Veneția a venit intîia tipografie — aceea a lui Macarie — în Țara Românească și tot din lumea venețiană a pornit cunoscutul român popular Fiore di Virtu (Floarea darurilor — vezi Magazin istoric, nr. 7-8/ 1968) atît de răspîndit în lumea medievală românească.

Pe Canal Grande, lingă vestita Ca d'Oro

De-a lungul timpului, cercetarea acestor strînse și complexe legături a format obiectul atentelor cercetări ale unor reprezentanți de seamă ai culturii noastre: Iosif Hodoș, Papiu Ilarian, Constantin Esarcu ș.a. Spre Veneția și-a îndreptat pașii în 1890 și tînărul de 20 ani, vînd încă de atunci deosebitele sale calități de savant, Nicolae Iorga, ale cărui cercetări s-au materializat într-o lucrare de referință pentru cunoașterea relațiilor româno-venețiene: *Gli ospiti romeni di Venezia*. Din această perioadă datează ideea realizării unei instituții pentru tinerii români veneți să cerceze pe aceste meleaguri. Tînărul, pe atunci, N. Iorga avea în vedere achiziționarea și refacerea colegiului grecesc (respectiv, ortodox) construit în apropierea bisericii San Giorgio dei Greci, cu bani oferiți de domnița Maria, fiica domnitorului Moldovei Petru Schiopul, căsătorită cu nobilul venețian Polo Minio.

Datorită primului război mondial, proiectul profesorului Iorga nu s-a împlinit; savantul n-a renunțat însă la ideea sa, concretizată în anul 1928. Cu ajutorul consulului onorar al României la Veneția, avocatul Bombardella, și al lui Ernest Marin, fost muzi-

cant în armata română, s-a reușit cumpărarea unei părți a imobilului din Campo Santa Fosca, nr. 2214, ulterior fiind achiziționată cea mai mare parte a clădirii, grație fondurilor adunate cu ajutorul listelor de subscripții lansate de ziarul *Universul*.

Imobilul achiziționat era Palatul Correr, fostă proprietate a familiei omonime venețiene, fondatoare a muzeului Civic din piața San Marco. Deși cunoscut sub numele Correr, palatul aparținuse inițial familiei Contarini, de la care trecuse în proprietatea familiei Correr în sec. XVI. Nu se știe exact cînd a fost construit.

Clădirea — avînd mezanin și două etaje — se află amplasată în zona centrală a Veneției, în apropierea bisericii Santa Fosca, zidită pe la 1700. În mica piață (*campo*) din fața ei se află statuia lui Paolo Sarpi (1552-1623), istoricul „conciliului tridentin”, ridicată chiar pe locul unde acesta a suportat supliciiul papalității, împotriva căreia se răzvrătise. În stînga, cu fața spre Canal Grande se află palatul Vendramin-Caiergi; în dreapta, depărtare de „două poduri” (modalitate curentă de măsurare a distanțelor la Veneția), se află, tot pe Canal Grande, cel mai frumos palat, palatul Contarini, mai cunoscut vizitatorilor sub numele de *Ca d'Oro*.

În fapt, ansamblul se compune din două palate intracomunicante, pentru care, în a doua jumătate a sec. XVI, după ce a intrat în posesia familiei Correr, se intenționa să se realizeze o completă modernizare sau, poate, o parțială reconstrucție. Unul dintre aceste palate datează din sec. XIV, cu splendide ferestre trilobate, capitului

înflorite și elegante volute; pe pilăstirii care flancau traforul central, în fața decorațiunilor în formă de frunze, se remarcă fine busturi umane, asemănătoare celor sculptate la Palatul Ducal de către maestrul Bon și atelierul său. Celălalt palat are etajul doi neterminat, din motive ce ne sînt necunoscute. În anul 1712, casa Correr era locuită de frații Zuanne, Gerolamo și Francesco; în împrejurimi ei posedau și alte imobile pe care le închiriau. Ulterior familia a scăpat.

Fațada construcției, din spre Campo Santa Fosca, a fost proiectată de arhitectul Visentini, care a realizat-o în piatră, în stilul clădirilor din prima jumătate a sec. XVII, fiind asemănătoare cu aceea a palatului Diego. În sec. XIX, palatul a fost substanțial modificat: parterul a fost transformat integral pentru a se amenaja magazine; în interior, la etaje, a fost menținută însă construcția din sec. XIV, modernizată doar ca structură și decorație.

Bogățiile sufletești ale culturii

„Casa română N. Iorga” posedă aproape două treimi din suprafața construită a aripii mai noi a palatului — aceea zidită în sec. XVI. În momentul cumpărării reprezenta singurul palat venețian aparținînd unui stat străin. Inaugurarea acestui forum de cultură a avut loc la 2 aprilie 1930, în prezența profesorului N. Iorga și a unor personalități ale vieții artistice, culturale și politice din cele două țări, evenimentul gîsind o deosebită rezonanță în presa vremii. Scopul creării

În p. 26: intermeiorul așezămîntului de cultură română din Veneția marele istoric N. Iorga, fotografiat în fața clădirii...

...Palatului Correr (jos)

Autorul adresează deosebita sa grațitudine prof. dr. Andrei D. Pipidi, care i-a pus la dispoziție spre publicare aceste imagini, datînd din anul 1931

acestei instituții era de a oferi adăpost studenților și profesorilor români, veniți în orașul lagunelor pentru a studia în arhive ca cea a Frarilor, în biblioteci, precum Marciana, la Facultatea de economie Ca' Foscari, la Academia de Arte Frumoase sau la conservatorul „Benedetto Marcello”.

Deasupra scării principale de acces se afla stema țării, pictată pe perete, iar sub ea un basorelief în bronz montat pe o placă de marmură roșie de Verona reprezentându-l pe N. Iorga — operă a sculptorului Dimitriu-Birlad.

Dintre cele 25 camere se remarcă apartamentul prof. Iorga, utilizat și pentru recepții. Farmecul acestui apartament este dat de cele șase uși principale, confecționate din lemn de nuc, cu încadrări din piatră sculptată, precum și de tavanul frumos decorat ale bibliotecii și dormitorului mare, realizate în sec. XVII, în tehnicile frescă și, respectiv, stucatură.

După asasinarea profesorului de către legionari în 1940, lăcașul a trecut prin dificultăți financiare, rezolvate cu sprijinul material și moral al unor prieteni venețieni ai lui Iorga, monseniorul Roncalli, devenit mai târziu Papa Ioan XXIII, și cardinalul Adeodato Piazza. Până în 1948, clădirea a aparținut Institutului de Studii Sud-Est Europene din București; ulterior, prin decretul 258 din septembrie 1948, el a trecut în proprietatea statului român, ultima directoare, Anna Potop, fiind somată să părăsească clădirea.

Neîntreținut și neîngrijit, palatul a intrat într-un proces continuu de degradare, obiecte de valoare, inclusiv bibliotecă, adunate cu atita trudă de N. Iorga risipindu-se datorită dezinteresului manifestat de autoritățile române. La începutul anilor '60, clădirea se afla în păcăgînire, iar acoperișul și unele planșee riscau să se prăbușească. Prin anii '70, începutul anilor '80 s-au încercat unele lucrări de reparații, dar fondurile restrînsă și lipsa forței de muncă nu au putut stopa fe-

nomenul. La insistențele autorităților italiene, tot în această perioadă s-a realizat un proiect de restaurare, în urma unor relevări care au confirmat starea precară a unor elemente de construcție. La definitivarea proiectului, realizat de Direcția tehnică a M.A.E. din România, s-a ținut cont de statutul de monument de arhitectură al clădirii, autoritățile italiene urmînd a-și da verdictul prin Supraintendența pentru Bunurile Ambientale și Arhitecturale din Veneția. Nealocarea fondurilor (care trebuiau aprobate de „cabinetul nr. 2”) și statutul ambiguu al clădirii, facilitat și de desființarea arbitrară și abuzivă, în 1977, a Comisiei Monumentelor Istorice, a contribuit la dărăpănarea, în continuare, a palatului. Insistența autorităților italiene de resort a determinat, în cele din urmă aprobarea fondurilor la sfîrșitul anului 1988 și începerea lucrărilor de restaurare, de către o echipă de specialiști români în luna februarie a anului 1989.

Aș sublinia bătălia extrem de grea pe care a trebuit să o ducem, cu umiditatea ridicată din ziduri, precum și pentru combaterea fenomenului de mucegăire a pereților și tavanelor (soluționate cu ajutorul unor produse și tehnologii de funcționare înregistrate sub marca Fungostop și puse la dispoziție de colectivul de biodeteriorări în construcții al Institutului de Cercetări în Construcții din București și laboratorul de microbiologie aplicată al Institutului de Cercetări și Inginerie Tehnologică pentru Rafinări din Ploiești). Voi preciza, totodată, că în cadrul lucrărilor, cu ocazia sondajelor s-au urmarit și diferite probleme legate de istoria legendară a acestei clădiri. Între altele, s-a căutat să se identifice, cu sprijinul dr. Lucia Bassano, de la Supraintendența de profil din Italia, fresca „Apoteoza unui războinic”, atribuită pictorului venețian Giambattista Tiepolo, lucrare pe care izvoarele vechi de artă o localizau în acest palat.

Lucrările de restaurare a „Casei române” din Veneția — efectuate cu sprijinul larg al autorităților italiene, precum și al unor firme italiene (cărora le adresăm cuvenitele mulțumiri) — au fost apreciate pozitiv de către Supraintendența pentru Bunurile Ambientale și Arhitecturale din Veneția. Ele permit reintegrarea acestui edificiu în locul firesc ce i se cuvine, ca lăcaș de cultură românească într-unul din cele mai vestite centre culturale ale Europei. Mezaninul — constituit dintr-o sală de expoziții și conferințe, bibliotecă, sală de lectură, anexe și garsonieră pentru custode — va fi destinat unui centru cultural românesc.

Restul spațiului este grupat în 7 apartamente, avînd un număr total de 24 camere, fiecare apartament posedînd un sistem de distribuție separată a gazului metan. Dacă în perioada dictaturii ceaușiste aceste apartamente urmau a fi închiriate unor firme străine, intrarea țării noastre în rîndul democrațiilor europene a facilitat redobîndirea destinației inițiale a acestui așezămint, care va fi tutelat de Ministerul Culturii. Astfel, tineretului studios al României, studenții sau specialiștii români ce vor beneficia, pe viitor, de acest edificiu vor lămurii, poate, între altele, lacunele existente în istoria acestui palat, contribuind astfel chiar la completarea unor date ale istoriei arhitecturii venete, ceea ce ar aduce o reală contribuție la consolidarea unei tradiționale prietenii. Îmbold trebuie să le fie exemplul de o viață a Profesorului Iorga, din a cărui cuvîntare la deschiderea acestui lăcaș de cultură cităm: „Erau odată aici depozite de mărfuri, depozite de bogății străine. Acum, acest depozit românesc de bogății sufletești a venit, întîiul, pentru un folositor schimb de mărfuri spirituale”. ■

Ing. Atanasie POPESCU
INCERC București

Nu întâmplător, cel de-al patrulea tom al amintirilor sale, care cuprinde și perioada la care se referă rapoartele ministrului elvețian de Weck, publicate în acest număr, Winston Churchill și l-a intitulat *Cotitura destinului*. La începutul verii, Afrika Korps se afla la poșile Egiptului, Japonia atinsese limitele maximei sale expansiuni în Pacific, iar tăvălugul armatei germane, alături de care acționau și 20 divizii românești, pornise, începând din iunie, spre Volga și Caucaz. Pentru România, vara a început prin declarația de război a S.U.A., produsă în condiții asemănătoare cu aceea a Marii Britanii din 28 noiembrie 1941. La 2 iunie 1942, sub presiunea lui Molotov, care în mai vizitase Washingtonul, Roosevelt ceruse și obținuse de la Congresul american să declare război României, Ungariei și Bulgariei, la 5 iunie 1942. Acest act era un răspuns tardiv la declarația de război adresată de aceste țări S.U.A. în decembrie 1941, în conformitate cu obligațiile impuse de Pactul Tripartit. În acel moment, Antonescu nu a ascuns caracterul simbolic al actului său: „Sînt aliatul Reichului împotriva Rusiei. Sînt neutru în războiul Marii Britanii cu Germania. Sînt pentru americani în războiul acestora cu japonezii” (citat de Paul D. Quinlan, *Clash over Romania. British and American Policies Towards Romania: 1938-1947*, vol. II, p. 75). Timp de șase luni relațiile S.U.A. cu cele trei țări cărora le declaraseră război s-au bazat pe considerentul că guvernele respective „erau marionetele lui Hitler” (Ibidem). Dar nu trebuie uitat faptul că, în iunie 1942, Uniunea Sovietică era, ca și în noiembrie 1941, în mare dificultate, și aceleași considerente — teama de prăbușirea totală a acesteia și pericolul unei păci separate cu Germania — l-au determinat pe Roosevelt să satisfacă cererea insistență a guvernului sovietic.

La cumpăna anilor 1942-1943, corpul expediționar german din Africa s-a retras, învins, după bătălia de la El Alamein (Magazin istoric, nr. 11/1989) cu spatele amenințat de debarcarea Aliaților în Africa de Nord, iar japonezii au evacuat, la 1 ianuarie 1943, „lădul verde” al insulei Guadalcanal, punctul extrem la care ajunseseră ca rezultat al ofensivei declanșate cu un an în urmă, începând retragerea al cărei sfîrșit va fi capitularea fără condiții.

Pe frontul de răsărit, ținta ofensivei germane, Stalingradul, atacat la 4 septembrie 1942 de Armata 6 germană, sprijinită pe flancuri de Armatele 3 și 4 române, continua să reziste în cadrul celei mai înverșunate bătălii din cel de-al doilea război mondial. Refuzul lui Hitler de a abandona mormanul de ruine în care fusese transformat orașul de pe malul Volgăi și de a scurta astfel linia frontului, a oferit sovieticilor ocazia de a încercui orașul, la 23 noiembrie. La sfîrșitul bătăliei Stalingradului (Magazin istoric, nr. 2/1983), Armata 6 germană a fost nimicită sau capturată, românii pierzînd, la rîndul lor, 18 divizii, însumînd 158 854 oameni dintr-un efectiv total de 251 916 luptători, practic toate trupele combatante (Antonescu, *Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, vol. III, Centrul European de Cercetări Istoric, Veneția, 1989, p. 339. *Memoriul despre participarea Armatei 3-a și 4-a române la bătăliile de la Stalingrad și din Cotel Donului*, înaintat de mareșalul Ion Antonescu lui Adolf Hitler, la 7 ianuarie 1943).

Bătălia de la Stalingrad a marcat momentul în care înfringerea Reichului a început să fie luată în considerare chiar și de către germani. De la obiectivul inițial de colonizare a spațiilor din răsărit, ce urmau să fie cucerite de la „suboamenii slavi”, s-a trecut la ideea apărării în comun, de către popoarele din Europa, în frunte cu germanii, a „cetății Europa”. Totodată, acum a ieșit la iveală, în forme virulente, tensiunea latentă existentă între hitleriști și români. Acuzațiile de dezerțare și de lașitate adresate trupelor române de către generali germani, comportarea arogantă și dușmănoasă a acestora față de ostașii români au stîmuit o ripostă dură din partea șefului Marelui Stat Major Român, generalul Ilie Șteflea (Magazin istoric, nr. 8/1979). El a respins cu indignare acuzațiile aduse armatei române, arătînd că aceasta și-a făcut mai mult decît datoria, pierzînd două treimi din efective în lupta dusă fără armament greu, fără tancuri, sub-echipată și subalimentată, din pricină că aliații ei nu și-au ținut promisiunile de a o dota cu cele necesare (Loc. cit., pp. 302-304. *Scrisoarea adresată de generalul Ilie Șteflea feldmareșalului Erich von Manstein, 9 decembrie 1942*). Antonescu, la rîndul său, a trecut și el la reproșuri, acuzîndu-i pe germani că au lăsat armata română fără nici un

sprijin și dezvăluind comportarea lor nedemnă pe front (Loc. cit., pp. 317-324. Scrisoarea adresată de mareșalul Ion Antonescu feldmareșalului Erich von Manstein, 9 decembrie 1942). La izbucnirea lui Antonescu, Hitler i-a adresat o scrisoare personală prin care a căutat să aplaneze lucrurile, dându-i o oarecare satisfacție, dar, pentru prima oară, Antonescu a mărturisit, într-o telegramă adresată generalului Ilie Șteflea, că se înșelase în privința germanilor: „Am dat de multe ori semnalul de alarmă. Alarma a fost fără rezultat. Istoria va judeca... Răspunderea în fața istoriei o port eu, pentru că nu am făcut mai mult decât am făcut pentru a

împiedica masacrarea armatelor, datorită ușurinței cu care a procedat conducerea germană, a lipsei totale de prevedere și a pasivității cu care a primit semnalele noastre de alarmă și pregătirile știute ale inamicului” (Loc. cit., pp. 299-300. Telegrama mareșalului Ion Antonescu adresată generalului Ilie Șteflea, 3 decembrie 1942).

Stalingradul a marcat pierderea iluziilor pe care le mai păstrase Antonescu cu privire la invincibilitatea Reichului și la geniul Führerului.

Andrei ȘPERCO

1942

București, 1 iunie

...Pentru a caracteriza starea de spirit a populației bucureștene, iată o anecdotă care circula pe străzi:

Într-un tramvai, un ofițer german strivește piciorul unui evreu. Acesta scoate un strigăt de durere și îl palmuiește de două ori. Asistența, stupefiată, privește și nu spune nimic. Deodată, doi soldați români se năpustesc asupra ofițerului și îl bat măr. Bătaie generală. Toată lumea este dusă la post, apoi la Curtea Marțială, care funcționează în permanență.

Acolo, un general îl interoghează pe evreu:

— Am greșit, răspunde el, sint vinovat, dar m-a durut atât de rău, că nu am putut să mă stăpinesc. Cer iertare.

Generalul se întoarce atunci spre cei doi militari:

— Cum ați putut ridica mîna asupra unui ofițer al glorioasei armate aliate?

— Domnule general, a răspuns unul din soldați, cînd am văzut un evreu palmuind un german, noi am crezut că s-a sfîrșit războiul. (Raport politic nr. 38)

11 iulie

...Antonescu le reproșează germanilor că i-au refuzat comanda armatelor germano-române de pe frontul de sud; le reproșează că, pentru a eclipsa propriile sale merite militare, au celebrat în termeni prea flatanți pe cele ale generalilor Iacobici și Dragalina; în sfîrșit, el s-a arătat

profund vexat că Führerul s-a deplasat acum citva timp la mareșalul [Carol Gustaf Emil] Mannerheim [1867-1951], mareșal și om politic, comandant al armatei între 1939 și 1944, președinte al Finlandei din 1944 pînă în 1946] și nu a găsit de cuviință să acorde aceeași onoare „Conducătorului” statului român, care sărbătorea luna trecută a șazeceea sa aniversare... (Raport politic nr. 47)

23 iulie

Diverse schimbări care au avut loc în înaltul comandament al armatei române cer, datorită semnificației lor politice, unele comentarii.

Mai întîi, un decret-lege vine să scadă limita de vîrstă care, pentru ofițerii generali, separă serviciul activ de trecerea în rezervă. Această măsură pare să fi fost luată cu singurul scop de a-l trece în rezervă pe generalul Iacobici (Magazin istoric, nr. 5/1990) fără a atrage atenția asupra numelui său și mai ales fără să se dea impresia că a fost vizat. Generalul Iacobici era șef al Statului Major General la începutul anului. El a fost scos din această funcție în urma unui conflict cu mareșalul (vedeți raportul meu nr. 7 din 30 ianuarie). În această împrejurare, Antonescu l-a sacrificat germanilor: greșeala lui Iacobici a fost că a susținut că România nu putea furniza Reichului, în termeni fixați de acesta, efectivele pe care „Conducătorul” le-a promis un pic cam cu ușurință. Mai tîrziu, O.K.W.-ul

însuși a luat apărarea lui Iacobici care a primit un comandament important. În cursul ultimelor luni, Antonescu pare să fi luat în nume de rău favoarea arătată acestuia general de către marii șefi ai Wehrmachtului.

În decursul aceleiași perioade, Reichul l-a acoperit, de asemenea, cu flori, pe generalul Dragalina, „învîgător al Sevastopolului” alături de mareșalul Manstein. Antonescu și-a arătat nemulțumirea: presa românească, contrar obiceiurilor ei, s-a abținut să se facă ecoul presei și radioului german. În afara de aceasta, Dragalina a fost scos de la conducerea forțelor române din prima linie, pentru a primi pe cea a trupelor de ocupație din Transnistria...

În sfîrșit, generalul Petre Dumitrescu, care se distinsese anul trecut în fața Odessei, este numit general de armată. El devine, astfel, cel mai important personaj militar al regatului după mareșal, al cărui partizan devotat a fost întotdeauna. El este cel care conduce de acum înainte operațiile forțelor române combatante...

O altă concluzie se impune: cabinetul de la București continuă să reziste presiunilor Reichului, deoarece dacă la o parte doi generali cărora acesta le-a arătat mărturie de satisfacție... (Raport politic nr. 50)

22 august

Un ofițer aparținînd statului major al Apărării antiaeriene din București îmi comunica

precizările următoare asupra situației militare a României:

Dacă s-ar fi procedat, la începutul campaniei din Rusia, la o mobilizare generală a tuturor forțelor românești, ea ar fi produs maximum 45-50 divizii. În fapt, s-a procedat la apeluri succesive. În plus, nu a fost posibil să se înarmeze și să se echipeze deodată toți oamenii disponibili. Astăzi, se poate spune că tot ce rămâne din rezerve instruite se găsește sub drapel. Aceasta reprezintă 26 divizii. Este ușor de dedus importanța pierderilor suferite...

Printre ofițerii subalterni și subofițeri se observă o recrudescență a activității legionare și comuniste...

...Trupa nu pare a fi serios contaminată, dar oamenii dau semne din ce în ce mai evidente de descurajare. (Raport politic nr. 57)

27 august

...Armata dă semne de nemulțumire; iată aici un exemplu: în imitație cu ce s-a făcut deja anul trecut în Germania, se pregătește, pentru ultimele două zile ale acestei luni, o colecție de veșminte calde și obiecte de lină destinate soldaților de pe front. Această campanie este organizată de către un consiliu de patronaj care reunește, sub președinția reginei mamă și a d-nei mareșal Antonescu, un mare număr de asociații filantropice. Armata a fost invitată să furnizeze 4 000 ofițeri, cărora li se cere să participe la chetă. Mai mulți comandanți de unități au declinat destul de sec invitația. Comandantul unui regiment din București chiar a răspuns în scris că el consideră contrară onoarei militare transformarea soldaților în „cersetori”, însărcinată să devalizeze populația civilă în profitul armatei, pentru a suplini carenta statului... (Raport politic nr. 58)

21 septembrie

...Un fost ministru român îmi aduce o interesantă mărturie asupra schimbărilor aduse prin campania din Ru-

MESAGERUL DE 10 ANI

Fragmentele din rapoartele ministrului Elveției la București, René de Weck, publicate în nr. 5/1990 au fost primite cu deosebit interes de către publicul cititor. Reproducem una dintre scrisorile primite la redacție.

Generalul Nicolae Rădescu era neam de răzeși împămîntenit de Mihai Viteazul, care își păstraseră bucata lor de pământ din moși-strămoși.

El a intrat cu chip legendar în viața mea prin curajul și demnitatea actelor sale care nu erau negociabile, nu aveau nimic eroic în ele, iar comportamentul lui era același de toate zilele, indiferent dacă viața îi era în pericol sau nu.

Cu un zîmbet discret ironic, dar neclintit a înfruntat cele trei furii care s-au năpustit asupra neamului nostru: legionarismul, hitlerismul, stalinismul.

Fiecare dintre aceste confruntări a avut istoria ei, dar în aceste rânduri mă voi opri numai la episodul Killing. Acesta a fost prilejuit de o declarație umilitoare la adresa armatei și a poporului român făcută de Killing, reprezentant direct al lui Hitler la București. Scrisoarea deschisă de protest a fost concepută într-una din casele vechi ale Bucureștiului, din str. Clopotarii Vechi nr. 4, unde general Nicolae Rădescu locuia împreună cu părinții mei. Ea a fost multiplicată la o mașină de scris tip Remington (care există încă în stare de funcționare) de către mama mea. Pe vremea aceea, elev în clasa IV primară, eu le-am transportat în ghiozaniul meu pînă la Școala Mavrogheni, de unde au fost preluate de cel ce s-a ocupat de difuzarea ei la BBC și în țară. Aceste precauții au fost necesare, știut fiind modul în care reacționau autoritățile germane.

După ce Killing a luat cunoștință de conținutul scrisorii, generalul Rădescu a fost ridicat din casa noastră din str. Clopotarii Vechi de către 6 militari germani; ulterior, la cererea expresă a mareșalului Antonescu, el a fost predat de hilerii autorităților militare române care l-au deținut la Jilava pînă la 23 august 1944.

Pentru românii, acest protest auzit atunci la BBC sau citit prin copile scrisorii difuzate în țară, a însemnat un indemn de a păstra vie fiacără libertăți și demnități neamului nostru. Speranța unui popor cu asemenea filii nu se stinge niciodată.

Dr. Alexandru ȘERBĂNESCU

sia condiției fizice și morale a combatanților germani și români. Această mărturie este a unui general care comandă actualmente o brigadă de infanterie românească în Caucaz. Venit în permisie pentru câteva zile, acest om, care a făcut tot războiul în prima linie și a meritat, prin bravura sa, cele mai înalte decorații românești și aliate, a pierdut încrederea pe care o manifesta...

Din punct de vedere fizic, soldații români, obișnuiți cu o existență mai primitivă, cu un peisaj și un climat care sînt asemănătoare cu cele din Ucraina sau Caucaz, rezistă mai bine. Dar moralul lor a slăbit. După luarea Odesei, ofițerii au observat că oamenii lor nu mai erau ca înainte. Cu cît războiul îi antrenează mai departe de casele lor, cu atît este mai greu să li se explice de ce luptă. Acum, cînd ei sînt în Caucaz, pe malurile Volgăi..., nici nu se mai încearcă să se

găsească motive: nu mai există nici unul valabil. Germanii pot fi făcuți încă să creadă că țara lor este în primăjdie, că o victorie asupra rușilor îi va elibera de bombardamentele aeriene, că va înlătura pericolul unui al doilea front. Asupra românilor, astfel de argumente nu au efect. Cei care au păstrat o oarecare ardore războinică se gîndesc la Transilvania; ceilalți, cei mai numeroși, nu visează decît să se reîntoarcă în satul lor.

La toate acestea se adaugă, pentru cele două armate, efectul pierderilor grele pe care le-au suportat și continuă să le suporte în fața Stalingradului... (Raport politic nr. 68)

16 octombrie

...Ofițerii români care vin de pe front continuă să picteze în culori sumbre luptele de la Stalingrad și din Caucaz...

Alte mărturii ale unor mili-

tari de toate gradele redau același lucru.

Opinia publică devine foarte nervoasă.

Domnul Maniu, care a petrecut recent o perioadă în Transilvania, se arată îngrijorat de tendințele revoluționare pe care le-a constatat la soldații din provincia sa. Acești oameni — spune el — capătă pe front idei subversive, pe care le răspindesc apoi la ei acasă. Știind că mareșalul Antonescu este în continuare obsedat de „pericolul roșu”, el își propune să îi comunice observațiile sale și să-i semnaleze că menținerea în Rusia, pentru un timp nedeterminat, a unor numeroase forțe românești este cea mai sigură cale de propagare a comunismului în România...

După spusele a numeroși informatori, atât militari, cât și civili, Antonescu ar fi astăzi complet desconsiderat de proprii săi soldați, care îi reproșează că îi sacrifică inutil unei cauze străine. Poate el nu-și dă seama, dar Marele Stat Major este cu siguranță informat și găsește, în această stare de lucruri, un motiv în plus în a-l reține pe „Conducător” la București. În plus, cercurile militare se arată din ce în ce mai doritoare să reducă participarea românească la război: se caută din toate părțile mijloace de a se degaja. Aceasta nu înseamnă că ele s-au și găsit, dar tendința este evidentă... (Raport politic nr. 76)

30 octombrie

...Pe front, ca și în interior, incidentele germano-române

se înmulțesc. În România, în rândurile civililor cit și ale militarilor, pînă în cele mai înalte sfere guvernamentale, încrederea în victorie pare din ce în ce mai zdruncinată. (Raport politic nr. 80)

21 noiembrie

...În seara zilei de 10 noiembrie, un incident curios s-a produs într-un mic restaurant popular frecventat în exclusivitate de către români. Două mese erau ocupate de ofițeri în uniformă, altele de studenți. La un moment dat, un ofițer a cerut muzicanților să interpreteze *Marseillaise*, care a fost cîntată în picioare de către întreaga asistență.

Aceasta dă o idee despre entuziasmul cu care au fost primite, în primul moment, știrile din Africa... [Se referă la debarcarea trupelor anglo-americane în Africa de Nord (Operația „Torch”) declanșată la 8 noiembrie 1942. Amănunte în *Magazin istoric*, nr. 1-6/1974.] (Raport politic nr. 83)

25 noiembrie

...Relațiile germanilor, dacă nu cu mareșalul însuși, cel puțin cu guvernul său, sînt destul de tensionate.

Nu numai că Reichul invocă necesitățile militare ale orei pentru a refuza să-și țină angajamentul luat în septembrie și cu care domnul Mihai Antonescu se mîndrea ca de un succes considerabil (regruparea forțelor românești într-un singur corp și sub comandament românesc), dar în plus reclamă cu insistență trimiterea de noi întăriri. Cînd românii fac ob-

servația că au deja 23 divizii pe frontul rusesc, aliații lor le răspund că acestea nu mai valorează astăzi mai mult de 15 divizii. Se mărturisește astfel că regatul danubian a plătit un greu tribut Molochului la Stalingrad și în Caucaz... (Raport politic nr. 84)

2 decembrie

Neputînd nici să-și regrupeze forțele, conform promisiunii făcute [de germani] în septembrie domnului Mihai Antonescu, și, cu atît mai mult, să și le retragă în masă din zona luptelor, românii încearcă să evacueze în spatele frontului mici detașamente sub diferite pretexte, ca întărirea apărării antiaeriene într-o regiune nevralgică, ameliorarea serviciului etapelor etc. Cererilor de întăriri adresate de aliații lor le răspund cel mai des prin inerție. Sau, cînd nu mai pot face altfel, trupele cerute se pierd pe drum sau sînt îndreptate spre un alt punct decît cel în care prezența lor ar fi utilă. Statul Major Român refuză să ridice efective din rezervele unităților, combatante pentru a umple golurile cauzate în ultimul timp de pierderile destul de serioase. În același timp, se procedează la noi chemări sub drapel și la „mobilizări pe loc” ale unor oameni cunoscuți ca necesari bunului mers al industriilor celor mai importante. Aceasta răspunde dorinței domnului Mihai Antonescu de a menține în țară forțe suficiente pentru a face față oricărei eventualități... (Raport politic nr. 85) ■

(Va urma)

PLANSELE NOASTRE

① ④ Fotografii inedite executate de un pasionat fotograf, inginerul Stelian Petrescu, și oferite redacției noastre de fiica acestuia, doamna **Sanda Anastasiu**, din București: ① Castelul Bran; ② Ruine la Turnu Severin și Tabula Traiana; ③ Mănăstirea Cozia și curte interioară la Horezu; ④ Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Iași

ARTIST FOTOGRAF

În nr. 3,4 și 6/1988 ale revistei noastre am publicat câteva fotografii inedite și o succintă notă biografică a unui pasionat fotograf român din primele decenii ale secolului nostru, inginerul **Stelian Petrescu**. Fiica sa, doamna Sanda Anastasiu, din București, ne comunică, odată cu alte fotografii inedite, noi amănunte referitoare la viața și activitatea tatălui său, din care reținem: Născut la Giurgiu în 1874, Stelian Petrescu a fost de tânăr pasionat de arta fotografică, construindu-și singur un aparat de luat imagini. Elev al lui Alexandru Odobescu la Liceul „Sf. Sava” din București, a fost sprijinit de acesta în perioada studiilor. S-a bucurat, de asemenea, de ajutorul lui Titu Maiorescu. În 1891, a obținut diploma de bacalaureat, iar în 1895 licența în fizico-chimică la Universitatea din București. Și-a continuat studiile în Germania, întorcându-se în țară în 1903 ca profesor și șef de atelier la Școala superioară de meserii din Iași. A deținut diferite funcții în învățământ la București, unde s-a transferat în 1904, iar apoi în cadrul serviciilor C.F.R. Pasionat de fotografie, și-a alcătuit unul dintre cele mai bine dotate laboratoare bucureștene ale vremii, lucrând intens, preocupat de perfecționarea metodelor de obținere a unor imagini cu calități artistice deosebite. Avînd prilejul să călătorească în țară, a fotografiat în majoritatea localităților, imortalizînd peisaje, oameni, monumente istorice și de artă etc. Realizările sale fotografice s-au bucurat de aprecierile contemporanilor, fiind răsplătite cu premii, diplome și medalii atât în țară cit și în străinătate. Este autorul mai multor albume de ilustrate (printre care **Podul „Regele Carol I”, Porturile dunărene**) a volumului **Călușa Căilor Ferate Române**, precum și a reproducerilor — de o deosebită frumusețe — după tablourile lui Grigorescu, publicate în monografia pe care Al. Vlahuță a consacrat-o marelui nostru pictor. Fiind prieten cu Grigorescu, s-a aflat adeseori în casa acestuia din Cimpina, realizînd fotografii ale interioarelor locuinței și ale tablourilor pictorului. După incendiul care a mistuit casa artistului și bună parte din operele aflate aici, fotografiile realizate de Stelian Petrescu au rămas singurele documente-martori ale acestor valori artistice.

Stelian Petrescu a donat importante colecții de fotografii cu subiecte românești unor instituții culturale din străinătate, precum Institutul de propagandă din Belgia, Societatea Națiunilor, Școala românească de la Fontenay aux Roses din Franța, Casa română din Veneția etc. A executat, de asemenea, panouri cu fotografii pentru expoziții românești de la Paris, Londra, Philadelphia ș.a. S-a stins din viață în 1947, lăsînd în urma sa un valoros fond de fotografii-document, aflate în prezent în colecțiile Bibliotecii Academiei Române.

Sanda ANASTASIU

26-28 Iunie 1940:

Documente

O DRAMĂ ISTORICĂ

Vara anului 1940 a însemnat una dintre cele mai dramatice perioade din existența și istoria statului național unitar român. În contextul politico-diplomatic creat prin Pactul de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 și protocoalele sale secrete și prin ofensivele victorioase ale armatelor hitleriste în centrul, estul și vestul Europei, încheiate cu ocuparea unei mari părți a teritoriului continentului, când Anglia rămăsese singură în luptă, României — complet izolată și lipsită de orice aliat și de orice ajutor — i-au fost impuse grave cesiuni teritoriale. Cum se știe, unul dintre punctele Protocolului adițional secret al Pactului de neagresiune sovieto-german, documente publicate integral într-unul din numerele recente ale revistei noastre (nr. 12/1989), avea următorul conținut: „În ceea ce privește sud-estul Europei, partea sovietică subliniază interesul U.R.S.S. pentru Basarabia. Partea germană declară dezinteresul politic total față de aceste regiuni”.

Notele guvernului sovietic adresate guvernului român la 26 și 27 iunie 1940 se detașează clar ca urmărind să materializeze înțelegerea intervenită între cele două mari puteri europene totalitare în privința împărțirii sferelor de influență și dominație. Țara întreagă afla cu inima cernită, dintr-un comunicat al guvernului român, publicat în Jurnalul, din 28 iunie 1940, cedarea în fața notelor ultimative: „Această acceptare obligă guvernul român să evacueze teritoriul Basarabiei și cel din nordul Bucovinei de trupele române în termen de patru zile, cu începerea de la 28 iunie, ora 12. Orașele Cernăuți, Chișinău și Cetatea Albă vor fi ocupate azi

după-amiază de trupele sovietice”.

În urma acestei hotărâri, Basarabia, cu o suprafață de 44 500 km pătrați și 3 200 000 locuitori, și Bucovina de Nord, cu 6 000 km pătrați și 500 000 locuitori, intrau în componența U.R.S.S. Alexandru Cretzianu, în acea perioadă secretar de stat la Ministerul afacerilor externe de la București, avea să noteze: „Efectul asupra populației românești a fost imens și era evident că modul de conducere a politicii externe duse la un dezastru. Atât regele Carol, cit și colaboratorii săi dovediseră că țara nu avea mijloace pentru a apăra frontiera. Edificiul migălos al pactelor încrucișate ridicat după primul război mondial cu ajutorul francez se prăbușise după München. Duse erau și Liga Națiunilor, Mica Antantă și Înțelegerea Balcanică, aranjamentele diplomatice care garantau granițele României Mari” (Al. Cretzianu: The Lost Opportunity, Londra, 1957).

Drama cesiunilor teritoriale pe seama poporului român avea să atingă apogeul odată cu dictatul de la Viena din 30 august 1940, stabilit de guvernele de la Berlin și Roma, prin care Ribbentrop și Ciano, în numele dictatorilor Hitler și Mussolini, atribuiau Ungariei horthyste partea de nord-vest a României cu un teritoriu transilvănean de 43 492 km pătrați și o populație de 2 667 000 locuitori.

Publicăm în continuare un grupaj de documente și extrase memorialistice (cunoscute în parte din istoriografia românească) de natură să permită publicului cititor să descifreze în cunoștință de cauză o serie de practici politice de tristă amintire din istoria relațiilor internaționale¹.

Nota ultimativă a guvernului sovietic din 26 iunie 1940:

„În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea mi-

litară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basa-

Viena). Frontierele statului român sînt cele determinate și recunoscute internațional prin Tratatul de pace de la Paris, semnat la 10 februarie 1947 de România cu Puterile Aliate și Asociație (U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie, Franța, China și Australia, Belgia, R.S.S. Bielorusa, Brazilia, Canada, Etiopia, Grecia, India, Noua Zeelandă, Norvegia, Olanda, Polonia, Cehoslovacia, Uniunea Sud-Africană, R.S.S. Ucraineana, Iugoslavia).

rabia, călcînd prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineana.

Uniunea Sovietică nu s-a împăcat niciodată cu faptul luării cu forța a Basarabiei, ceea ce guvernul sovietic a declarat nu o singură dată și deschis în fața întregii lumi.

Acum, cînd slăbiciunea militară a U.R.S.S. a trecut în domeniul trecutului, iar situa-

¹ În ceea ce privește situația postbelică de pe continentul european, România este semnatara — alături de celelalte state europene, de S.U.A. și Canada — a Actului Final de la Helsinki. După Revoluția din decembrie 1989, România a reafirmat fidelitatea ei față de respectarea tuturor documentelor finale ale conferințelor procesului de securitate și cooperare în Europa (Helsinki, Madrid, Stockholm,

ția internațională care s-a creat cere rezolvarea rapidă a chestiunilor moștenite din trecut, pentru a pune în fine bazele unei păci solide între țări, U.R.S.S. consideră necesar și oportun ca în interesele restabilirii adevărului să pășească împreună cu România la rezolvarea imediată a chestiunii înăpoierei Basarabiei Uniunii Sovietice.

Guvernul sovietic consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic cu chestiunea transmiterii către U.R.S.S. a acelei părți a Bucovinei a cărei populație este legată în marea sa majoritate cu Ucraina Sovietică prin comunitatea soartei istorice, cât și prin comunitatea de limbă și compozițiune națională.

Un astfel de act ar fi cu atât mai just cu cât transmiterea părții de nord a Bucovinei către U.R.S.S. ar putea reprezenta, este drept că numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei mari pierderi care a fost pricinuită U.R.S.S. și populației Basarabiei prin dominațiunea de 22 de ani a României în Basarabia.

Guvernul U.R.S.S. propune guvernului regal al României:

1. Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia;

2. Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei cu frontierele potrivit cu harta alăturată¹.

Guvernul sovietic își exprimă speranța că guvernul român va primi propunerile U.R.S.S. și că acesta va da

posibilitatea de a se rezolva pe cale pașnică conflictul prelungit dintre U.R.S.S. și România.

Guvernul sovietic așteaptă răspunsul guvernului regal al României în decursul zilei de 27 iunie curent" (Arhiva Ministerului afacerilor externe, Fond 71/U.R.S.S., 1940, iunie-iulie, vol. 91).

Telegrama ministrului Român la Moscova, Gh. Davidescu, despre desfășurarea întrevederii sale cu V.M. Molotov, președintele Consiliului comisarilor poporului și comisar al afacerilor externe al U.R.S.S.:

"Dl. Molotov m-a invitat astăzi seară [26 iunie] la orele 22, la Kremlin. A început prin a-mi spune că m-a chemat într-o chestiune de importanță principală pentru dezvoltarea relațiilor sovieto-române. Mi-a dat apoi citire notei cu caracter ultimativ, transmisă prin telegrama anterioară. Am răspuns președintelui Consiliului că voi transmite cererea de care sînt sesizat, dar că fără a voi să prejudiciiez într-un nimic decizia guvernului meu, țin de datoria mea să-i declar că argumentele înscrise în notă sînt cu totul lipsite de temeii.

I-am expus apoi drepturile noastre istorice, etnice și politice care formează temelia reunirii Basarabiei cu patria. I-am declarat că România nu a profitat de slăbiciunea militară a U.R.S.S. și că unirea a fost un act al majorității populației basarabene, a cărei voință s-a exprimat în hotărîrea Sfatului Țării. Am combătut alegațiunea notei că populația basarabeană ar fi în majoritate ucraineană și i-am amintit cifrele exacte. Am combătut de asemenea alegațiunea despre unirea istorică a Basarabiei cu Ucraina, reamintindu-i împrăjurările în care Turcia a cedat Rusiei țariste această parte din trupul românescului, deși se obliga a ne apăra granița pe Nistru a Moldovei. I-am amintit de Tratatul din 1711, prin care Petru cel Mare recunoștea față de Dimitrie Cantemir acea graniță. I-am

arătat că înainte de a ajunge pentru un secol sub stăpînire țarismului, Basarabia a fost cinci secole parte integrantă a patrimoniului românesc. I-am expus apoi modul în care a fost răpită Bucovina și împrejurările în care această provincie, care nu a cunoscut niciodată dominația rusească, a hotărît să se unească cu patria mamă.

I-am arătat apoi că douăzeci de ani România a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a avea raporturi de bună vecinătate cu U.R.S.S., în convingerea că guvernul sovietic își dă seama că o Românie puternică, unită în granițele ei etnice, este o garanție de securitate pentru toți vecinii ei. Guvernul român nu a urmărit niciodată altceva decît realizarea destinului poporului român pe pămîntul ce i-a fost hărăzit.

Domnul Molotov mi-a răspuns că nu poate accepta argumentele mele, care nu corespund nici evoluției istorice, nici situației de fapt. Dacă este nevoie, a adăugat d-sa, argumentele politice, istorice și etnice ne vor putea fi expuse ulterior.

În ce privește Sfatul Țării, această reuniune nu a avut nici autoritate politică și deciziunea de unire a fost luată sub teroarea armatei române.

În ceea ce privește situația din punct de vedere etnic, d-sa nu dorește a discuta argumentele mele, mărginindu-se a-mi declara că parte dominantă a populației este ucraineană.

D-sa relevă că desigur intenționat nu i-am vorbit de Tratatul de la Paris, din octombrie 1920, care, nefiind în vigoare, nu are importanță internațională. Presupune că nu m-am referit la acest act, pentru că el este contrar argumentelor mele.

În ce privește Bucovina, d-sa observă că nu este vorba de întreaga provincie, ci numai de partea nordică, în care majoritatea sînt ucraineni, legată cu Basarabia. Guvernul sovietic cere această parte a Bucovinei ca despăgubire pentru dominația română în Basarabia timp

¹ "Molotov îi înmînase ministrului nostru la Moscova, Davidescu, o hartă la scara de 1/1 800 000, pe care noile frontiere erau marcate printr-o linie groasă, trasă cu creionul roșu. Pe această hartă urma creionului acoperirea o porțiune corespunzătoare unui teritoriu lat de 7 mile, așa încît era imposibil să se stabilească de care parte cad anumite localități. Mai mult, această linie a fost trasă atât de grosolan, încît ea a trecut și peste un punct nordic al vechii României, tăind un teritoriu care nu fusese menționat în însuși ultimatumul. Cîteva zile mai tîrziu aceasta a fost cauza unor serioase incidente și a pricinuit pierderea multor vieți omenești" (Alexandru Crețianu, în acele momente, secretar de stat la Ministerul afacerilor externe: *The Lost Opportunity*, Londra, 1957, p. 31).

de 22 ani. România va înțelege că nu mai poate păstra Basarabia. Situația deplorabilă a populației, drumurile rele, administrația defectuoasă ar fi fost atâtea indicii că România își dă singură seama de caracterul precar al dominației sale acolo ... Speră ... a avea un răspuns în decursul zilei de astăzi, ca chestiunea să fie rezolvată pe cale pașnică, dacă și guvernul român dorește același lucru.

Am răspuns președintelui Consiliului că nu m-am referit la Tratatul de la Paris nu pentru că n-ar avea valoare internațională. În argumentarea mea m-am mărginit a expune drepturile imprescriptibile și mai tari decât orice acord internațional ale României asupra Basarabiei, drepturi care, dacă pot fi confirmate de un tratat, nu pot suferi nici o știrbire prin faptul că unul dintre semnătari n-a efectuat ratificarea. Am combătut apoi observațiunile sale în ceea ce privește condițiile interne din Basarabia. Am arătat în fine că termenul de 24 ore mi se pare insuficient pentru ca guvernul român să poată lua o hotărâre într-o problemă atât de importantă pentru viitorul neamului nostru.

Președintele Consiliului mi-a răspuns că în ce privește condițiile interne din Basarabia nu are nici o îndoielă că unirea Basarabiei cu U.R.S.S. va fi acceptată de populație cu cel mai mare entuziasm, ceea ce va forma cel mai bun răspuns la toate argumentele mele ...

În ce privește termenul fixat în notă, țin să-mi repet că guvernul sovietic a așteptat 22 de ani, însă guvernul român nu a luat nicio hotărâre de a rezolva chestiunea. Speră deci că răspunsul nu va întârzia și, dacă acesta va fi pozitiv, problema va fi tranșată pe cale pașnică. Toate termenele au expirat, încheie d-sa.

I-am explicat că în ce privește sentimentele populației basarabene, guvernul român este cel mai în măsură a le

cunoaște. Fără a prejudicia hotărârea guvernului meu, sint sigur de nezdruccinata credință a populației basarabene față de toate tradițiile neamului nostru. Istoria va judeca.

Molotov repetă: istoria va judeca.

În ce privește granița ce ni se cere în Bucovina și care mi-a fost arătată pe hartă, ea ar fi următoarea: de la punctul extrem sud-vest, fost polon, spre Șipotele, în lungul riului Suceava, pînă la cotul riului spre sud, apoi la nord de Frătăuții Noi, în direcția nord-vest, pînă la frontiera spre Basarabia, în regiunea comunei Herța. Mi-a precizat că linia de cale ferată de la Suceava spre Rădăuți ar rămîne României" (Arhiva Ministerului afacerilor externe, Fond 71/U.R.S.S., 1940-1941, vol. 136).

Întă, prin intermediul însemnărilor regelui Carol II, cum au fost întimpinate aceste vești la București și ce reacții au determinat ele în rîndul cîrcurilor politice responsabile ale țării:

„Miercuri 26 Iunie

De dimineață miniștrii, începînd cu Ilcuș, care-mi prezintă lucrări curente. Îmi vîd și pe Diclescu, care-mi raportează că lucrurile sint mai puțin negre decît le raportează luni și că a început să ia măsuri de îmbunătățire. Urmează Cancicov care s-a pus pe muncă, dar care este îngrozit de lipsa de cînst și de pricepere a elementelor cu care trebuie să lucreze.

Ultimul Tătărescu. A fost pare-se așeară o panică la Marele Stat Major care se așteaptă cit mai curînd la un atac din partea sovietelor. El îmi expune un întreg program de reforme sociale, cu care sint, în principiu, de acord. Pe urmă îmi vorbește din nou de necesitatea de a face o remaniere ministerială, în care să intre și elemente naționaliste. Proiectul este frumos, dar tare mi-e teamă că gardistii nu-l vor primi.

Alt fapt important: Mihailache, neputîndu-se împăca cu noua stare de lucruri, și-a dat demisia din [funcția de] consilier regal și zice că se retrage din viața politică. Am acceptat pur și simplu demisia. Nu e altă soluție.

După masă, vizitez Luna București, care este complet dominată de Fundațiile mele și expoziția de vinătoare unde sint mai ales țapi foarte frumoși.

Mai pe seară, Urdăreanu vine să-mi raporteze o conversație pe care a avut-o azi de dimineață cu inspectorul diplomatic german, von Killinger. Nu este deloc îmbucurător, căci el declară că nu pot face nimic să ne aperse de ruși și nici ceva precis față de unguri și bulgari. Tot recomandă de a ne înțelege cu U.R.S.S., cedînd la nevoile un petec de pămînt pe care-l vom recupera pe urmă, zice el. Germania este ocupată numai cu acțiunea ei împotriva Angliei.

Seara, Duduia la Ghelmegeanu așa încît am rămas cu Mihăiță care și-a pregătit micul lui discurs pentru mine, ziua cea mare a bacalaureatului lui.

Joi 27 Iunie

Oh! ce zi îngrozitoare, de cîmplită durere și zi de absolută lașitate a unor români. Am ieșit din infernul zilei de astăzi moralmente zdrobit și îmbătrînit cu 10 ani.

Dar să recapitulez faptele. La 2 dimineață am fost deșteptat de un telefon de la Urdăreanu, zicînd că Davidescu, de la Moscova, a telefonat că Molotov i-a remis o notă ultimativă, după ce toate legăturile telefonice i-au fost întrerupte. La 7, un al doilea telefon prin care s-au primit precizii. Ni se cere de către U.R.S.S. să cedăm Basarabia și Nordul Bucovinei și să dăm răspunsul în 24 de ore. Această știre m-a trăznit ca o lovitură de măciucă și m-a revoltat în cel mai înalt grad. Este un lucru așa de oribil, încît nici o minte românească nu poate s-o conceapă. Oricare ar fi riscurile, părerea mea este că trebuie

să rezistăm la astfel de in-joncțiuni și să ne ținem la ceea ce am spus atît de des, că dacă vom fi atacați ne vom apăra. Se așteaptă textul

telegramei ca să se poată lua o hotărîre.

Și astăzi trebuie să fie zi de mare bucurie a bacalaureatului lui Mihăiță. Început la 8,

am putut să asist trei sferturi de oră și am constatat că copiii au răspuns foarte frumos. Ședința este foarte solemnă toți băieții în frac.

REPERE ISTORICE

Antichitate. Teritoriul dintre Prut și Nistru este locuit, asemenea celorlalte zone ale Daciei, de triburi geto-dacice. Astfel, tyrageții menționați în Geografia lui Claudius Ptolemeu sînt geții de pe Tyras = numele antic al Nistrului.

326 î.e.n. Pornit într-o campanie militară împotriva cetății Olbia, situată la gura Bugului, generalul macedonean Zopyrius, împreună cu 30 000 oameni care-l însoțesc, suferă o catastrofală înfrîngere „în stăpînire getică”, din nordul gurilor Dunării. Menționată de istoricii latini Trogus Pompeius și Curtius Rufus, știrea atestă locuirea getică între Prut și Nistru.

55 î.e.n. Campania regelui Burebista împotriva Olbiei. Întreg litoralul vestic al Mării Negre, între Olbia (la gurile Bugului) și Messembră (azi, Nesebăr, în Bulgaria) intră sub stăpînirea Regatului geto-dac.

12 e.n. Geții din Moldova de Jos atacă nordul Dobrogei și cuceresc cetatea Aegyssus (Tulcea), apărută de o garnizație odrisă. Atacul este respins de regele acestora Rhometales I și de o legiune romană, comandată de P. Vitellius. La asediu participă și poetul latin Ovidius, aflat în exil la Tomis.

101-102 — 105-106. Se desfașoară cele două apogeuri confruntări militare dintre Imperiul roman și Regatul dac. În urma celui de-al doilea război, o parte însemnată a Daciei este transformată în provincie romană. Din convingerea celor două popoare și împletirea civilizației lor iau naștere, într-un îndelungat și complex proces, poporul și civilizația română.

940-965. Prima atestare documentară privind o așezare medievală orășenească de pe teritoriul Moldovei: Cetatea Albă, menționată sub numele de Maurocastron. Așezarea continuă antica cetate Tyras.

1245 în scrisoarea din 25 martie a papei Inocențiu IV (1243-1254) se face o mențiune privitoare la românii ce locuiesc în apropierea Mării Negre și a gurilor Dunării.

Sec. XIII (prima jumătate). Primele contacte ale negustorilor italieni cu așezările de pe țărmul nordic și nord-vestic al Mării Negre. Pînă în anul 1261, preponderența aparține negustorilor venețieni, apoi negustorii genovezi devin mai influenți (în urma tratatului de la Nymphaon — 13 martie 1261).

1339 sau 1341. Emirul de Aidin, Ba-haeddin Umur-bey, întreprinde o expediție navală în Marea Neagră. Relatarea expediției menționează lupte ale turcilor cu ghiaruli (creștinii), foarte probabil români, „la Chilia, la hotarul Țării Românești”. După alte surse, această expediție ar fi avut loc în anii 1337-1338.

1339. Portulanul alcătuit de Angelino Dulcerti descrie marea drum co-

mercial ce unește Marea Neagră cu Marea Baltică, prin Liov. Una din cele două ramuri ale acestui traseu, pornind din coloniile genoveze Moncastron (Cetatea Albă), Licostomo (Chilia) și Vicine, străbînd Moldova pe valea Siretului, pentru a ajunge la Liov, este cunoscută sub numele de via Walachensis (drumul românilor).

1345-1350. Basarab I, domnitorul Țării Românești, poartă lupte împotriva tătarilor, extinzîndu-și stăpînirea asupra răsăritului Munteniei și a regiunii din nordul gurilor Dunării.

Sfîrșitul sec. XIV. Un portulan grecesc, înfățișînd țărmul apusean al Mării Negre, menționează, între alte localități, Chilia (Licostoma) și Cetatea Albă (Monocastro).

1392. Prima mențiune documentară a Bucovinei, desemnînd partea de nord-vest a Moldovei.

1392, 30 martie. Într-un document intern, Roman I, domnul Moldovei, se intitulă „marele singur stăpînitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod, stăpînitor al Țării Moldovei, de la munte pînă la mare”. Titlatura ilustrează încheierea procesului de constituire a statului feudal Moldova, în hotarele sale, de la Carpați pînă la țărmul Mării Negre.

1402. Din porunca domnului Moldovei, Alexandru cel Bun, se aduc de la Cetatea Albă la Suceava moaștele Sf. Ioan cel Nou. Cu acest prilej, „Grigore monahul și prezbiterul marii biserici a Moldoviahiei” scrie Mucenicia sfinților și slăvitului mucenic Ioan cel Nou, care a fost martirizat la Cetatea Albă — prima operă originală a literaturii române.

1426. Data fiind situația grea în care se afla Dan II, domnul Țării Românești, în permanente conflicte cu otomanii, Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, își instaură stăpînirea asupra Chiliei.

1435, august 4. Tratatul dintre cei doi domnitori asociați la tron în Moldova, Ilias și Ștefan II, prevede că partea de miazăzi a țării, cuprinzînd orașele Vaslui, Birlad, Tecuci, Chilia și Cetatea Albă, rămîne în stăpînirea lui Ștefan.

1448. Petru II, domnul Moldovei, cedează Chilia lui Iancu de Hune-doaara, pentru sprijinul pe care acesta, în calitate de voievod al Transilvaniei și guvernator al Ungariei, i-l-a acordat în dobîndirea tronului.

1454. Atac naval eşuat al otomanilor asupra Cetății Albe.

1455, mai 25. După înfrîngerea în fața lui Petru Aron, Alexandru este nevoit să se refugieze la Cetatea Albă; orașenii de aici, nemulțumiți de acțiunile piratești ale genovezilor (adăpostiți în fortăreața Lerică, de la gurile Niprului), pun stăpînire pe localitate. Petru Aron, dezavînd acțiunea, eliberează pe unul dintre frații Senarega, căzut captiv.

1463. Holnuc, ceadat Poloniei de către Petru Aron, reîntră în stăpînirea Moldovei, în urma înțelegerii mol-

do-polone din 1462.

1465, ianuarie 23-25. După un asediu de o zi (24 ianuarie), Ștefan cel Mare recucereste cetatea Chilia, instalînd o garnizație comandată de pircăbalul Isaia, cumnatul domnului.

1469, august 20. Pornit în urmărirea tătarilor ce invadaseră Moldova, Ștefan cel Mare îi surprinde în dîmbrava de lingă satul Lipnic, pe Nistru, dobîndind o strălucită victorie; potrivit altor izvoare lupta ar fi avut loc în anul 1470.

1476, iunie. Atac tătar în Moldova, respins cu mare dificultate de Ștefan cel Mare, care evită realizarea joncțiunii trupelor turcești cu cele ale tătarilor; în timp ce domnul țării încearcă să oprească invazia oștilor sultanului Mehmed II, în valea Berheciului, la Cetatea Albă un corp de oaste moldovene învinge o oaste tătară (aproximativ 10 000 oameni), eliberînd aproape 5 000 moldoveni captivi.

1479, iunie 22-iulie 16. Folosînd 800 zidari și 17 000 salahori, Ștefan cel Mare construiește cetatea de la Chilia Nouă, pe malul stîng al Dunării.

1484, iunie. O puternică armată otomană trece Dunărea pe la Isaccea și, după ce face joncțiunea cu oastea munteană, condusă de Vlad Călugăru, începe, la 6 iulie, asediul cetății Chilia, apărută de moldovenii conduși de pircăbalii Ivenco și Maxim. După 8 zile, cetatea e cucerită de otomani (14 iulie). La 5 august, otomanii reușesc să cucerească și Cetatea Albă, apărută de pircăbalii Gherman și Oana. În anul următor, sperînd în ajutorul polonez pentru redobîndirea celor două cetăți, Ștefan vodă prestează umilitorul omagiu de vasalitate de la Colomeea regelui Cazimir IV (15 septembrie).

1489, martie 21. Tratat de pace turco-polon, prin care regele Cazimir IV recunoaște stăpînirea otomană asupra Chiliei și Cetății Albe, încalcîndu-se astfel angajamentele luate la Colomeea.

1497, octombrie 26. Retrăgîndu-se spre Cernăuți, în urma campaniei eşuate în Moldova, Ioan Albert este atacat de Ștefan cel Mare în Codrili Cosminului, suferind o zdrobitoare înfrîngere; la 30 octombrie, într-o nouă ciocnire desfașurată la Cernăuți, domnul Moldovei înfrînge resturile armatei polone, alungîndu-le din țară.

1538, septembrie 15. În urma campaniei lui Suleyman Magnificul împotriva Moldovei, Bugacul (cum era desemnată partea de sud a teritoriului dintre Prut și Nistru) și Tighina sînt anexate la Imperiul otoman, fiind transformate în raiale. Tighina capătă denumirea de Bender.

1621, octombrie 9. Pace turco-polonă prin care se confirmă suzeranitatea Porții asupra Moldovei; Polonia restituie Moldovei Holnuc.

1711, aprilie 2/13. Tratat de alianță

La 9 vin Tătărescu și Gigurtu ca să discut situația, a asistat și Urdăreanu. Nota e mai gravă încă decât credeam. Ni se cere evacuarea

acestor teritorii în 4 zile și ocuparea [de către trupele sovietice a] orașelor Cernăuți, Chișinău și Cetatea Albă, începînd de mîine, ora

12. Eu sînt hotărît pentru rezistență, Gigurtu nu vede cum, iar Tătărescu șovăie, inclinînd mai mult pentru cedare. Ceea ce face poziția

dintre Moldova și Rusia, încheiat la Luțk, între Dimitrie Cantemir și Petru I, prin articolul 11, tratatului preciza că „pămînturile principatului Moldovei, după vechia hotărînire moldovenească, asupra cărora domnul va avea drept de stăpînire, sînt cele cuprinse între rîul Nistru, Cămenia, Bender, cu tot ținutul Bugeacului, Dunărea, granițele țării muntenesti și ale Transilvaniei și marginile Poloniei, după delimitările făcute cu acele țări”.

1715. Hotînul, disputat de multă vreme de poloni și otomani, este rupt din teritoriul Moldovei și transformat în raia turcească.

1775. În urma unei convenții turco-austriece, Poarta cedează Imperiului habsburgic Bucovina, încalcînd reglementările stabilite între cele două părți și în pofida vehementelor proteste ale domnului Moldovei, Grigore II Ghica; menținută sub administrația militară pînă în anul 1786, Bucovina este alipită ulterior Galiei. Prin acest tratat, trei ținuturi, cuprînzînd, între altele, foștii reședinți domnească Suceava, Rădăuți, cu necropola primilor Mușatini și mănăstirea Putna, citorlii de Ștefan cel Mare, vor rămîne desprins din trupul țării pînă în anul 1918.

1780. mar. Întîlnirea de la Moghilev între împăratul Austriei, Iosif II, și împărăteasa Ecaterina a Rusiei, privind împărțirea Turciei între cele două imperii; cu acest prilej se emite proiectul unui regat al Daciei, cu granița răsăriteană pe Nistru și cea apuseană pe Olh, pus sub tutela Rusiei și avîndu-l în frunte pe prințul Potemkin, favoritul țarinei.

1812. mar. 16. Pacea turco-rusă de la București, încheiată în urma războiului din 1806-1812, prin care teritoriul dintre Prut și Nistru — desemnat sub numele impropriu de Basarabia — este anexat de Rusia țaristă. Inițial, pretențiile Rusiei țariste vizau întregul teritoriu al principatului Moldova. Iminența campaniei napoleoniene împotriva Rusiei (care avea să se declanșeze la 24 iunie) a determinat guvernul țarist să-și limiteze pretențiile doar la teritoriul dintre Prut și Nistru. Boierii basarabeni întocmesc un protest energetic împotriva acestei măsuri nedrepte, înaintîndu-l domnitorului Scaurl Callimachi. Într-un alt protest, înaintat țarului, boierii moldoveni arată că „din cea mai adîncă antichitate, poporul moldovenesc, ca pogrîtor al vechilor coloniști romani așezați în Dacia, s-a cîrmuit de legiurile sale autonome, moștenite de la străbunii săi romani”.

1817. Potrivit catalogiei oficiale rusești, românii reprezintă 86% din întreaga populație a Basarabiei, în timp ce toți ceilalți locuitori împreună (ruteni, evrei, lipoveni etc.) formează 14%. De asemenea, în Bucovina, conform statisticilor habsburgice din 1779, românii reprezentau mai mult de 75% din populație, restul fiind ruteni, ucraineni, armeni, germani și evrei.

1848. iunie 9-21. Revoluționarii moldoveni exilați organizează la Cernăuți Comitetul revoluționar moldovean, însărcinîndu-l pe M. Kogălniceanu cu redactarea unui program de revendicări sociale și politice, publicat în august sub titlul Dorințele partidei naționale în Moldova: problema unirii în hotarele statului național-utar român era considerată „cheia boltei, fără care s-ar prăbuși tot edificiul național”. Bucovina, publicată editată de frații Hurmuzachi, devine, prin ideile propagate, tribuna mișcării pentru „Daco-România”, care, „pe temeiul legăturilor naturale ale aceleiași naționalități”, ale istoriei, religiei, limbii, obiceiurilor și culturii trebuie să cuprindă toate teritoriile locuite de români, inclusiv provinciile „care s-au luat de la noi cu călcarea drepturilor neamului”.

1856. 18/30 martie. Congresul de pace de la Paris încheiat în urma Războiului Crimeii hotărăște retrocedarea către Moldova a județelor Bolgrad, Cahul și Izmail din sudul Basarabiei.

1862. Se înființează, la Cernăuți, Reuniunea română de lectură, care din 1865 își schimbă numele în Societatea pentru cultura și literatura poporului român din Bucovina.

1866. aprilie 1/13. Se înființează, la București, Societatea literară română (din august 1867 devine Societatea academică română, iar din martie 1879 Academia română) avînd ca membri fondatori reprezentanți ai culturii române din toate provinciile istorice.

1878. iunie 1/13-iulie 1/13. Congresul internațional de la Berlin recunoaște independența României și drepturile acesteia asupra Dobrogei; județele Bolgrad, Cahul și Izmail sînt încorporate din nou în Imperiul țarist.

1906. Apare ziarul Basarabia, publicație românească „național-democratică”, ce înscrie în programul său ideea autonomiei Basarabiei.

1916. august 4/17. România semnează tratatul de alianță cu puterile Antantei (Franța, Anglia, Rusia, Italia), care, în schimbul intrării României în război, recunoște dreptul acesteia de a-și uni teritoriile românești din Austro-Ungaria.

1917. martie. Se constituie Partidul Național Moldovenesc sub președinția patriotului Vasile Stroescu; în programul partidului se cere autonomia administrativă, judecătorească, bisericească, școlară și economică a Basarabiei; se cere „Dietă provincială”, „Stat al Țării”, ca organ legislativ al Basarabiei. În vară se înființează la Chișinău un comitet central „al deputaților soldați și ofițeri moldoveni”, primul pas spre crearea oștirii naționale românești din Basarabia.

August. Guvernul Provizoriu rus, constituit în urma revoluției din februarie 1917, recunoaște autonomia provinciei Basarabia.

Octombrie 20/noiembrie 2. La Chi

șinău se întrunește Congresul Militar Român cu participarea a 500 delegați reprezentînd 250 000 ostași români basarabeni; în ședința din 24 octombrie, Congresul proclamă solemn și oficial autonomia politică a Basarabiei; hotărăște, de asemenea, constituirea în cel mai scurt timp, a Statului Țării și convocarea Adunării Constituante a Basarabiei.

Noiembrie 2/15. Sovietul Comisariilor poporului constituit în urma victoriei Revoluției din octombrie 1917, adoptă — pe baza hotărîrilor Congresului II al Sovietelor — Declarația Drepturilor popoarelor din Rusia, recunoscînd egalitatea și suveranitatea popoarelor, dreptul lor la „autodeterminarea liberă, pînă la separare și formarea de state independente”.

Noiembrie 21/decembrie 4. La Chișinău se deschide Statul Țării, cuprînzînd reprezentanții întregii populații a Basarabiei.

Decembrie 2/15. Este proclamată Republica Democratică Moldovenească, parte alcătuitoare a Republicii Federative Democratice Rusești.

1918. ianuarie 11/24. Proclamarea Republicii Moldovenești Independente.

Martie 27/aprilie 9. „În puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului ca noraadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna [Basarabia] se unește cu mama sa România”, se spune în Proclamația Statului Țării; documentul cere respectarea drepturilor minorităților, a votului universal, egal, secret și direct, a libertății personale, a tiparului, a cuvîntului, a credinței, a adunărilor și tuturor libertăților obștești ce vor fi garantate prin Constituție; 86 deputați votează pentru, 3 împotriva, 36 se abțin.

Octombrie 14/27. La Cernăuți se constituie Consiliul Național Român din Bucovina, sub conducerea lui Iancu Flondor, care formulează doctrina unirii Bucovinei cu România.

Noiembrie 15/28. Congresul General al Bucovinei, cu participarea reprezentanților românilor și al naționalităților conlocuitoare, întrunîți în Palatul Mitropoliei din Cernăuți, adoptă moțiunea prin care se cere „unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare pînă la Cereșuș, Colacîn și Nistru cu Regatul României”.

Noiembrie 18/decembrie 1. Marea Adunare Națională înfruntă la Alba Iulia decretarea „Unirea acestor români [din Transilvania, Banat și Țara Ungurească] și a tuturor teritoriilor locuite de dinșii cu România”. Statul unitar național român reunește astfel toate provinciile istorice românești: Oltenia, Muntenia, Moldova, Basarabia, Bucovina, Dobrogea, Banatul, Transilvania, Crișana și Maramureșul.

Gheorghe DAVID,
Marian ȘTEFAN

noastră mult mai gravă este că ne-avem siguranța pe granițele Ungariei și Bulgariei și riscăm o situație foarte critică dacă vom fi atacați pe 3 fronturi.

Totuși nu pot concepe, ca suveran al țării, cum pot să cedez teritorii care sînt hotărît, de fapt și istoric, românești. Raționamentul U.R.S.S. că cere Nordul Bucovinei ca o slabă despăgubire pentru 22 de ani de ocupație românească în Basarabia este pur și simplu ridicol.

Ca prim gest am hotărît să chem și să pun la curent miniștrii Axei. Vine întâi neamțul [W. Fabricius], destul de rece ascultă comunicarea. Îi adaug pe urmă, după ce a vorbit Tătărescu, că nu vād cum demnitatea țării mele poate accepta o joncțiune de acest fel din partea sovietelor. Pe cînd era la mine i se aduce o telegramă din partea lui Ribbentrop, în care ne sfătuieste, în numele interesului menținerii păcii în această parte a lumii, să acceptăm ultimatumul¹. Îl rog

totuși să expună situația la Berlin și să roage să țină cel puțin în friu Ungaria și Bulgaria. I s-a mai arătat că la toate acestea Germania are o parte de responsabilitate morală, căci, ca să-i fim pe plac, am evitat orice raporturi prietenoase cu U.R.S.S.

Stană de piatră a rămas Fabricius și singurul lucru ce l-am putut obține este că va comunica cit mai neîntîrziat la Berlin comunicarea ce i s-a făcut.

A urmat italianul Ghiggi care a declarat că a fost tot atît de surprins ca și noi de aceste evenimente, dar ne sfătuieste și el să cedăm. Atrăgîndu-i atenția că Roma ne sfătuieste să rezistăm la orice joncțiune sovietică, a răspuns că astăzi situația s-a schimbat și că dușmanul principal este Anglia. Deci, de fapt, aceeași atitudine cu colegul lui de Axă².

Pe urmă Ilcuș și Țenescu. Părerea lor este că nu putem rezista pe trei fronturi și că rezistența ar duce la pierderea forței noastre armate. În-

tre timp, am convocat, pentru ora 12, Consiliul de Coroană.

Deoarece Dinu Brătianu s-a înscris în „P.N.” [Partidul Națiunii] i-am oferit să-l numesc consilier regal, a refuzat însă. Mare și frumos gest patriotic în aceste momente tragice ale României, n-am ce zice!?!?

La ora indicată a avut loc Consiliul de Coroană, care a început printr-o expunere a faptelor făcută de Tătărescu și Gîgurtu, după care Țenescu a expus situațiunea militară.

Președintele Consiliului și ministrul afacerilor străine au arătat cuprinsul notei, ideea noastră de a cere discuții și răspunsul dat de Germania și Italia. Șeful Marelui Stat Major, fără a da un aviz, a expus situația militară a cărui concluzie era că, dacă sîntem obligați să luptăm pe 3 fronturi, mergem la dezastru sigur, că chiar așa ne va fi greu, fără nici un ajutor de nicăieri, de a rezista. S-a mai pus chestiunea că este important de a ne păstra armata intactă pentru zile poate și mai negre. Chiar de la începutul avizului dat de vorbitori, s-au desemnat două curente. Iorga pentru rezistență, iar Argetoianu pentru cedare. Iorga a fost indignat față de M.St.M. [Marele Stat Major].

Rezultatul votului a fost pentru primirea ultimatumului, 11 nu, 10 da, 5 pentru discuții și 1 rezervat, dar iată-l:

Primire Mobilizare

Mironescu	Nu 1	Da
Iorga	Nu 2	Da
Anghelescu	Nu 3	Da
Argetoianu	Da 1	Da
Ballif	Da 2	Nu
Iamandi	Nu 4	Da
Antonescu	Nu 5	Da
Ciobanu	Nu 6	Da
Dragomir	Nu 7	Da
Popp	Nu 8	Da
Gigurtu	Discuții 1	Da
Christu	Da 3	Da
Hortolomei	Nu 9	Da
Cancicov	Da 4	Da
Slăvescu	Discuții 2	Da
Ilcuș	Da 5	Da
Giurescu	Discuții 3	Da
Bentoiu	Da 6	Da
Portocală	Discuții 4	Da

¹ Iată instrucțiunile primite de W. Fabricius în ziua de 27 iunie din partea Ministerului german de externe: „România trebuie să atribute dezvoltarea critică a problemei basarabene propriii sale politici. Anul trecut guvernul român a acceptat promisiunea de garanție a Angliei și a primit această garanție cu mult entuziasm, atît în declarațiile oficiale, cit și în presă, deși această promisiune de garanție era îndreptată direct împotriva Germaniei, iar guvernul român știa foarte bine că din partea Germaniei nu trebuie să se aștepte la nici un pericol, deoarece noi am declarat întodeauna că nu urmărim nici un fel de obiective politice în Balcani. După aceea, guvernul român a încercat să adopte o politică de duplicitate, cu ajutorul căreia el a considerat că va putea să satisfacă ambele părți beligerante. Numai atunci a încercat guvernul român să stabilizească relații strîns cu Germania, pentru a putea obține sprijinul nostru împotriva pretențiilor rusești asupra Basarabiei.

Alternînd încercările de a găsi o protecție împotriva rușilor — la început asociindu-se cu Anglia, iar mai apoi cu Germania — guvernul român a așteptat ca evenimentele să se desfășoare de la sine și a pierdut prilejul de a ajunge la o înțelegere pașnică cu guvernul sovietic.

Este deosebit de semnificativ faptul că, recent, noul ambasador al Angliei la Moscova [Sir Stafford Cripps] — după cum l-a informat deschis Molotov pe ambasadorul Italiei — în mod practic a încurajat guvernul sovietic să acționeze în Balcani, declarîndu-i

lui Molotov că hegemonia din Balcani aparține Rusiei. Din acest fapt guvernul român poate să deducă singur la ce se poate aștepta din partea promisiunilor de garanție ale Angliei. Eu nu am nici o obiecțiune ca aceste argumente să fie folosite în cursul convorbirilor de acolo.

Maî mult, în urma unei reflectări cumpătate și realiste, guvernul român trebuie să ajungă la concluzia că revendicarea de către ruși a Basarabiei este bine intențiată și că guvernul sovietic niciodată nu a abandonat această revendicare. Dacă va lua în considerare realitățile existente, guvernul român își va da seama că este în interesul său să cedeze în fața cererii Rusiei Sovietice” (*Documents on German Foreign Policy, 1918-1945, Series C, vol. X, doc. nr. 30*).

² În ce privește poziția Ministerului de externe al Italiei, aceasta rezultă din convorbirea lui R.V. Bossy cu contele Ciano: „Am reamintit lui Ciano conversațiile noastre trecute, sfaturile sale de rezistență față de soviete și făgăduielile de ajutor militar. A recunoscut că ceea ce mi s spusese era exact, dar că pe atunci Italia nu se afla în război. Acum însă toate forțele și energiile Italiei sînt dedicate războiului contra Angliei și Italia nu mai poate avea ca grijă decît aceasta. De aceea, ne sfătuieste să negociem cu Uniunea Sovietică, căci disproporțiunea forțelor este prea mare și nimeni nu ne va sări în ajutor” (Raoul V. Bossy: *Amintiri din viața diplomatică*, Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Archives Standford, California, S.U.A., p. 632).

Ghelmegeanu	Da 7	Da
Mitiță	Da 8	Da
Andrei	Nu 10	Da
Macovei	Da 9	Da
Tătărescu	Rezervat	Da
Urdăreanu	Nu 11	Da
Ralea	Discuții 5	Da
Fl. Țenescu	Da 10	Da

De la început s-a văzut tendința către cedare. La propunerea lui Urdăreanu, mobilizarea imediată a armatei, s-au aliat toți, afară de unul singur, Baliff. Nu pot zice că m-am sculat prea fericit de la acest Consiliu. A urmat să trimitem note prin care să cerem să stăm de vorbă, rămâne să mi se prezinte cât mai repede textul.

După aceea, se făcuse 2, a avut loc promovarea clasei lui Mihăiță și declararea lor ca bachelareți, după ce am dat băieților cite o tabacheră și lui Mihăiță Ordinul pentru merite și alte decorații profesorilor și lui Andrei care a prezidat comisiunea. A avut loc pe urmă masa pentru noii promovați și profesorii lor. Oricine își poate inchipui ce a fost în sufletul meu în acele momente, mai ales că chestiunea nu este publică. La șampanie am ținut un mic logos, care cred că a fost foarte frumos. Am vorbit adinc, emoționat fiind atât de bachelareatul lui Mihăiță cât și de oribilele evenimente ale zilei. Mihăiță, cu glasul destul de tare, a citit cuvântarea pregătită aseară.

Sfîrșindu-se masa, a și venit Tătărescu cu proiectul de răspuns pe care l-am aprobat. Din discuțiile cu el a reieșit că este pentru cedare. Raționamentele lui sînt încontestabil logice, nefiind susținuți de nimeni, chiar aliații noștri din înțelegerea Balcanică, iugoslavii, sfătindu-ne să primim, iar pe de altă parte primejdia de a fi atacați pe 3 fronturi, totul este logic în această părere.

Eu însă găsesc și, am zis-o, în afară de logică mai există și o morală națională și politică. Trebuie rezistat la aceste feluri de injoncțiuni brutale și nejustificate prin forța brutală. Trebuie rezistat,

am spus eu și sper că după trimiterea cererii noastre, care desigur va fi refuzată, timpul de reculegere al fiecăruia va face să se revină la sentimente mai bărbătești. Altă mare decepție, chiar decretul de mobilizare care l-am iscălit azi de dimineață n-am putut obține să fie publicat. Atît a intrat în sufletul unora ideea cedării, încît Tătărescu și chiar Ilcuș m-au sfătuit să fiu reținut¹.

Înterupem șirul consemnărilor fostului rege Carol II, spre a reproduce conținutul răspunsului pe care guvernul român l-a dat, la 27 iunie 1940, notei ultimative sovietice din 26 iunie 1940:

„Guvernul U.R.S.S. a adresat guvernului român o notă care a fost remisă la 26 iunie 1940, la ora 10 seara de către Excelența Sa, domnul Molotov, Președintele Comisarilor Poporului al Uniunii Sovietice și comisar al poporului pentru afacerile străine, Excelenței Sale, domnului Davidescu, ministrul României la Moscova.

Fiind însuflețit de aceeași dorință ca și guvernul sovietic de a vedea rezolvate prin mijloace pacifice toate chestiunile care ar putea să producă o neînțelegere între U.R.S.S. și România, guvernul regal declară că este gata să procedeze imediat și în spiritul cel mai larg la discuțiunea amicală și de comun acord a tuturor propunerilor emanând de la guvernul sovietic.

În consecință, guvernul român cere guvernului sovietic să binevoiască a indica locul și data ce dorește să fixeze în acest scop. De îndată ce va fi primit un răspuns din partea guvernului sovietic, guvernul român își va desemna delegații și nădăduiește că conversațiunile cu reprezentanții guvernului sovietic vor avea ca rezultat să creeze relațiuni trainice de bună înțelegere și prietenie între U.R.S.S. și România.

27 iunie 1940². (Arhiva Ministerului afacerilor externe, Fond 71/U.R.S.S., 1940, iunie-iulie, vol. 91).

Reluăm firul consemnărilor lui Carol II, din ziua de 27 iunie 1940:

„Tot după-amiază l-am primit pe Killinger, inspectorul diplomatic al Reichului. L-am pledat cu toată căldura cauza noastră. L-am arătat convingerea că această agresiune nu este îndreptată contra noastră, ci contra Germaniei. El a fost de acord cu punctele de vedere, dar mi-a atras atenția că toată strategia germană a fost să nu se angajeze pe două fronturi și că dușmanul lor principal este astăzi Anglia.

Pe de altă parte, U.R.S.S. a făcut [un] așa serviciu Reichului, încît [acesta] nu se poate întoarce de dragul nostru împotriva sovietelor. Totuși se angajează să telegrafieze cele spuse de mine la Berlin. De fapt, deși ne-am apropiat de Germania, ea ne-a vindut fără scrupule interesele sale³.

¹ Iată și relatarea lui Killinger despre această întrevedere:

„După masă am fost primit de rege. Eu am crezut că aș fi în vedere cele intimplate, voi vedea un om nervos și poate deprimat și am fost uimit de atitudinea sa fermă și încheivă. „Noi am vorbit despre ultimatum și despre consecințele lui, cit și despre ceea ce trebuie făcut. Desigur că lupta va fi deosebit de grea, însă nu pot să acționez altfel, deoarece sînt și ofițeri și un Hohenzollern. Nu vreau decît un singur lucru: ca Ungaria și Bulgaria să nu mă atace pe la spate și să pot elibera rezervele care sînt mobilizate aici. După aceea, eu aș putea opune rezistența rușilor. Vă rog să transmiteți rugămintea mea Führerului și ministrului de externe al Reichului, și anume de a folosi influența lor pentru a liniști Ungaria și Bulgaria⁴.”

Răspunsul meu a fost: „Colosul rus va să strivi. În consecință veți pierde nu numai Basarabia și Bucovina, ci în mod sigur ceva mai mult. În acest proces, probabil că petrolul va fi distrus. În acest fel, o sursă de bogăție a României va fi pierdută. Noi, de asemenea, am avea de suferit dacă regiunea economică a României ar fi paralizată. În consecință, eu vă sfătuiesc să adoptați bunul simț politic⁵.”

După ce a reflectat un timp, el a spus: „Nu, eu nu pot. Vă rog să plecați de îndată spre Germania, să încercați să-i vorbiți lui Herr von Ribbentrop cât mai repede posibil și, prin el, Führerului, și să-l spuneți despre cererea mea. Eu mă consider legat prin înțelegerea comercială. Voi continua să furnizez petrol. Aveți grijă ca Ungaria și Bulgaria să nu mă atace din spate și să primesc în continuare muniții de la dumneavoastră. Fără să fac nici

S-a mai hotărât în discuțiile cu Tătărescu că va trebui să procedăm, după al doilea Consiliu de Coroană de astăseară, la o completare și remaniere a guvernului. Trebuie să intre, ca să putem face față la această situație, Vaida — ca președinte al Consiliului, Inculeț și Nistor, ca reprezentanți ai provinciilor amenințate, Argetoianu — ca ministru al afacerilor străine. Ar mai fi bine, crede el, să putem lua și de cineva de la foștii legionari și de la generația 22. Înainte de Consiliu am propus lui Vaida să preia guvernul; a refuzat, acceptând însă să intre sub Tătărescu, Argetoianu a primit și el.

Consiliul are loc și am ieșit din el amărit și dezgustat. Toți acei care făceau pe eroii la prinz, s-au dezumflat. Numai 6 voturi, din cei 26 prezenți, au fost pentru rezistență. Numele lor merită să fie înscrise cu litere de aur în cartea demnității românești: Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Popp, Ștefan Ciobanu, Ernest Urdăreanu. Toți ceilalți cu oarecare nuanță au fost pentru acceptarea ultimatumului. Dar iată tabloul lor:

1. Vaida — da; 2. Anghelescu — da; 3. Mironescu — da; 4. Iorga — nu — cu condiții; 5. Argetoianu — da; 6. Baliff — da; 7. Iamandi — nu; 8. V. Antonescu — expectativ; 9. Cancicov — da;

un fel de promisiuni, eu i-am spus că sint gata de plecare, însă nu mai am nici un fel de legături aeriene, ele au fost suspendate din cauza mobilizării totale.

El a ordonat imediat pregătirea trenului sau personal cu tot personalul necesar, care sa fie pregătit deindată și toate drumurile sa fie curățate. O ora mai târziu eu eram deja pe drum împreună cu escorta mea, în trenul sau special. Ungaria mi-a permis sa-mi continui drumul cu același tren pînă la Budapesta. După o scurtă convorbire cu Erdmannsdorf, am luat avionul spre Viena.

Aici m-am întâlnit cu o cunoștință, agentul serviciului de securitate din Sofia. El m-a informat că Rusia a dat deja publicității cel de al doilea ultimatum și că el a fost acceptat de România în cursul nopții.

În felul acesta misiunea mea a luat sfîrșit. (Documents on German Foreign Policy, 1918-1945. Series C, vol. X, doc. nr. 67).

10. Dragomir — nu; 11. Popp — nu; 12. Hortolomei — da; 13. Christu — da; 14. Gigurtu — da; 15. Ciobanu — nu; 16. Macovei — da; 17. Andrei — da; 18. Mițită — da; 19. Slăvescu — da; 20. Ilcuș — da; 21. Ralea — da; 22. Giurescu — da; 23. Ghelmegeanu — da; 24. Portocală — da; 25. Bentoiu — da; 26. Urdăreanu — nu.

Au fost impresionați de sfaturile ce ne-au venit de peste graniță, au fost impresionați și de ideea că nu vom putea câștiga așa un război. Unii au propus rezistența și pe urmă au cedat; ar fi fost cel puțin un gest.

Un mic interesant comico-tragic a fost în cursul atacului lui Iorga împotriva lui Tenescu și Slăvescu; l-am întrebat cît crede că costă un avion de bombardament. Mi-a răspuns că probabil vreo 500 000 lei; a rămas extrem de uimit cînd a auzit că e 30 de milioane.

Discuții mai îndelungate ar fi fost inutile. Deci, am încheiat Consiliul printr-o scurtă cuvîntare în care am spus că este ziua cea mai dureroasă a vieții mele, această zi în care trebuia să mă bucur că fiul meu și-a trecut bacalaureatul. Că consider că se face o foarte mare greșeală de a ceda fără nici o rezistență aproape un sfert din țară, dar mă văd copleșit de avizul mării majorități a acelora cărora le-am cerut sfatul. Am plecat fără a mai da mîna cu nimeni, adînc amărît și convins că urmările celor hotărîte vor fi foarte rele pentru țară, chiar dacă, cum crede Argetoianu, foarte în curînd vom recăpăta ce am pierdut.

A urmat depunerea jurămîntului lui Vaida și Argetoianu. A rămas ca ei să facă nota de acceptare, căci din nou cei din Axă ne-au comunicat că nu vor război aici și că nu ne vor ajuta.

M-am dus să mă culc, dar Urdăreanu a cerut din nou să mă vadă și am rediscutat situația, el ca și mine fiind

convins de marea greșeală ce se face. Ce puteam eu oare face, dacă se producea într-adevăr dezastrul, așa cum mulți îl văd, nu pot să-mi iau răspunderea, nefiind susținut decît de o foarte mică minoritate. Totuși am mai făcut un ultim efort, chemîndu-l pe Tătărescu la telefon și atrăgîndu-i din nou foarte serios și foarte violent atenția mării greșeli ce se comite. Mi-a răspuns că nu vede nici o altă soluțiune și că-și ia toată răspunderea.

Transmis la Moscova, răspunsul guvernului român a fost considerat nesatisfăcător și V.M. Molotov l-a comunicat lui Gh. Davidescu, în noaptea de 27 spre 28 iunie, un nou termen pînă la care guvernul român trebuia să răspundă la ultimatum. Iată conținutul notei sovietice:

„Guvernul U.R.S.S. consideră răspunsul guvernului regal al României din 27 iunie ca imprecis, deoarece în răspuns nu se spune direct că el primește propunerea guvernului sovietic de a-i restitui neîntîrziat Basarabia și partea de nord a Bucovinei. Însă cum ministrul României la Moscova, domnul Davidescu, a explicat că răspunsul menționat al guvernului regal al României înseamnă accederea la propunerea guvernului sovietic, guvernul sovietic, primind această explicație a domnului Davidescu, propune:

1. În decurs de patru zile, începînd de la ora 14, după ora Moscovei, la 28 iunie, să se evacueze teritoriul Basarabiei și Bucovinei de trupele românești.

2. Trupele sovietice în același timp să ocupe teritoriul Basarabiei și partea de nord a Bucovinei.

3. În decursul zilei de 28 iunie trupele sovietice să ocupe următoarele puncte: Cernăuți, Chișinău, Cetatea Albă.

4. Guvernul regal al României să ia asupra sa ras-

AMAZOANELE DIN ADÎGHEI?

Vîrfuri de săgeți și de lance, lingă... salbe, cercei, mărgelile și un mic vas de sticlă, în care cochetele antichități își păstrau uleiurile aromatice... Cum se vor fi „împăcat” toate aceste obiecte în mormintul unei femei care a trăit în vechime? Răspunsul îl pot oferi săpăturile viitoare — se menționează într-un articol apărut în publicația *Sovetskaja Rossiia*. Deocamdată însă, faptul că într-o necropolă antică, alături de obiecte de toaletă feminină și de podoabe, s-au găsit multe vîrfuri de săgeți și de sălute i-a pus pe gînduri pe arheologi. Locul descoperirii? Cătunul Apostolida (toponim grecesc, neobișnuit în zonă) din regiunea autonomă Adîghei (R.S.F.S. Rusă).

Localnicii găsiseră de mai multe ori în împrejurimile cătunului vase vechi de ceramică, străchini de lut, vîrfuri de săgeți și de lănci metalice. Circula chiar zvonul că cineva descoperise un coif grecesc antic. Dar zona nu trezise interesul arheologilor. Abia ultimele săpături au adus în regiunea Adîghei o echipă de specialiști, care a identificat o necropolă de pămînt, datînd din epoca timpurie a fierului.

La o primă analiză, arheologii afirmă, pe de o parte, că, după finețea execuției cerceilor și a podoabelor de aur pentru gît, piese extrem de valoroase din punct de vedere istoric și artistic, necropolă ar fi aparținut unei femei bogate; pe de alta, că această descoperire este unică, vrednică de colecțiile Ermitajului. Cele mai mari discuții le-a provocat existența, alături de podoabe feminine, a pieselor de armament. Amazoanele din Adîghei? Rămîne ca specialiștii să elucideze „cazul”.

punderea în ceea ce privește păstrarea și nedeteriorarea căilor ferate, parcurilor de locomotive și vagoane, podurilor, depozitelor, aerodromurilor, întreprinderilor industriale, uzinelor electrice, telegrafului.

5. Să numească o comisiune alcătuită din reprezentanți ai guvernelor român și ai U.R.S.S., cite doi din fiecare parte, pentru lichidarea chestiunilor în litigiu în legătură cu evacuarea armatei române și instituțiilor din Basarabia și partea de nord a Bucovinei.

Guvernul sovietic insistă ca guvernul regal al României să răspundă la propunerea sus-menționată nu mai tîrziu de 28 iunie, ora 12 ziua (ora Moscovei)! (Arhiva Ministerului afacerilor externe, Fond 71/U.R.S.S., 1940, iunie-iulie, vol. 91).

În aceste condiții, la 28 iunie, cabinetul din București a dat următorul răspuns, primit de V.M. Molotov la ora 11:

„Guvernul român, pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic.

Guvernul român ar dori totuși ca termenele de la punctul unu și doi să fie prelungite, deoarece evacuarea teritoriilor ar fi foarte greu de adus la îndeplinire în patru zile din pricina ploilor și inundațiilor care au stricat căile de comunicație.

Comisiunea mixtă instituită la punctul 5 ar putea discuta și rezolva această chestiune. Numele reprezentanților români în această comisiune vor fi comunicate în cursul zilei”. (*Ibidem*)

Iată și însemnările lui Carol II din ziua de 28 iunie, însemnări puternic dominate de evenimentul dramatic ce se petrecuse:

„Vineri 28 iunie

Starea de suflet în care mă găsesc azi de dimineață este de nedescris. Nu mă simt om, parcă s-a rupt ceva în mine, a dispărut Eul. Tocmai la 20 de zile după ce-mi ajunsesem apogeul a 10 ani de muncă cu rezultatele ce au fost și acum prăbușirea, este parcă ceva ce nu poți suporta. Mi-este rușine de mine însumi, nu îndrăznesc să privesc pe cineva în față. Totul mi se pare un așa coșmar, un lucru pe care nici un cuvînt omenesc nu-l poate descrie.

Dimineața la 11 l-am primit pe Tătărescu. Mă simt așa de mic și de neimportant în față acestei nenorociri ce s-a abătut asupra României. Mobilizarea care se hotărîse ieri și care în urma insistențelor lui Argetoianu și ale președintelui Consiliului nu se făcuse, se face astăzi, după o luptă cu acesta care nu vrea să facă nici un gest care să atîțe U.R.S.S. Frică și lășitate. Poate prudență sănătoasă. Numai viitorul ne-o va arăta. Oribil în toate acestea este graba pe care o pun sovietele pentru ocuparea teritoriului, graba care periclitează evacuarea. Azi de dimineață mi se anunță că e vorba și de un colț din Moldova pînă la Herța. Chiar în decursul operațiilor a fost un incident în care au căzut 2 morți. Am fost așa de indignat de atingerea unui colț al României Vechi, încît am spus lui Tătărescu că aceasta nu se poate admite. A promis că va lupta cu înverșunare pentru această bucată de pămînt. Așa cum au mers cedările noastre, această făgăduială este gratuită.

Au fost mari discuții cu Horia Sima, ca să intre în guvern. N-a voit, dar Urdăreanu s-a luptat cu el pînă ce a primit și la 2, el și cu dr. Simionescu de la generația din 22, au depus jurămintul ca subsecretari.

După cum m-am așteptat, U.R.S.S. nici nu vrea să stea de vorbă pe chestiunea Herța”. ■

În anul 1808, poporul spaniol se ridică la luptă împotriva despotismului napoleonic, organizând un adevărat război național și popular de eliberare, considerat o primă etapă a revoluției burgheze din Spania (1820-1823). Masele revindicau nu numai redobândirea independenței de sub ocupantul străin, ci și lichidarea orândurii feudale, doborârea și îngrădirea puterii absolutiste a aristocrației, clerului și monarhiei.

Spania nu îngăduie dominația franceză. Se apără pînă la ultimul om, pas cu pas. În majoritatea cazurilor satele sînt goale, francezii mergînd cîte o săptămînă fără a întîlni picior de om. Înalte de a fugi, locuitorii

lor vor fi recompensați după merit... Prada de război va aparține detașamentelor care au dobîndit-o". Unitățile de partizani spanioli (guerillas) împotriva trupelor franceze ocupante intră de atunci în istoria luptelor de partizani.

Marți, 19 iulie 1808, la Bailén, după cinci atacuri asupra orașului, toate eșuate, trupele lui Napoleon, conduse de generalul de divizie Pierre Dupont de l'Étang, sînt învinse de armatele spaniole ale generalului Francisco Javier Castanos. Închiși într-o vale, francezii lui Dupont nu le mai rămîne decît să

1808. Spania îl înfruntă pe Napoleon

distrug tot ce nu pot lua cu ei. Trupele franceze nu găsesc nici pîine, nici carne; după ce-și consumă biscuiții, soldații mor de foame. Țăranii dau informații false cîmparilor. „Toți locuitorii — se menționează într-un apel către populație — sînt autorizați să se înarmeze pentru a ataca și a-l dezarma pe soldații francezi, fie individual, fie în grup, fiind liberi să le pricinulască orice rău și orice daună posibilă¹. Aceste acțiuni vor fi considerate servicii aduse națiunii și autorii

ceară încetarea ostilităților și începerea tratativelor pentru a obține o capitulare cît mai onorabilă. Patru zile mai tîrziu, sîmbătă 23 iulie, cînd se semnează actul de capitulare de la Andújar, lîngă hanul Rumbiar, francezii își predau acivile, drapelele, armele, artileria, mare parte păstrate pînă astăzi în Muzeul Armatei din Madrid (Luis Sovando Muza, Historia y vida, nr. 223 — octombrie 1986).

Dar cum s-a ajuns la conflictul armat din 1808 între Franța și Spania, care, abia în noiembrie 1806, încheiaseră un tratat militar, obligîndu-se să lupte împreună împotriva Angliei și Portugaliei?

Un mareșal francez pe tronul lui Carol Quintul?

După bătălia de la Trafalgar, din anul 1805, în care flota engleză, condusă de amiralul Horace Nelson a zdrobit-o pe cea unită franco-spaniolă, repunînd o mare victorie, poziția internațională a Spaniei a devenit extrem de precară. Urișele bogății stoarse din colonii nu mai pot salva țara de la prăbușire. Lipsita de flota militară, Spa-

nia lui Carlos IV și a Mariei Luisa nu-și mai poate apăra posesiunile coloniale, după cum nu mai face față pretențiilor lui Napoleon, pornit să aranjeze, după bunul lui plac, harta Peninsulei Iberice. Împăratul, care consideră Spania un fel de colonie a propriului imperiu, se arată interesat de aurul Americilor.

Primul ministru al lui Carlos IV, atotputernicul Manuel Godoy, favoritul reginei Maria Luisa, hotărăște să preia în secret opoziția față de Napoleon. Incapabil însă să se înfrunte cu corsicanul, trebuie să cedeze exorbitanțelor cerințe ale guvernului fran-

cez: bani, contingente militare și cea mai mare rigoare în blocada contra Angliei, înstituită de Franța în noiembrie 1806. În toamna aceluiași an, Godoy semnează o proclamație către poporul spaniol, pe care îl cheamă să se ridice împotriva „tiranelui Europei”. Fără a-l numi însă. Poate și pentru că nu mai era nevoie.

Actul primului ministru spaniol este însă emis într-un moment extrem de inoportun, pentru că, opt zile mai tîrziu, Napoleon obține celebra victorie de la Jena, în fața prusienilor, dovedind, încă o dată, că este într-ade-

¹ Publicăm acest articol în întîmpinarea celui de-al XVII-lea Congres internațional de științe istorice, care va avea loc la Madrid, între 26 august și 2 septembrie 1990.

În pp. 43-45: scene din ciclul de gravuri *Dezastrele războiului*, creat de Francisco de Goya, ca omagiu poporului spaniol ridicat la luptă împotriva lui Napoleon

văr stăpînul Europei. Godoy se decide atunci să adopte tactica disimulării și împăratul — în schimbul unor noi dovezi de supușenie — i-o acceptă. Hotărît să izoleze economic Anglia, Napoleon cere și obține ca Spania să coopereze la eliminarea englezilor din Portugalia. În octombrie 1807, se semnează la Fontainebleau un tratat secret de împărțire a Portugaliei, în virtutea căruia trupele franceze (28 000 soldați) intră în peninsulă

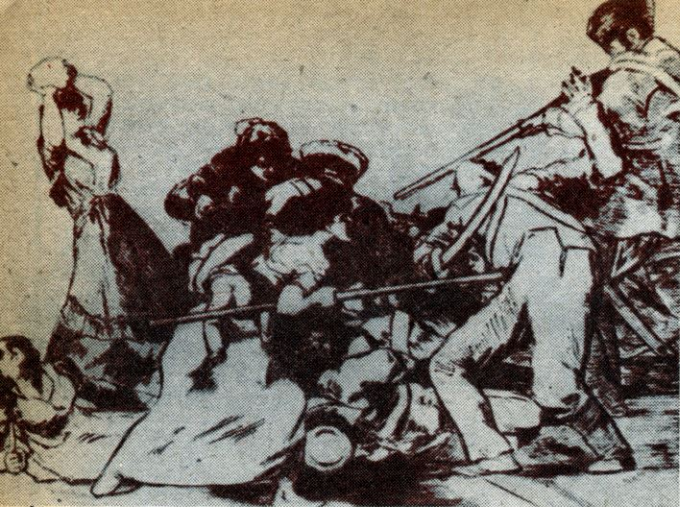
De fapt, acest tratat „înmînează” Spania lui Napoleon. Populația primește bine armata franceză, în speranța că

obiectivul împăratului este să-l răstoarne de la putere pe Godoy, urît de popor, și să-l înscăuneze pe tron pe prințul Fernando, în locul părinților săi, Carlos IV și Maria Luisa. Dar, odată pătrunse în țară, oștile franceze ocupă cele mai importante puncte strategice: castelele din San Sebastian, fortăreața Pamplona, castelul Montjuich din Barcelona.

Evenimentele se precipită. În noiembrie 1807, armata franco-spaniolă invadează Portugalia. Prințul regent, împreună cu mama sa, regina Maria I, cu copiii și soția, se îmbarcă în grabă pentru Bra-

zilia. Napoleon rămîne stăpîn absolut al peninsulei. La 20 februarie 1808, îl numește locțiitor pe cumnatul său Murat, care înaintează în marș forțat spre Madrid.

Ce atitudine adoptă regele Spaniei față de o asemenea răsturnare a situației? La început, este tentat să plece peste graniță, poate chiar în America, așa cum a făcut familia domnitoare a Portugaliei. Apoi, la 16 martie, dă o proclamație către țară cu asigurări privind intențiile pașnice ale aliatului său francez. Dar trupele lui Napoleon au ocupat cele mai importante fortărețe, așa încît realitatea

Valencienii contra Moncey

„Dacă pînă la miezul nopții nu-l recunoașteți pe tatăl vostru drept rege legitim și nu anunțați Madridul despre această hotărîre, veți fi tratat ca un rebel”, îi spune împăratul, într-o scenă de mare violență, lui Fernando VII, în prezența părinților săi. A doua zi, 6 mai, Fernando renunță la coroană în favoarea tatălui său. Dar la 5 mai, mareșalul Duroc, ca reprezentant al lui Napoleon, și Manuel Godoy, ca mandatar al lui Carlos IV, au semnat un tratat prin care regele Spaniei ceda împăratului francez drepturile sale asupra coroanei, cu condiția să fie menținute integritatea monarhiei și religia catolică. Iar Napoleon îl numea rege al Spaniei pe Giuseppe (Joseph, pentru francezi și José, pentru spanioli) Bonaparte, fratele său mai mare.

După abdicarea de la Bayonne, regii Spaniei sînt mutați la Fontainebleau, apoi la Compiègne și, de aici, la Marsilia. Cum prezența curții spaniole în Franța devine incomodă pentru Napoleon, împăratul îi instalează în curînd la Roma: în palatul Borghese, apoi în palatul Barberini, unde își mențin o umbră din fastuoasa curte de altădată. Carlos IV și soția lui ajung la Roma în iulie 1812. Maria Luisa moare la 2 ianuarie 1819, iar Carlos IV pe 19 aceeași lună și același an.

În ceea ce-l privește pe Fernando VII, el este găzduit în somptuosul castel Valençay, proprietate a lui Talleyrand, unde i se aplica un regim de închisoare.

În timp ce la Bayonne aveau loc tratative, madrilenii se ridică cu arma în mînă împotriva stăpînirii străine. Revolta din Madrid se întinde pînă în cele mai mici și îndepărtate colțuri ale peninsulei și unește toate păturile sociale. Poporul spaniol consideră o nedreptate să se supună capriciului unui despot străin.

dezmințe cuvintele regelui. Curtea se mută la Aranjuez, oraș a cărui populație, spori-rită acum, începe să se agite.

Împrejurările îl obligă pe împărat să abdice, în favoarea fiului său, care va domni sub numele de Fernando VII. Este 19 martie 1808. Poporul îl întîmpină cu entuziasm pe noul rege. El își începe domnia într-o țară ocupată de armata unui stat considerat încă prieten.

Ceremonia de intrare în Madrid a lui Fernando VII, la 24 martie 1808, dovedește că proaspătul monarh este stăpînul inimilor spaniolilor, nu și al Spaniei. Cu o zi înainte, Murat a intrat în Capitală, în fruntea unei armate franceze, instalîndu-se ca un suveran. Napoleon are o concepție falsă despre Spania. El o judecă exclusiv după comportamentul curții regale. Pe Carlos IV și pe Maria Luisa îi disprețuiește iar pe Godoy îl urăște. Nici în Fernando nu are încredere. Pe de altă parte, rapoartele optimiste primite de la Murat, care visează să ocupe tronul lui Carol Quintul și al lui Filip II, îl fac pe împărat să comită o eroare de care se va căi, cum va scrie peste ani în *Memoarial din Sfînta Elena*.

La insistențele lui Murat, Napoleon cheamă la Bayonne, dincolo de frontieră,

familia regală spaniolă — care între timp anulasе abdicarea de la Aranjuez — pentru a o obliga să renunțe cu adevărat la putere, așa încît împăratul să dispună după bunul plac de tronul Spaniei. Îl atrage apoi într-o cursă pe Fernando VII, pe care îl invită, tot la Bayonne, pentru a-l recunoaște rege. Godoy participă și el la întrunire.

În micul și pașnicul orașel Bayonne se confruntă trei tabere: Napoleon, care urmărește să destituie o dinastie ce a crezut în el și să-și instaleze propria familie, Carlos IV și Maria Luisa, orbiți de ură împotriva fiului lor (alături de care se află Godoy), și în sfîrșit Fernando VII cu consilierii lui, hotărîți să nu-i lase Spania împăratului Franței. Napoleon nu face decît să incite animozitățile dintre părinți și fiu, în ciștigul personal. Dar, cînd lucrurile încă nu s-au limpezit, un ofițer venit de la Madrid îl informează pe împărat că la 2 mai 1808 — dată considerată a reprezenta începutul războiului de independență — în capitala Spaniei a izbucnit o puternică răscoală populară. Napoleon își vede răsturnate toate planurile. A obține concesiile de la regi și prinți înșelați și cîpșivi nu este același lucru cu a supune un popor curajos și mindru.

Cițiva ofițeri intervin cu eficiență în sprijinul răsculaților. Murat reprimă răscola extrem de dur. A doua zi, pe muntele Príncipe Pio, din vecinătatea palatului Prado, au loc execuții. Cadavrele, încărcate în 18 căruțe, îi vor oferi lui Goya — zguduit de teroarea acelor zori de zi în munți — subiect pentru unul dintre cele mai celebre tablouri pictate în Europa veacului XIX [*Magazin istoric*, nr. 4/1983].

Napoleon are acum în peninsulă, sub pretextul cunoscut al cuceririi Portugaliei, o armată impunătoare: 160 000 oameni și 21 000 cai (la 1 iunie 1808). Soldați bine echipați, comandați de cei mai buni generali ai săi. Trupele spaniole sînt reduse față de ale francezului, dar au de partea lor un mare avantaj: le sprijină întregul popor, care le secondează permanent mișcările, apărîndu-le retragerile și sporindu-le contingentele.

Luna iunie 1808 aduce victorii franceze. Generalul Lasalles ocupă Valladolidul, iar Merle și Ducos intră în Santander, unde li se opune o foarte slabă rezistență. Abia în Levante comandamentul francez își dă seama că nu este chiar atât de ușoară cucerirea Spaniei, cum consideră Napoleon și Murat. Cîteva sute de soldați țin piept cu succes, din spatele unei coline, armatei regulate franceze.

Generalul Duchesne este respins la Gerona și silit să înceapă un lung asediu, care se dovedește în final inutil. Valencienii, la rîndul lor, îl alungă pe generalul francez Moncey.

Napoleon manifesta un mare interes pentru orașul Cádiz, în al cărui port escadra amiralului Bosily este blocată de cea engleză și se află sub focul bateriilor spaniole. De aceea expediția franceză este pregătită cu mare meticulozitate de Murat, aflat la Madrid. Conducerea ei este încredințată lui Pierre Dupont de l'Étang, candidat la bastonul de ma-

reșal. „Prima lovitură de tun pe care o veți trage asupra acestor miserabili trebuie să readucă liniștea în toată Andaluzia, aș spune chiar în întreaga Spanie”, îi scrie Murat lui Dupont de l'Étang, sfătuirîndu-l în continuare să folosească două procedee: teroarea și coruperea. Dar tocmai în Andaluzia, la Bailén, în iulie 1808, armatele imperiale vor suferi înfrîngerea cea mai spectaculoasă. Trupele franceze sînt învinse pentru prima oară în cîmp deschis. Spaniolii înregistrează un prim succes răsunător, care le va da o mare încredere în forțele proprii.

O victorie tristă

Din Cordova, bogatul oraș al califilor, francezii iau o pradă fabuloasă, ceea ce sporește dorința de răzbunare a andaluzilor. Numărul detașamentelor de gherilieri care taie căile de comunicație cu Madridul crește neîncetat. În fața ostilității generale de pe cîmpul andaluz, Dupont părăsește Cordova. Este obligat și de alte circumstanțe să ia o asemenea hotărîre: căldura toridă din luna iulie, povara copioasei prăzi de război, conjugate cu excelenta strategie a generalilor spanioli și cu colaborarea populației, în rîndurile căreia bărbații luptă cu o vitejie

disperată, iar femeile și copiii îi ajută cu forțele de care dispun. La 19 iulie 1808, Pierre Dupont și cei 20 000 soldați ai săi se predau, după îndelungate tratative, generalului spaniol Castaños.

La 24 august, cînd, la Madrid, marchizul spaniol de Astorga, mare demnitar al regatului, îl proclamă rege pe Fernando VII, poporul spaniol se crede invincibil și își imaginează că, după rușinoasa înfrîngere de la Bailén, francezii nu își vor mai reface forțele. În realitate, războiul abia începe, pentru că Napoleon este hotărît să pedepsească cu maximă duritate răzvrătirea.

În septembrie, la Aranjuez se formează Juhta supremă centrală de guvernămint a regatului, sub președinția lui José Monino, conde de Floridablanca. În numele regelui absent, Floridablanca ia în mîinile sale conducerea rezistenței naționale. El formează o armată de 500 000 persoane, pentru recucerirea teritoriului aflat sub ocupație franceză. Napoleon decide să ia personal comanda armatelor. „Il faut que J'y sois” (trebuie să fiu acolo), scrie de la Erfurt, la 13 octombrie, iar la 8 noiembrie intră în Spania și la 2 decembrie în Madrid. Două zile mai tîrziu, generalul spaniol Morla și generalul francez Berthier semnează un act de capitulare, prin

care orașul se predă din nou familiei Bonaparte. „Je la tiens, enfin, cette Espagne si désirée” (în fine, dețin această Spanie, atât de dorită), se spune că ar fi exclamat Napoleon, pe scările palatului regal din Madrid.

Dar Spania, învinsă pe câmpul de luptă, continuă să-i fie străină împăratului francez. Armatele sale asediază Saragoza. Generalul Moncey se prezintă la porțile orașului la 30 noiembrie, dar după câteva zile, în fața rezistenței locuitorilor, se vede obligat să se retragă. Revine la sfârșitul lui decembrie, cu 50 000 soldați, și reia asaltul. Luptătorii aragonezi ies frecvent din Saragoza și atacă armata asediată. La 7 ianuarie 1809, bateriile franceze declanșează un puternic bombardament. Soldații mareșalului Lannes, duce de Montebello, sînt totuși nevoiți să cucerească stradă cu stradă, casă cu casă. „Un război îngrozitor — îi scrie, la 1 februarie, Lannes lui Napoleon. După trei sau patru asedii, orașul este mistuit de flăcări. Deși se află sub bombe, dușmanul nu se arată deloc intimidat”.

Locuitorii cad pradă unei epidemii, care, pe fondul general al foametei, sceră numeroase vieți. „Ce război! Să fii obligat să omori asemenea viteji, chiar dacă gestul lor este nebunesc! Va fi o victorie tristă — spune mareșalul Lannes către sunita sa, parcurgînd străzile tăcute ale orașului-erou. După puter-nice bombardamente și lupte pentru fiecare casă, în timpul cărora cad victime două treimi din efectivele armatei spaniole și jumătate din populație, la sfârșitul lui februarie 1809, se semnează un act de capitulare. Garnizoana urmează să părăsească Saragoza, apoi să fie trimisă în Franța.

Și mai îndirjită în fața asediatorilor este rezistența Geronei. Cetatea are fortificații de apărare foarte puternice și o armată de 6 000 oameni, comandată de un general cu remarcabile calități de strateg: Mariano Álvarez de Castro, o figură aproape legen-

dară a epopeii antinapoleoniene, „cel mai bun din Europa”, cum îl califică locotenent-colonelul Marshal. Apărarea Geronei, la care participă cu entuziasm țărani din împrejurimile orașului, în sprijinul forțelor militare ale lui de Castro, reprezintă un model de organizare a rezistenței.

Sacrificiile Geronei și Saragozei nu sînt zadarnice: imobilizează mari contingente franceze și atrag atenția Europei asupra luptei pentru independență a spaniolilor. Sir John Moore, unul dintre cei mai buni generali englezi, pornește din Portugalia cu o armată mică, dar foarte disciplinată și, pătruns pe teritoriul Spaniei, profitînd de atitudinea ostilă a populației spaniole față de francezi, ocupă Salamanca. Napoleon, în fruntea unei armate de 50 000 soldați, traversează Munții Altos de los Leones din Castilia, pentru a-i tăia calea generalului englez, care urmărește să perturbe legăturile armatei lui Napoleon cu Franța. Împăratul decide însă să-și interzică campania, lăsînd mareșalului Soult sarcina să-l înfrunte pe generalul englez, deoarece își dă seama că există pericolul iminent al unei coaliții europene împotriva sa (Rusia, Anglia, Germania, la incitarea Spaniei).

La începutul anului 1809, Napoleon părăsește Spania, fără să o fi cucerit. În această aventură a comis în schimb numeroase greșeli militare. Dispersarea forțelor, pentru a ocupa toate provinciile țării, este numai una dintre ele. „A plecat din Spania — scrie Chateaubriand — ca un obscur poștaş”.

Astfel de operații militare au marcat cei șase ani de război al Spaniei împotriva ocupantului francez. Șase ani de acțiuni mărunte, dispersate în întreaga peninsulă, cu victorii și înfrînger, cu triumfuri ale generalilor francezi, aparent hotărîtoare, în realitate însă fără nici o eficiență în supunerea țării.

Marii generali și trupele lui Napoleon nu luptă cu ar-

mate, ci cu un întreg popor, rînit în cel mai scump dintre sentimentele sale: dragostea de libertate. Cuvîntul „guerilla” obține act de naturalizare abia după războiul de independență al Spaniei, din anii 1808-1814. Acest tip de război, în care acționează mici grupuri formate mai ales din civili, fără conducere militară asigurată de profesioniști, este favorizat în Spania și de natura terenului, cel mai muntos din Europa, după Elveția, și în mare parte nepopulat. Deseori, între luptători se află și oameni cu o poziție înaltă pe scara socială, marchizi, medici, călugări, care și-au abandonat profesiile, dedicîndu-se luptei împotriva francezilor cotropitori. Perfect cunoscători ai terenului, luptătorii din guerilla atacă micile detașamente de ocupație și convoaiele, taie căile de comunicație ale inamicului, îmbărbătînd populația.

Mișcarea populară nu este însă suficientă pentru a-i alunga pe francezi. În ajutorul spaniolilor vin, în baza unui tratat de alianță semnat cu Junta supremă, în ianuarie 1809, mai multe armate engleze, bine dotate și disciplinate. Anglia nu poate „pierde” ocazia oferită de acest nou front antinapoleonian. Colaborînd cu luptătorii din guerilla, Arthur Wellesley, cunoscut apoi sub numele de lord Wellington, înfruntă, cu cei 30 000 soldați ai săi, pe cei 300 000 francezi ai lui Bonaparte.

La porțile Victoriei

Pe plan european, în anul 1809 prestigiul lui Napoleon este în creștere. La Wagram, în iulie, îl obține o victorie hotărîtoare asupra armatei austriece, după care depune și mai multă rîvnă în zdrobirea rezistenței spaniole. Lupta pentru independență națională continuă în anii următori, așa încît împăratul este nevoit să mențină în Spania o armată puternică, de aproape 250 000 soldați.

Înțelegînd caracterul spe-

cial al situației militare create în Spania, în anul 1810, Napoleon încearcă o nouă metodă de supunere a țării: o divizează în șapte guvernaminte militare, fiecare condusă de un general, însărcinat să mențină ordinea. Acest plan, teoretic bun, eșuează însă, din cauza rivalităților dintre comandanții numiți de el.

În același an, într-o Spanie hărțuită de prezența ocupantului, se creează un guvern național, unind eforturile trupelor regulate și ale gherilierilor. Printr-un decret emis de Junta centrală, se fixează deschiderea cortesurilor (parlamentelor din provincii) în luna septembrie, măsură extrem de utilă pentru întărirea autorității guvernului. În ianuarie 1810, Junta centrală este înlocuită cu un Consiliu de regentă, format din cinci persoane, care stabilește instrucțiunile pentru convocarea cortesurilor și alegerea deputaților.

În septembrie același an, cind sesiunea cortesurilor, deschisă în apropiere de Cádiz, în insula León, inițiază o serie de reforme (desființarea privilegiilor feudale, lichidarea Inchiziției, confiscarea și vinzarea proprietăților funciare ale bisericii, reducerea numărului mănăstirilor etc.), în țară războiul antifrancez continuă. Victoriile franceze (Tortosa, Tarragona, iunie 1810, Valencia, ianuarie 1812) alternează cu cele spaniole (Oñoro, mai 1811, Arapiles, iulie 1812), pentru ca, la 12 august 1812, soldații spanioli, aliați cu cei englezi și portughezi și cu sprijinul gherilierilor, să intre triumfal în Madrid.

„Regele intrus”, cum îi spun spaniolii lui José Bonaparte, părăsește Capitala, însoțit de așa-numiții „afrancesados” (spanioli care au colaborat cu invadatorul francez). La 16 iunie 1813, monarhul alungat își stabilește cartierul general la Miranda de Ebro, în încercarea disperată și inutilă de a-i opri pe aliați. Cinci zile mai târziu se va desfășura o bătălie hotărâtoare pentru soarta războiului,

în fața localității Vitoria, unde José I este înfrânt de trupele lordului Wellington.

Armata franceză fuge în debandadă, are enorme pierderi și își abandonează artileria și cea mai mare parte a împovăraătoarei prize de război. Generalii, ofițerii și soldații spanioli execută cu o vitejie remarcabilă planurile generalisimului englez Wellington, ridicat de guvernul britanic la gradul de feldmaresal și copleșit cu onoruri de cortesurile de la Cádiz.

Trupele franceze, conștiente de înfrângere, dețin încă poziții în peninsula, la San Sebastian și Pamplona, dar sînt incapabile să mai oprească avîntul aliaților spanioli și englezi. În noiembrie 1813, Wellington forțează Pirineii și intră în Franța. Întregul teritoriu spaniol este deci eliberat. În dezastrul de la Leipzig, cu o lună în urmă, Napoleon a pierdut cea mai bună parte a armatei sale. Se gîndește acum să abandoneze Spania, pentru a dispune de contingentele existente în peninsula, și totodată, să încerce un tratat de pace cu Fernando, prizonierul din Valencay. La 18 noiembrie, contele de Laforest, expert diplomatic al împăratului, îi remite lui Fernando o scrisoare de la Napoleon, în care acesta este recunoscut rege și se garantează integritatea teritoriului spaniol.

La 22 martie 1814, Fernando intră în Spania, prin Pirineii catalani, își reia tronul și, chiar dacă în peninsula mai rămîn trupe franceze, războiul de independență al Spaniei ia sfîrșit. Nici o lună mai târziu, la 11 aprilie, Napoleon abdică.

Evenimentele din Spania vor trezi la viață politica America Latină, creînd condiții favorabile războiului de eliberare națională al coloniilor spaniole de pe continentul american, războiul început în anul 1810 și încheiat în 1826, prin prăbușirea imperiului colonial al Spaniei. ■

UN FULGER PRIN NOAPTEA VREMURILOR

(Urmare din p. 19)

rea împotriva oportunismului orașenilor înstăriți de negoțului cu Țara Românească, cari își deschideau porțile biruitorului, dar i le închideau cu aceeași grabă atunci cînd norocul îl părăsise.

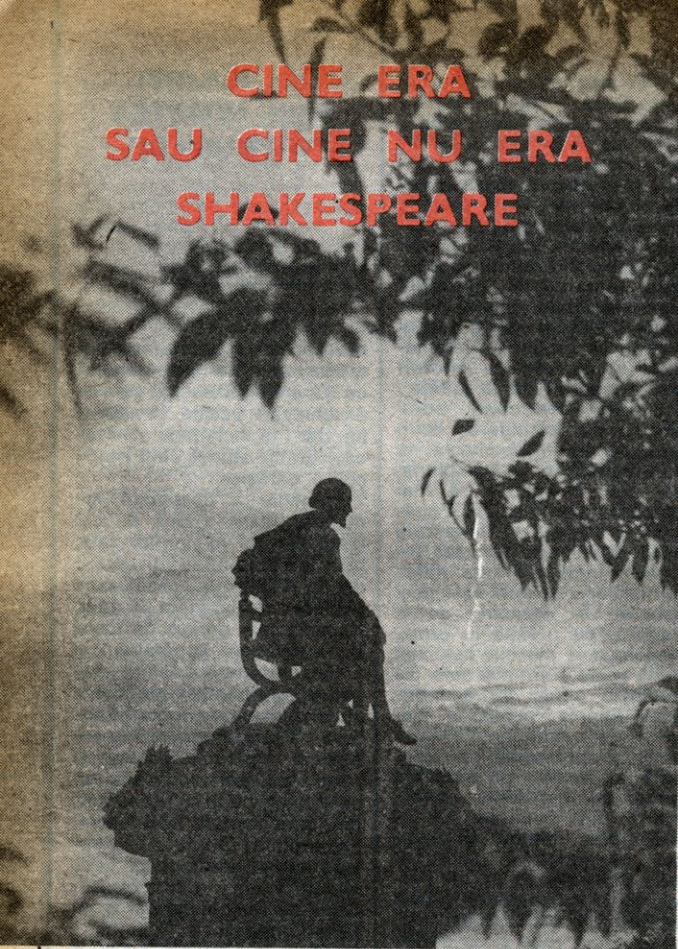
Tragedie a destinului românesc, care a dus pe cel dintîi făuritor al unurilor sale, prin amărăciunea drumului de la Viena, la mișeascaucidere din Cîmpia Turdei; tragedie mai presus de toate a neînțelegerii împărației, ce a dat preferință uneltirii maghiare și a bînuit de trădător pe singurul care lupta împotriva trădării, tragedie în care neamul nostru a păstrat și păstrează porunca „Visului neîmplinit, copil al suferinții”, din care marele său vecin, Imperiul, ar putea și el culege experiența luptelor sale, multă vreme zădărnice, după pieirea nedreaptă a lui Mihai Viteazul.

Fie ca în aceste zile tulburi în care se frămîntă în uriașe prefaceri urșita Europei și a lumii, în zilele în care un alt Mihai domnește peste Țara Românească și ce ne-a rămas din Ardeal și Moldova, învățămintele aspre ale trecutului să nu fie date uitării, nici de moștenitorii lui Mihai vodă, nici de acei ai Sfîntului Imperiu Germanic. Și fie ca ziua în care regele românilor va intra călare în Alba Iulia să-și așeze pe frunte coroana regelui Ferdinand să fie zi de dreptate pentru neamul românesc, din întregul cuprins al hotarelor pe cari întia oară în istorie i le-a tras sabia lui Mihai Viteazul. ■

Ana VĂDEANU

Gheorghe I. BRĂTIANU

CINE ERA SAU CINE NU ERA SHAKESPEARE

Nu-i nevoie să înșirăm din nou numele acelor care au ajuns să fie bănuți că ar fi scris operele lui Shakespeare; cel mai recent pretendent susținut cu surle și fanfare ar fi contele de Oxford¹.

Antinomia reprezintă o răscruce a destinului care pare potrivită cu o povestire scrisă de O. Henry. Oricum ar fi, rămâne faptul că William Shakespeare, în ciuda amănuntului că a scris mai bine de 36 drame ajunse să fie vestite în lumea întreagă, atât de minunat fiind zugrăvită în ele adincimea firii omenești, ne este aproape cu totul necunoscut. Nu cunoaștem, într-adevăr, aproape nimic pe seama omului care a dat naștere acestor capodopere. De mai bine de trei veacuri, legiuni întregi de istorici, de savanți și de biografi au tot cerșat și opera, și viața lui Shakespeare.

Și care a fost rezultatul tuturor acestor cercetări efectuate pe seama celui mai mare geniu literar din istoria omenirii? Tot ceea ce am ajuns să știm asupra vieții lui — să știm pe bază de rezultate temeinic dovedite — poate ușor cuprinde luciul unei singure pagini de dosar.

¹ Reproducem acest articol din revista americană *Smithsonian*, aprilie 1987. J.D. Reed, poet și romancier, a predat o serie de cursuri la University of Massachusetts (n. red.).

Știm anume că Shakespeare s-a născut la Stratford-upon-Avon, în luna aprilie 1564, ca fiul unui mînușar. Că s-a căsătorit la vîrsta de 18 ani cu Anne Hathaway și că au avut trei copii, mai înainte ca el să implinească 21 de ani. Că pe urmă a fost folosit ca actor într-un număr de piese de teatru și că pare a fi fost simpatizat de aceia care l-au cunoscut. Că a ajuns să strîngă ceva avere, cumpărînd case și la Stratford, și la Londra; și că avea participări bănești la gestiunea a două teatre [din Londra — n.t.]: *The Globe* și *The Blackfriars*. Că pînă a murit în anul 1616 obișnuia să se înapoieze foarte des, aproape în fiecare an, la căsuța unde-și petrecuse copilăria, ajungînd să fie socotit un burghez onorabil și avut, care stăpînea proprietăți întinse. Nici un singur cuvînt din piesele și poemele scrise de Shakespeare nu a rămas scris de scrisul lui propriu; și numai șase semnături ale sale au supraviețuit ca document oficial.

Există deci un contrast între faima de care continuă să se bucure marele scriitor, din pricina bogăției operei sale, și sărăcia informațiilor care au ajuns pînă la noi pe seama existenței lui. Tocmai acest contrast ciudat a alimentat o controversă, ciudată și, în unele cazuri, răuvoitoare, pe seama operei lui Shakespeare. Controversă care stăruie, tot mai virulentă, de mai bine de un secol. Într-adevăr, încă de pe la mijlocul veacului al XIX-lea, a început să ia ființă o ceată întreagă de necredincioși, îndrăzneți și gălăgioși, care pretindeau că un alt autor decît acela născut la Stratford ar fi compus și poemele, și piesele de teatru atribuite lui William Shakespeare, sau pusé pe numele acestuia.

Pentru multă lume, și cu oarecare dreptate, aceste controverse par a fi aidoma unor jocuri distractive. Într-adevăr, așa cum spune astăzi Ian McKellen, un interpret al rolurilor din opera lui Shakespeare „Sînt unii oa-

meni, poate niște snobi intelectuali, cărora le-ar place să creadă, că filosoful Francis Bacon a scris de fapt piesele atribuite lui Shakespeare. Pe urmă mai sînt și alții, de data aceasta snobi aristocratici, cărora le-ar place să creadă că piesele acelea le-ar fi scris contele de Oxford. Și nu încape îndoială că un spectator pătrunzător al reprezentațiilor acestui *Masterpiece Theatre* ar fi dispus să considere că piesele le-ar fi scris Alistair Cooke.

Mai mult decît atît. Mulți amatori ai operei lui Shakespeare par a fi gata să accepte pe cutare sau cutare candidat la paternitatea operei acestuia; sau, dacă nu fac aceasta, sînt de acord cu McKellen că operele ar fi fost scrise, fie de către un om al cărui nume era Shakespeare, fie de altcineva care se botezase pe el însuși Shakespeare.

Numai că aceasta nu-i și părerea savantului autor Charlton Ogburn. Ogburn s-a străduit, vreme de mulți ani, să dovedească faptul că operele lui Shakespeare ar fi fost scrise de către contele de Oxford; și nici nu se gîndește să admită că teoriile lui ar putea să fie infirmate de vreun pretins shakespeareolog mai deștept. Toți aceia care se află angajați pe această linie de mai multă vreme nu părăsesc nici ei să se lase intimidați de Ogburn. Numai că din fericire pentru cei care-l iubesc pe Shakespeare — și care îndrăgesc totdeodată și istoria! — și cărora nu le-ar displace din cînd în cînd să cite-o mică păruală în lumea literelor — că doar Ogburn are un temperament combativ! — fostul funcționar ce la Departamentul de Stat american, cunoscut de toată lumea pentru cărțile lui (printre care vestitul roman *The Marauders* (Dezertorii) și lucrările pe seama ființelor din natură, ca *The Winter Beach* (Golful iernatic) și *The Adventure of Birds* (Aventura păsărilor), se află în deplină posesie a înal-

telor sale facultăți critice și este deci vrednic să i se acorde oarecare atenție.

Lucrarea lui Ogburn *The Mysterious William Shakespeare* (Misteriosul William Shakespeare), a fost tipărită în anul 1984 de editorii Dodd 8c Mead și conține nu mai puțin de 892 de pagini. Ea constituie de fapt o vinătoare pe hirtie, plăcută și hazlie, avînd drept obiectiv culegerea celor mai temeinice și mai strălucite temeuri susținute pînă acum de către nenumărații anti-Stratfordieni, formulă pe care și-o atribuie însăși criticii care pun la îndoială paternitatea lui Shakespeare în elaborarea operei puse pe numele lui. Fie că-i acceptăm teza, fie că nu, lucrarea lui Ogburn ne duce în lumea de vraje a epocii lui Shakespeare, care să ne povestească absolut toate amănuntele cunoscute din viața lui, împreună cu tot ceea ce nu se cunoaște din această viață. În afară de aceasta, lucrarea constituie un repertoriu fără de pereche de personaje istorice, repertoriu redat printr-un vocabular calculat pentru extravaganța lui. Ceea ce este însă și mai prețios: ca să-și expună teza, Ogburn aduce pe scena lucrării lui, un personaj strălucitor și pitoresc, despre care cei mai mulți dintre noi nici nu auzisem vreodată și la care nici nu ne trecuse vreodată prin minte că ne-am putea gîndi. Este vorba de Edward de Vere, al 17-lea conte de Oxford, al cărui portret îl redăm mai sus. Este vorba de un nobil a cărei activitate a fost multilaterală: a fost un dandy de curte, a echipat pe cont propriu o corabie ca să ia parte la războiul împotriva Armadei spaniole [1588 — n.t.], a fost idolul femeilor și poate a figurat printre iubii reginei Elisabeta I-a. Fie că el va fi scris piesele lui Shakespeare, fie că nu le-a scris, contele de Oxford rămîne un personaj fascinant din epoca reginei Elisabeta I-a, vrednic

sa constituie personajul strălucit al unui roman istoric.

Teza „eretică” pe baza căreia Ogburn refuză paternitatea operei lui Shakespeare sărmanului fiu al mînușarului din Stratford are la temelie ei o concepție de clasă. El argumentează — și încă mai temeinic, cu mai multă convingere decît au făcut-o cei care s-au ocupat pînă acum de această problemă — că acel umil William Shakespeare, din tirgușorul lui atît de rustic, Stratford, era prea necioplit, prea neînvațat și prea puțin ieșit din comun ca să fi putut scrie cele mai multe din piesele de teatru figurînd sub numele lui. Autorul lui *Richard al III-lea* și al lui *Hamlet* — observă Ogburn — folosește în piesele lui un vocabular care depășește 20 000 de cuvinte; în afară de aceasta, el pare temeinic inițiat într-unele probleme pe care numai nobilii le-ar fi putut cunoaște atît de bine, cum ar fi, de pildă, arta îblinzirii șoimilor, obiceiurile practicate la curtea Angliei și a Franței ca și în cetățile italiene. În piesele sale, el folosește nu mai

În p. 48: statuia ridicată lui William Shakespeare în localitatea Stratford-upon-Avon

Contele de Oxford, curtean și poet prețuit de regina Elisabeta I este oare și autor al... pieselor scrise de Shakespeare?

puțin de 100 termeni muzicali, ca și 200 de nume de plante. „Cum ne-am putea închipui — scrie Ogburn — că un scriitor al altor piese s-ar fi încumetat să le facă acțiunea să se desfășoare (cu o singură excepție, și anume *Nevestele vesele din Windsor*) într-o lume aristocratică zăvorâtă pentru el: în lumea înaltei nobilimi, pe seama căreia actorul Shakespeare n-ar fi putut culege, în cel mai bun caz decât informații de la o a doua mână”.

După ce a pretins astfel că nu Shakespeare din Stratford ar fi scris piesele puse pe numele lui (afirmație pe care majoritatea shakespeareologilor nu se încumeta s-o facă), Ogburn atribuie paternitatea întregii opere a lui Shakespeare contelui de Oxford. Într-adevăr, acesta era, fără discuție, un poet, vestit încă din tinerețe; și apoi a fost un om de curte, un favorit al reginei, astfel încât putea cunoaște și detaliile din piesele scrise de fapt de el în versuri atât de inspirate. În afară de aceasta, el a călătorit prin Italia, la Padova, la Veneția și în alte locuri unde se petrec piesele puse pe numele lui Shakespeare; în vreme ce acesta din urmă pare a nu fi părăsit niciodată ținuturile de la sud-estul Angliei, față de Stratfordul natal. Căsătoria lui Oxford, pățaniile lui, necazurile lui pricinuite de un conflict cu un sus-pus, par a fi avut puternice ecouri specifice în piese ca *Othello*, *Hamlet* și *Zadarnice necazuri de iubire*, printre altele. Rangul înalt al contelui de Oxford, poziția lui atât de aproape de tronul Angliei, nu-i îngăduiau să se facă cunoscut ca scriitor pentru teatrele publice, sub propriul său nume. Dacă ar fi cutezat să facă așa ceva atunci lucrările lui ar fi fost numaidecât expuse unei cenzi mult mai aspre decât în cazul pieselor puse pe nu-

mele unui autor de rînd. Ceva mai mult: dacă i-ar fi dat prin gînd să conceapă un personaj nesuferit în vreuna din piesele lui, și dacă s-ar fi nimerit ca acel personaj să semene cu vreun curtean, spectacolul ar fi riscat să aibe neplăceri. Așa încît, argumentează Ogburn, contele de Oxford, cu ajutorul unor rude de rang înalt, a găsit un om de paie în persoana lui Shakespeare, un om de rînd, ajuns cu vremea și actor și care, pentru o răsplată mărimoasă, a pretins că el ar fi de fapt autorul pieselor.

Stratifordienii — adică shakespeareologii care refuză să pună la îndoială paternitatea operelor lui Shakespeare — au alcătuit de mai multă vreme un arsenal de argumente care să poată fi folosite împotriva oricărui candidat la revendicarea paternității operei shakespeariene. Asemenea argumente se pot opune și pretențiilor lui Ogburn. Este adevărat că toți marii specialiști în materie sînt de acord că biografia lui Shakespeare conține destul de puține documente și că prezintă unele dificultăți; dar totuși există un număr de referințe la activitatea lui Shakespeare *în calitate și de actor și de autor*: și aceste referințe ne-au fost transmise de la aceia care l-au cunoscut bine. Pînă și Ben Jonson, a cărui reputație literară o depășea în anul 1616 pe aceea a lui Shakespeare, și care va dovedi că intenționa să evolueze pe acest plan, nu s-a putut împiedica să-l proslăvească pe Shakespeare în vestitul elogiu tipărit în cel dintîi *Folio* cuprinzînd culegerea operelor lui Shakespeare (1623), la pagina 160. Acest prim volum în care erau culese operele lui Shakespeare a fost alcătuit de sirguința a doi actori care fuseseră tovarăși cu Shakespeare; și era intitulat: *Come-*

dii, Piese istorice și Tragedii. Se știe că în contribuția lui la acest volum Ben Jonson îl numește pe autorul pieselor tipărite acolo „Dulcea lebedă din Avon”; și că încheia cu vestitele cuvinte: „El nu a fost omul unei anumite epoci, ci al tuturor epocilor”.

Shakespeareologii stratfordieni nu văd nici un impediment în faptul că ne-au rămas atît de puține amănunte din vremea vieții lui Shakespeare. „La vremea lui — scrie vestitul biograf al lui Shakespeare, Sam Schoenbaum, în studiul fundamental intitulat *Shakespeare's Lives* (Viața lui Shakespeare) — Shakespeare nu a inspirat acea evlavie tainică ajunsă ulterior să-i învaluiе operele. De altminteri, nici un autor dramatic din acea vreme n-a inspirat o asemenea evlavie; și fără îndoială, nici un actor n-o putea inspira”.

Stratifordienii mai argumentează că Oxford a murit în anul 1604, prin urmare cu 12 ani înainte de moartea lui Shakespeare, care după aceea dată a mai compus încă 12 piese. Cui să li se atribuie atunci și paternitatea acestor piese din urmă?

Shakespeareologii academici mai insistă și asupra faptului că ar fi cu totul de neconceput o tănuire atât de persistentă și de largă a paternității operei lui Shakespeare pe seama contelui de Oxford. Într-adevăr, nici nobilii de la curtea reginei Elisabeta I-a, nici aceia de la curtea noului rege James I, nu ar fi putut tănui numele adevăratului autor, dacă acesta ar fi fost cu adevărat contele de Oxford. Și același lucru nu l-ar fi putut face nici actorii, tovarăși ai lui Shakespeare, și nici actorii dramatici, rivalii acestuia. ■

(Va urma)

J.D. REED
Versiune românească
Dan A. LĂZĂRESCU

„JOURNAL DE CONSTANTINOPLE”

(Urmare din p. 22)

cise pe care Guvernul provizoriu le-a trimis tuturor administratorilor de județe pentru a-i asigura și a preveni toate neînțelegerile. Garda națională și-a făcut datoria cu mult zel; a fost dat un decret pentru organizarea imediată a gărzii mobile. În același timp, ofițerii care executaseră planul lăuturii contrarevoluționare din 1 iulie (coloneii Odobescu și Solomon și maiorul Locusteanu), „au fost invitați să părăsească Bucureștii și și-au primit pașapoartele. Neținându-și cuvântul, au fost arestați și depuși în fața unei comisii militare care, după ce i-a degradat, i-a înaintat tribunalului civil pentru a fi judecați”. Concluzia autorului în ce privește situația din principatul muntean era aceea că „totul tinde să se reglementeze”. Din păcate, zvonurile alarmiste despre intrarea trupelor ruse și în Muntenia, după ce la 10 iulie ocupaseră Iașiul, au creat din nou confuzie la București. Același corespondent scria că vestea despre iminenta invazie țaristă conjugată cu una otomană „a fost atît de abil răspîndită încît toată lumea a sfîrșit prin a o crede. Aceasta este cauza pentru care membrii Guvernului provizoriu au socotit că trebuie să părăsească Bucureștii; ei au plecat în noaptea de 10/11 iulie, după ce au anunțat printr-o proclamație că se retrag în munți pentru a continua acolo opera revoluționară”. Iată cum prezintă corespondentul desfășurarea evenimentelor care au urmat retragerii guvernului revoluționar din Capitală: „După plecarea Guvernului provizoriu, 11 iulie, la București a avut loc o reacție puternică care n-a durat decît 24 ore. Domnii Emanoil Băleanu și Theodor Văcărescu au luat conducerea administrației în

calitate de caimacami și au reintegrat în funcții pe vechii funcționari. Drapelul revoluției a fost doborît. Coloneii Solomon și Odobescu, cărora le-a fost redată libertatea, s-au pus în fruntea trupelor și patrulelor de miliție pe jos și călare și au străbătut toate cartierele orașului”. Mitropolitul a publicat o proclamație în care a calificat drept „rebeli pe membrii Guvernului provizoriu” și a anunțat că trupele rusești au intrat în țară. „Această proclamație a avut un efect deplorabil, care s-a agravat printr-un alt incident. Băleanu a pus să fie dat jos simbolul Dreptății așezat de Guvernul provizoriu în fața sediului Administrației și statuia a fost batjocorită în fața publicului. Apoi, dl. Costache (*Magazin istoric*, nr. 6/1970), comisarul de poliție, care era departe de a avea de partea sa simpatia publicului, abia restabilibil în funcție, „a pus să fie bătutu cu vergile pînă la singe doi tineri care arborau cocarda revoluției și s-a dus apoi în piață, unde a comis acte și mai reprobabile.

Aceste scene, care au avut loc în dimineața zilei de 12 iulie, au provocat imediat o explozie generală. Oamenii din piață s-au răzvrătit și au pus pe fugă pe oamenii poliției, apoi au pus mina pe Costache căpitanul, a cărui casă a fost devastată complet. Mii de oameni au fost imediat în picioare și au venit în oraș, arborînd peste tot drapelul revoluției. Domnii Băleanu și Văcărescu, foști miniștri și rude ale domnitorului Bibescu, ca și doi acoliți ai mitropolitului, Zosima și protopopul Petrache, acuzați că au împrăștiat zvonuri false despre pătrunderea rușilor în Țara Românească și marșul lor spre București, s-au sustras prin fugă furiei poporului, care a invadat casele lor și le-a spart toate geamurile”. În aceste zile, aprecia corespondentul, „poporul a fost stăpînul orașului”, dar „nu a fost comisă nici o dezordine”. Este menționat apoi și episodul din 13 iulie, cînd mulțimea de bucureșteni a

asaltat cazarma în care se retrăseseră coloneii Odobescu și Solomon, obligîndu-i să părăsească țara.

Numeroase informații publicate de redacția *Jurnalului* confirmă caracterul popular al revoluției, adeziunea locuitorilor la țelurile ei. „În fiecare zi — se arată într-una din corespondențe — numeroase deputații din oraș și sate, călare sau pe jos, conduse de preoți și notabilii fiecărei localități, sosesc la București pentru a elogia și a mulțumi Guvernului provizoriu”. Vestea că Suleiman pașa a trecut Dunărea, la Giurgiu, la 31 iulie, în fruntea a 15 000 ostași, a stîrnit o reacție puternică: „Abia s-a cunoscut la București proclamația lui Suleiman pașa, că totul s-a schimbat... Orașul s-a înarmat și a declarat, protestînd, că nu recunoaște altă autoritate decît aceea a națiunii”, „70 000 români au luat armele”.

Iată cum este prezentată formarea Locotenenței domnești. Trimisul Porții „cerea ca, în cadrul prevederilor Regulamentului organic, Guvernul provizoriu să se constituie din trei persoane, sub numele de căimăcamie... Dar numele căimăcamiei devenind odios românilor din cauza violențelor comise în cursul celor 24 ore cît durase reacțiunea din 12 iulie [al doilea complot al reacțiunii], au hotărît să dea noului guvern provizoriu numele de Locotenență domnească”.

Numeroase alte informații cuprinse în coloanele *Jurnalului* în numerele sale din septembrie și octombrie 1848 se referă la acțiunile de reprimare a revoluției de către trupele țariste și otomane și reinstaurarea regimului regulamentar, tonul publicației devenind tot mai neutru și cu accente justificative pentru acțiunea intervenționistă a celor două mari puteri. Fi- resc, ele nu ne-au mai reținut atenția. ■

Armand GOȘU

Iunie

1940

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

• Urmare a schimbărilor dictate de evoluțiile europene, Grigore Gafencu demisionează la 1 iunie de la conducerea Ministerului Afacerilor Externe. El este înlocuit cu Ion Gigurtu.

• Comunicări prezentate în Adunarea generală a Institutului de științe al României: Sabin Manușă — Metode noi în tehnica studiilor de populație; Costin C. Kirițescu — Coordonatele umane ale industrializării; Eugen Neculcea — Fizica și geometria.

• În sala de festivități a Casei Centrale a asigurărilor sociale se ține ședința de constituire a Consiliului național al organizației „Munca și voie bună”, sub președinția lui M. Ralea, ministrul muncii.

• Se decernează premiile Academiei Române. Printre laureați: Ionel Teodorescu — Pravele Baba; Virgil Vătășlanu — Istoria artei în România; Șt. Manciulea — Așezările românești în Ungaria și Transilvania în sec. XIV și XV.

• Se numesc Comisiile de bacalaureat pentru sesiunea iunie 1940. Citeva dintre liceele bucureștene unde are loc bacalaureatul: „Șt. Sava” (președintele comisiei: C. Rădulescu-Motru), „Gh. Lazăr” (Eugen Bădăraș), „M. Basarab” (N. Herescu), „M. Vileazul” (Sc. Lambrino), „Gh. Șincal” (G. Opreșcu), „M. Eminescu” (Al. Rosetti), Școala centrală (I. Petrovic) etc.

• Cel mai înalt turn de zidire din lume, scrie *Timpul* din 27 iunie, a fost construit în Japonia și are înălțimea de 205 m, un diametru la bază de 16,75 m, iar grosimea peretelui variază între 80 cm la sol și 15 cm la vîrf. Pe el se află instalată antena stației de radiodifuziune din Tokio.

• În nr. 1/1940 al publicației *Revue de Transilvanie*, fondată de Silviu Dragomir și condusă de Ioachim Crăciun, prof. Constantin Dalcoviciu publică studiul Pro-

Evenimentele din iunie 1940 sînt puse în umbră de cele înțimplate la sfîrșitul lunii, cînd România intră în drama cesiunilor teritoriale.

„Sufletul românismului singerează adînc. Basarabia și partea de nord a Bucovinei — două ținuturi profund românești, prin trecut, prin populația și prin cultura lor, au fost desprinse din trupul României întregite.

În ceasul acesta, orice discuție este inutilă. Dacă s-a făcut așa aceasta înseamnă că nu se putea altfel. Nu ne rămîne azi decît să ne înclinăm în fața fatalității și înăbușindu-ne durerea cumplită a clipei de față să ne păstrăm toată puterea de-a nădăjdui pentru ziua de mîine. Poporul nostru a trecut de multe ori prin vremuri aspre și a știut să le înfrunte cu bărbăție și în deplină unire, așteptînd ceasul dreptății.

Un popor poate să sufere, dar nu poate să piară, atunci cînd are conștiința națională. De azi înainte, poate chiar mai mult decît pînă acum, toate străduințele noastre cătă să se îndrepte către această țintă: cot la cot, într-o muncă orînduită, într-o solidaritate deplină, să privim viitorul cu încredere în forțele morale, sufletești și materiale ale nației române, care nu pot fi nimicite.

Ne gîndim cu adîncă durere la frații noștri, păstrători vrednici ai marii tradiții românești, de care vom fi iarăși despărțiți. Ne gîndim cu toată căldura la aceia dintre frații noștri care în împrejurările acestea au fost siliți să ia drumul pribegiei și care vor găsi între noi cea mai frățească primire”.

Am reprodus din ziarul *Jurnalul*, cu data de 30 iunie, unul dintre multe articole¹ apărute în presa bucureșteană de la sfîrșitul lunii iunie 1940 și care dădeau glas marii dureri și consternări care cuprinseseră întreaga suflare a țării la aflarea veștii că, în urma ultimatumului guvernului sovietic, pămîntul românesc al Basarabiei și Bucovinei de Nord au intrat în componența U.R.S.S.

Să consemnăm în paginile cronicii noastre și aniversarea Zilei Eroilor, „cea mai patetică și mai emoționantă sărbătoare a anului”, după cum notează *Timpul* din 8 iunie.

Păznuită la 6 iunie, Ziua Eroilor constituie omagiul adus vitejilor căzuți în primul război mondial, pentru apărarea și reîntregirea țării. „Eroii într-o căror pomenire plecăm azi genunchii și frunțile — scrie același ziar, cu data de 7 iunie —, părinții și frații

¹ Pentru a ușura lectură, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Ministrii C.C. Giurescu x
(propagandă națională),
Petre Andrei xx
(educație națională)
și Al. Rosetti xxx,
secretarul general
al Uniunii Fundațiilor Regale,
la o expoziție de carte

noștri risipiți în pământul acesta românesc, ne arată, cu gestul mareț și hotărât al celor ce n-au cumpănit prețul datoriei, drumul pe care trebuie să mergem și drepturile pe care să le apărăm: o țară liberă, întreagă și puternică”.

În Capitală, pomenirea eroilor are loc la toate cimitirele în care sint înmormîntați ostași, precum și la Mormîntul Eroului Necunoscut din parcul Carol. „Aproape fiecare familie își are pe unul din membrii ei căzuți pe cîmpurile de luptă: un frate, un fiu, un tată, scrie *Timpul* din 8 iunie. La un moment dat clopoțele nenumăratelor biserici ale Bucureștilor au prins a suna în același timp, umplînd văzduhul cu ruga lor. Parcă întreaga cetate a Bucureștilor îngenunchiase. La Mormîntul Eroului Necunoscut din parcul Carol mulțimea descoperită se ruga. Preoții în odăjdii oficiau slujba pentru sufletul lor, pentru jertfa singelui lor vărsat din belșug pe atîtea cîmpuri. Flacăra candelii de la Mormîntul Eroului Necunoscut din parcul Carol tremura parcă de freamătul văzduhului care acum poartă iarăși crîncenele ecuri ale războiului.

E o clipă de taină și de neliște unanimă”.

Presa bucureșteană din această lună iunie 1940 continuă să-și informeze cititorii despre desfășurarea războiului declanșat de Germania hitleristă, intrat în cea de-a zecea lună. După ce, rînd pe rînd, au căzut în lunile anterioare Danemarca, Norvegia, Olanda, Belgia, este rîndul Franței să suporte invazia agresorilor. Evenimentele se succed cu rapiditate. 26 mai-3 iunie: evacuarea corpului expediționar englez din Franța prin portul Dunkerque; 10 iunie: Italia declară război Franței; 14 iunie: Parisul este ocupat de hitleriști; 17 iunie: mareșalul Pétain, șeful guvernului francez, cere armistițiul guvernului nazist; 18 iunie: generalul de Gaulle, aflat la Londra, adresează la posturile de radio engleze celebrul apel! către toți francezii pentru a continua lupta: „Franța a pierdut o bătălie, dar n-a pierdut războiul”; 22 iunie: la Rethondes, lângă Compiègne, se semnează convenția de armistițiu, de fapt capitularea Franței; 24 iunie: la Roma se semnează armistițiul franco-italian; 26 iunie: generalul de Gaulle pune bazele organizației de rezistență „Franța Liberă”; 28 iunie: guvernul englez îl recunoaște pe de Gaulle drept conducătorul unic al mișcării de rezistență „Franța Liberă”.

Personalitatea generalului de Gaulle reține atenția presei bucureștene, care publică mai multe știri, informații, note privind activitatea și concepțiile sale. Astfel, la 16 iunie, *Semnalul* scrie: „Faima sa ca scriitor militar a trecut dincolo de granițele țării

Cronica maruntă

blema continuității în Dacia. Observații și precizuni istorice și arheologice.

● *Revista Munca* și voie buna despre volumul Orasul cu fete sarace, de Radu Tudoran, recent apărut: „O culegere de nuvele ale unui tânăr autor care de la acest prim volum reușește să depășească planul promisiunilor și să se afirme ca un puternic talent. În această carte, el se evidențiază ca un scriitor format, dispunînd de mijloace personale deosebite. Subliniem apariția acestei cărți care ne vestește o mare carieră literară”.

● Gr. Mladenatz, în *Viata Românească*, prezintă realizările românești în domeniul statisticii economice, promovate de Institutul central de statistică și Asociația română pentru studiul conjuncturii economice.

● La împlinirea a 15 ani de la moartea lui Anghel Salgîny (1854-1925), ziarul România evocă „opera sa uriașă care a săvîrșit-o el în cursul unei activități înnoitoare și întinse vreme de aproape o jumătate de veac”. Sint amintite cîteva dintre realizările sale, între care linia ferată Florești-Predeal, podul de la Cernavodă, „opera monumentală, una dintre strălucitele pododobe ale țării noastre și care l-a consacrat printre marii ingineri ai timpului”; docurile de la Galați și Brăila, unde a întreprins „pentru întîia oară în Europa betonul armat la construcția de silozuri”; lucrările de modernizare a porturilor Constanța și Giurgiu, precum și de la șantierul naval din Turnu Severin. Ales membru al Academiei Române în 1897, între anii 1907 și 1916 a fost președintele acesteia.

● Sub titlul Un episod de la 48, același ziar consemnează, după Pruncul român, următorul fapt petrecut la 19 iunie 1848, în timpul încercării de arestare a guvernului revoluționar de către un

**Iunie
1940**

Grigore Gafencu x
la solemnitatea
instalării
noului ministru
de externe,
I. Gîgurtu

Cronică mărunță

grup de complotiști. „În mijlocul primejdiei, un om din popor aducându-și aminte că soția lui C.A. Rosetti zace tăușă acasă și că o să fie într-o mare neodihnă pentru soarta soțului ei, lasă pentru un minut frații săi și aleargă la dînsa, pe care nu o cunoștea, pe care nu o cunoștea niciodată, cu brațele goale, cu cămașa ruptă întră în odala ei și spune: «Nu te teme, bărbatul d-tale este sănătos și nu e nici o primejdie». Zise aceste cuvinte, lese îndată și aleargă iar în mijlocul fraților săi, ca să sprijine dreptatea și frăția. Numele lui nu-l cunoaștem, căci virtutea adevărată totdeauna se ascunde cu modestie».

● Se înlocuiesc semafoarele („stopurile electrice”) din Capitală. Primul dintre noile aparate este instalat la intersecția căii Victoriei cu B-dul Elisabeta și Academiei. „Noul aparat — scrie Universul — se deosebește de cele utilizate pînă acum prin faptul că este prevăzut cu trei culori, avînd intercalată între verdele, care înseamnă liber și roșul, care înseamnă oprit, o a treia culoare, galben-oranj, cu semnificația atențiune».

● Societatea națională de gaz metan a fost autorizată să contracteze un împrumut de 145 milioane lei la una din societățile de credit din țară, rambursabil în 5 ani. Suma va fi folosită pentru noi investiții și, în special, pentru instalarea unei conducte de gaz metan la Brașov.

● Apare vol IX din Revista istorică română, cu studii și articole semnate de C.C. Giurescu, P.P. Pănișescu, V. Papacostea, Damian Bogdan, George Poira, B. Mitrea.

● În Adunarea generală anuală a Societății „Ateneu Român”, este inaugurat bustul (autor, sculptorul Dimitrie Birlad) lui Al-

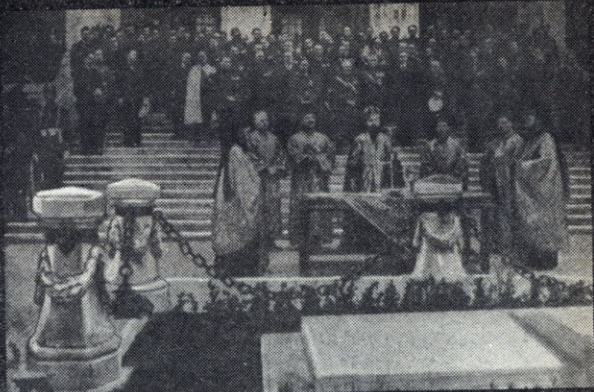
sale. El este socotit ca unul din primii tenniscieni militari ai epocii noastre. A prevăzut rolul deosebit pe care mașinile blindate îl vor avea în războiul modern. «Miine — scria de Gaulle — armata va aluneca în întregime pe șenile. Fiecare element al trupelor va trece peste văi și munți pe vehicule construite special pentru acest scop. Nici un om, nici un tun, nici o piine nu vor fi decit „transportate»».

Primirea lui Liviu Rebreanu la Academia Română și discursul rostit de marele romancier sub cupola forului academic rețin atenția presei și în această lună. «Discursul de recepție [Lauda țăranelui român] — scrie Șerban Cioculescu în Jurnalul din 2 iunie — ne-a oferit, din perspectiva obișnuinții, un spectacol neașteptat. Am ascultat cu încintare o impresionantă și inedită mărturie de credință. Elogiul academicianului fără predecesor în scaun s-a îndreptat către țaran. A fost, într-un fel, un adevărat imn de slavire a muncitorului anonim al pămîntului. Ne-a fost hărăzit să surprindem emoția dominantă și cu atît mai autentică cu care vorbitorul și-a rostit convingerea în realitatea pozitivă și istorică a țăranelui nostru, întemeietor și păstrător de neam, argument al autohtoniei noastre de totdeauna.

Cuvintele sobre — continuă autorul citat — au căzut grele sub cupola academică, în care de atîtea ori profesioniștii istoriei naționale combătuseră cu dovezi materiale sau cu ipoteze riguroase teza discontinuității noastre pe aceste meleaguri. Am simțit în desfășurarea severei elocințe din discursul de recepție ceva din vibrația pasionatelor articole eminesciene, însuflețite de aceeași credință. Sub deosebire de temperament, am recunoscut aceeași inimă și credință, aceeași năzuință și același program generos de ridicare a țăranelui prin condiții de viață mai umane, mai drepte. În acele momente, duhul lui Eminescu poate că se ridicase din rafturile care-i păstrează manuscrisele și învăluise tutelar incinta ce nu-l chemase, ca să se cinstească cu geniul său».

Un nou academician primit sub cupola înaltului for științific românesc, Victor Slăvescu (Magazin istoric, nr. 1-7, 9/1989) își prezintă discursul de recepție, Viața și opera lui Dionisie Pop Marțian, unul dintre primii economiști români. Răspunsul la discursul de recepție este rostit de Andrei Rădulescu, care, prezentînd viața și activitatea noului academician, arată că „este înzestrat cu alese însușiri și cu o bogată și variată cultură, este om de știință și de practică, pe care Academia îl primește astăzi cu deosebită simpatie».

Serviciu religios
la mormântul
ostașului
necunoscut

Revista *Muncă și voie bună* publică, sub semnătura istoricului lui Scarlat Lambrino, o prezentare a principalelor descoperiri arheologice de pe pământul românesc în perioada interbelică. „S-au făcut săpături nenumărate la așezările vechi din toate colțurile țării și de pretutindeni, s-au scos la lumină serii de monumente noi care au îmbogățit muzeele noastre și care au făcut cu puțință lămurirea unor întregi capitole din istoria strămoșilor noștri”. Unele așezări cercetate, continuă autorul, au făcut să apară urme arheologice prin intermediul cărora „putem urmări astăzi culturile care s-au dezvoltat pe pământul țării noastre în epoca preistorică, din adâncurile epocii paleolitice până la începutul epocii istorice”.

Sînt amintite, astfel, descoperirile de la Cucuteni, Tangîru, Cernavodă, Sărata Monteoru, Histria, Tomis, Callatis, Sarmizegetusa, Micia, Sucidava etc., „Rezultatele dobîndite — conchide autorul — au fost deosebit de bogate și de însemnate. Vremurile îndepărtate ale preistoriei au început să ne fie mai bine cunoscute, iar din epoca istorică s-au lămurit în chip neașteptat perioade întregi începînd cu timpurile în care strămoșii noștri geto-daci trăiau liberi, continuînd apoi cu stăpînirea romană, cu epoca năvălirilor barbare și sfîrșind cu începuturile statelor românești”.

Printre evenimentele pe care presa bucureșteană le consemnează se înscrie și inaugurarea, la 16 mai, ora 24, a noului post de emisiune pe unde scurte construit în întregime de inginerii Societății Române de Radiodifuziune. Emisia — relatează *Timpu* — se deschide prin cuvîntul ministrului propagandei naționale, Constantin C. Giurescu: „Trebuie să mărturisesc, din capul locului, un sentiment de mîndrie și de bucurie. Mîndrie, deoarece e vorba de o creație românească, săvîrșită de ingineri români, într-un timp scurt, făcîndu-se astfel dovada capacității noastre tehnice”.

Bucurie, pentru faptul că avem încă un mijloc de legătură, din cele mai perfecte, între românii de pretutindeni, dinlăuntrul și din afara hotarelor, precum și un mijloc de lămurire a tuturor celor ce se interesează de țara și neamul nostru.

Mulțumită acestui mijloc, vom putea vesti, atît unora cît și celorlalți, ceea ce se lucrează la noi în multe laturi ale vieții naționale. O vom face spunînd adevărul și numai adevărul, fiindcă nu ne temem de el, fiindcă nu avem ce ascunde, fiindcă din vechi adevărul a fost întotdeauna un statornic prieten și aliat al nostru”. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică mărunță

Odobescu, membru fondator al Ateneului și unul dintre intelectuali români de vază care au susținut activitatea acestui for de cultură, fondat în 1865, tot el inaugurează printr-o conferință prezentată la 13/26 februarie 1888 monumentalul edificiu (vezi și Magazin istoric, nr. 2/1988).

● În Editura Fundațiilor apare Istoria literaturii române vechi, de N. Cartoian, vol. I, cuprinzînd perioada de la origini pînă în epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu.

● Hirtia numită „celofan” — scrie Universul — a fost inventată în anul 1906 de chimistul elvețian J.F. Brandenberger, care în 1913 a construit și prima societate industrială pentru fabricarea celofanului.

● Chipurile și priveliștile Americii, de Petru Comarnescu, recent apărută, „aduce — scrie ziarul Semnalul — o totală viziune și înțelegere a oamenilor și localităților din Statele Unite. Extrem de actuală și totuși păstrînd un caracter de sinteză mereu valabilă, cartea aceasta caută să explice toate caracteristicile și particularitățile lumii de peste ocean, de la businessman pînă la conducătorul Franklin Roosevelt și de la viața marilor citadelle ca New York și Chicago la 20 minunate evocări ale regiunilor mai puțin cunoscute, ca Arizona și California, unde autorul a locuit mai mulți ani. În cadrul acesteia de roman și de reportaj viu și dens, pătruns de considerații filosofice și de observații de sociolog, se încheagă filinta unei țări pe care se cuvine s-o cunoaștem mai temelnic”.

● Compania teatrală „Vasiliu Birlic”, recent înființată, prezintă la grădina „Volta-Buzești” farsa Acceleratul 402 de Stroie și Vasilache.

În dimineața zilei de 9 aprilie 1940, germanii ocupă orașele norvegiene Oslo, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim, Narvik. Aliații, debarcați la Namsos și Andalsness, încearcă fără succes să recucerească Trondheimul. Izbutesc să reia — numai pentru câteva ore — Narvikul. În condițiile în care regele Haakon VII și miniștrii săi se refugiază în Anglia, germanii îi numesc comisar în Norvegia pe Gauleiterul Terboven, care recunoaște ca unic partid mișcarea fascistă „Nasjonal Samling”, condusă de fostul ministru de război Vidkun Quisling, cel ce va deveni prototipul colaboraționistului. 9 aprilie 1940 marchează totodată începutul rezistenței norvegienilor împotriva invadatorilor, rezistență ce se va încheia victorios, cinci ani mai târziu.

Atunci însă, în aprilie 1940, situația creată în țară era încă tulbură. Ceea ce reiese și din acest nou fragment reproduș — cu titlul și subtitlurile redacției Magazin istoric — din lucrarea lui François Kersaudy *Stratégies et Norvège 1940. Les Jeux de la Guerre et du Hasard*, publicată în Editura Hachette.

NORVEGIA, APRILIE 1940:

CAMPANIA IGNORATĂ (III)

La orele 17.00, în ziua de 8 aprilie 1940, se deschide la Oslo sesiunea secretă a Stortingului (Parlamentului), în care trebuie să se discute plantarea de mine. Koht începe prin a citi notele diplomatice trimise de Londra și Paris, urmate de un scurt comentariu: „Aliații duc războiul în teritoriu norvegian,

deoarece cred că astfel pot câștiga mai ușor acest război”.

Dezbateri întreruptă

Președintele Parlamentului, C.J. Hambro, deschide dez-

baterea. Trebuie dragate minele engleze? Care va fi reacția germană? Vor interveni? Trebuie plantate mine pentru a-i împiedica? Dacă englezii vor debarca, cum să se reacționeze?

Deodată dezbaterea este întreruptă. Ministrul apărării, colonelul B. Ljungberg, cere cuvântul. Are în mână o tele-

gramă. „Domnilor, declară el, vă fac cunoscută o comunicare importantă, ca să nu spun senzațională. Autoritățile maritime mă anunță... că în apropiere de Kristiansand, lângă țărmlul nostru, o navă comercială germană a fost scufundată. Este vorba de «Rio de Janeiro» care, foarte probabil, a fost torpilată de un submarin englez”.

Dezbaterea se reia, dar este aproape imediat întreruptă din nou. Colonelul Ljungberg cere iarăși cuvîntul: „Domnilor, tocmai am primit precizări. Nava «Rio de Janeiro» avea la bord soldați germani... Acești germani au declarat că la bord se aflau și cai, și tunuri... Lî se spusese că merg la Bergen, pentru a-i ajuta pe norvegieni, la cerea guvernului norvegian”.

La sfîrșitul ședinței, către orele 19.00 nimic special nu s-a hotărît; guvernul n-a ordonat mobilizarea și nici plantarea de mine. Așașatul naval german, în contact, toată ziua, cu Amiralitatea norvegiană, va scrie: „Pînă spre seară, guvernul și statul major al Amiralității vor ignora cu totul operația (germană). Eram continuu în contact cu autoritățile răspunzătoare, sub pretextul legitim de a fi la curent cu operația engleză. Dacă guvernul ar fi crezut în mod serios că se pregătea o operație germană și ar fi fost gata să i se opună, mi-aș fi dat seama cu siguranță. Dar nimeni nu se aștepta la asta!”

La Oslo deci, ziua de 8 aprilie se încheie în calm. De-a lungul coastelor norvegiane, unitățile Kriegsmarinei din grupurile „Oslo”, „Egersund”, „Bergen” și „Trondheim” ocupă poziții de atac.

¹ Ministrul de război norvegian între anii 1931 și 1933, Quisling, ca prim-ministru (aprilie 1940 și 1942-1945), a colaborat cu ocupanții nazisti la reprimarea patrioților norvegieni. Numele lui a devenit sinonim cu trădarea de țară și cu colaboraționismul. Judecat, condamnat la moarte și executat.

Mai la nord, escadra britanică a amiralului Whitworth se îndepărtează spre vest, în căutarea unităților germane semnalate în cursul după-amiezii. Amiralul Whitworth va declara mai tîrziu: „N-am primit nici un mesaj al Amiralității ordonîndu-mi să împiedic inamicul să ajungă la Narvik”. Grupul „Narvik”, profitînd de manevra greșită a distrugătoarelor britanice, se strecoară către fiordul Vest și așteaptă ora „W”.

Seara tîrziu, un om urmărește la Oslo lucrurile cu neliniște. Este Vidkun Quisling¹.

Nu s-a mai vorbit de el din decembrie 1939, cînd a părăsit Berlinul, așteptînd ca Hitler să pună în lucru planul pe care i l-a propus, plan conform căruia el, Quisling, trebuia să aia puterea în Norvegia și Hitler să-i furnizeze asistența militară necesară, pentru ca operația să reușească². N-are de unde ști că Hitler n-a luat în considerație niciodată, în mod serios, acest plan, cu atît mai mult cu cît a pregătît și un alt plan, în care Quisling nu are nici un rol.

Legăturile sale sînt liderul nazist Hans Wilhelm Scheidt și atașatul naval Schreiber. Dar aceștia, spre deosebire de Quisling, știu că trupele germane trebuie să atace a doua zi, la orele 5.15. Scheidt l-a pus la curent pe Schreiber, care are un rol precis la sosirea trupelor germane. În seara de 8 aprilie, el trimite un ofițer, pe locotenentul Kempf, la bordul unei nave germane comerciale, „Widar”, ancorată în rada portu-

lui Oslo, și îl instruește să ghideze navele germane în port, îndată ce acestea vor apărea. Schreiber însuși va merge în port, a doua zi dimineața, la orele 4.00, pentru a aștepta navele germane. La Legația germană, este o stare de veghe. La orele 23.00 Pohlmann (de la statul major al generalului von Falkenhorst) va remite, conform ordinelor, ministrului Brauer plicul sigilat care conține instrucțiunile și ultimatumul. Oamenii maiorilor Berthold Benecke și Erich Pruck se pregătesc, și ei, să primească trupele germane. Doar cîteva ore le separă de ora „W”.

La statul major al OKW, la Berlin, nimeni nu va dormi în acea noapte; nici Hitler. La Londra, se aștepta în continuare, în ultimele ore ale zilei de 8 aprilie, știri de la Royal Navy, care să anunțe că flota germană a fost interceptată. Iar la Paris, în după-amiaza acelei zile, a avut loc o reuniune a Cabinetului de război, cu tema... consecințele militare și economice ale deschiderii unui front în Orient. Președintele Consiliului de Miniștri a anunțat totuși plantarea minelor în apele norvegiane.

Spre seară, cîteva știri vagi despre ce se întîmpla ajung la Paris. Paul Reynaud, șeful guvernului, notează: „În seara zilei de 8 aprilie, «Reuter» semnalează convoaie care traversează Marea Nordului. Îi telefonez de îndată lui Gamelin³, care nu știe nimic. «Sper, îi spun, că ați pregătît o ripostă fulgerătoare!» Îi telefonez apoi lui

² În decembrie 1939 Quisling vizitase Berlinul și fusese primit de Hitler. Șeful Nașional Samlingului (Partidul Unității Naționale), partid de factură fascistă, a adus atunci Fuhrerului o serie de „argumente” de ordin strategic și politic în favoarea unei intervenții armate germane în Norvegia. Deși vizita se încheiase fără promisiuni concrete din partea lui Hitler, imediat după ea s-a putut constata sporirea atenției acordate de cei de la Berlin țărilor nordice, inclusiv problemei invadării Norvegiei.

³ Maurice Gustave Gamelin (1872-1958), șeful de cabinet al mareșalului Joffre în 1914, a fost din 1938 șef al statului major al apărării naționale și comandant-șef al forțelor terestre la începutul celui de-al doilea război mondial. Prevăzînd că atacul german se va desfășura, în principal, în sectorul de nord al frontului, în Olanda și Belgia, Gamelin a fost total surprins de năvălirea forțelor blindate ale Wehrmachtului în lungul Ardenilor. La 19 mai 1940, generalul a fost obligat să se retragă din funcția sa. A fost înlocuit de Weygand. Între anii 1943 și 1945 a fost deportat de germani, perioadă descrisă în cartea sa de memorii *Servir*.

Darlan¹, care nu-și ascunde uimirea. Dialogul următor are loc între colaboratorul meu și el: — Cum ați aflat? — Tocmai am citit o depeșă «Reuter». — Atunci voi face o anchetă².

La Oslo, puțin după miezul nopții, se aude bubuitul tunului. Unitățile navale germane ale Grupului II se angajează în fiord și încep lupta cu bateriile de coastă. Între navele germane și ținta lor nu mai există decât o fortăreață în mijlocul fiordului Oslo, Oscarsborg, dotată cu vechi tunuri Krupp din secolul XIX, „Moise” și „Aaron”. La orele 2,15, în dimineața lui 9 aprilie, patru mari nave germane se apropie de portul Bergen. În spatele fortificațiilor, proiectoarele nu mai funcționează, numeroase tunuri sînt ieșite din uz, altele sînt aprovizionate cu obuze care, prea vechi fiind, nu explodează. La 3,30, alte două nave pătrund în fiordul Trondheim și trec pe lângă tunurile fortăreței Agdenes, multe lipsite de servanți. La aceeași oră, mai la sud, cele zece distrugătoare ale Grupului I se angajează în Ofotfjord și nu mai au decât cîteva mile pînă la Narvik. Între ele și oraș se află două cuirasate norvegice, „Eidsvold” și „Norge”, cele mai vechi din lume încă în serviciu...

Căutînd pe hartă Oslo

La 9 aprilie 1940, la prînz, toate principalele porturi norvegice — Oslo, Bergen, Egersund, Kristiansand, Stavanger, Trondheim, Narvik — se află în mîinile germanilor. Bineînțeles, nu s-a sfîrșit totul, campania Norvegiei abia începe. Dar Wehrmachtul, odată instalat în marile

porturi ale țării, această campanie începe prost. La 9 aprilie, la Londra, un deputat al Camerei Comunelor notează în jurnalul său: „Camera este extrem de calmă și impresia generală este că Hitler a comis o groaznică eroare. În ce mă privește, nu mă pot împiedica să doresc să comitem și noi, din cînd în cînd, erori asemănătoare”.

Campania Norvegiei, care începe la 9 aprilie, rămîne unul dintre episoadele cele mai puțin cunoscute ale celui de-al doilea război mondial. Dar în ea se vor găsi destule elemente care ne sînt azi familiare. În primul rînd, completa dezorganizare printre strategii aliați, încă din dimineața lui 9 aprilie. În Franța, Paul Reynaud caută în zadar Oslo, împreună cu întreg statul său major, în genunchi, pe o hartă întinsă pe jos, în biroul său. La Londra, în aceeași după-amiază, discuțiile interminabile din Consiliul suprem arată că nu se știe încă unde se găsesc cu exactitate germanii și că se speră ca presa să dea informații.

Zilele următoare vor întări această impresie de dezordine. Din partea engleză nu mai puțin de șase șefi de stat major și adjuncți ai acestora, generalul Ismay², trei miniștri și primul ministru au cite ceva de spus în direcționarea operațiilor din Norvegia; iar Amiralitatea se interesează înainte de toate de o blocadă a Germaniei. Ministerul aerului — de apărarea aeriană a Marii Britanii și Ministerul de război — de angajamentele sale în Franța. Primul ministru Neville Chamberlain nu reușește să ia deciziile care-i incumbă, iar primul lord al Amiralității ia decizii care nu-i incumbă.

Pentru a-i ajuta pe norvegieni, pe 9 aprilie se decide atacarea porturilor Bergen și Trondheim (și se renunță în aceeași zi), apoi a Narvikului

pe 10 aprilie (și se renunță pe 13), apoi a Trondheimului pe 15 (și se renunță pe 18), din nou a Narvikului pe 19 (și nimic nu se mai întîmplă). Între timp, sînt debarcate trupe britanice în micile porturi Namsos și Andalsness, în speranța de a încercui Trondheim, dar și acum tactica de urmat se schimbă mereu. Și, pentru a încununa întreaga derută, presa britanică scrie pe larg despre planurile de operații secrete, evaluînd șansele lor de reușită.

Dar victoria Aliaților este deja înscrisă în această înfrîngere. O examinare atentă a campaniei Norvegiei va arăta, de pildă, că ea a imobilizat ansamblul flotei germane, în timp ce în vest se desfășura evacuarea aliați la Dunkerque³. Intervenția Kriegsmarinei în Marea Mîncii în acest moment ar fi zdrobit, fără îndoială, armata engleză în curs de evacuare, cu rezultate lesne de imaginat. În schimb, Anglia își va recupera armata și va servi de trambulină pentru recucerirea Europei. Pe de altă parte, Hitler va fi constant obsedat, între 1941 și 1944, de posibilitatea unei debarcări aliate în Norvegia; va transforma țara într-o fortăreață și va concentra aici o jumătate de milion de oameni și aproape întreaga flotă. Această teamă permanentă îl va face să comită mai multe erori strategice fatale pe alte teatre de luptă, în vreme ce Norvegia va deveni mormîntul flotei germane. Or, la originea acestei „obsesii norvegice” a Führerului stă rezistența militară și politică a norvegienilor, condusă de la Londra de serviciile secrete britanice, de regele Norvegiei și de guvernul în exil. Această rezistență⁴, încheiată în mai 1945, constituie baza înfrîngerii politice și militare a Germaniei în Norvegia, făcînd să apară cu totul efemeră victoria naziștilor din 9 aprilie 1940. ■

François KERSAUDY
Prezentare, adaptare și
traducere de Stelian ȚURLEA

² Sir Hastings Lionel Ismay (1887-1965), secretar al Cabinetului de război și al Comitetului apărării imperiale (1940), a fost, în anii celui de-al doilea război mondial, unul dintre cei mai apropiați consilieri militari ai lui Churchill.

¹ François Darlan (1881-1942), comandant al flotei franceze (1936-1940), colaborator apropiat și succesor desemnat al lui Pétain (1940-1942). În 1942 a demisionat din funcțiile guvernamentale, rămînd comandant-șef al armatelor terestre, navale și aeriene, post în care l-a surprins debarcarea Aliaților în Africa de nord franceză. A fost asasinat la 24 decembrie 1942, în condiții rămase pînă astăzi neelucidate.

³⁻⁴ Magazin istoric, nr. 9—12/1983.
3 4/1970

ROLAND GARROS

SAU ZBORUL ÎNTRERUPT

Inaugurat în mai 1928, pentru challenge-roundul Franța — S.U.A., și devenit, din anul următor, sediu al campionatelor internaționale de tenis, faimosul complex parizian „Roland Garros”, aflat la liziera parcului Bois de Boulogne, găzduiește — după cum se știe — un celebru turneu, al patrulea după Wimbledon, Forest Hills și campionatele Australiei.

Deși numele Roland Garros se află pe buzele oricărui iubitor de tenis, puțini știu că purtătorul lui nu a fost nici pe departe un celebru tenismen, ci un temerar... aviator, autorul primei survolări a Mediteranei. „Roland Garros, omul-pasăre. Este cel mai admirabil virtuoz al aviației. Nimeni nu-l poate înțelege secretul zborurilor în spirală, al coborârilor tirbușon, al virajelor pe aripă. Ele tale respirația, provoacă frisoane. Aerul este elementul lui. Garros produce stupefacție și emoții maxime, imposibil de redat când te afli sub directă impresie a evoluției sale”. Sint cuvinte de omagiu despre ilustrul aviator Roland Garros, apărute în nr. 71, din 21 martie 1918, al revistei La Guerre aérienne, ce familiariza publicul francez al timpului cu realizările aeronauticilor.

Învîingind Mediterana

Roland Garros se naște la 6 octombrie 1888, la Saint-Denis, în insula Réunion, și își petrece copilăria la Saigon, într-o margine a Imperiului colonial francez de atunci. În metropolă ajunge în 1900, instalându-se cu familia, din rațiuni de sănătate, la Cannes, sub razele binefăcătoare ale soarelui. Starea adolescentului se ameliorează și părinții îl trimit să își completeze studiile la Paris. Aici ia bacalaureatul și se înscrie la cursuri de înalte studii comerciale.

Este vremea când pasiunea pentru avioane îl acaparează. Pentru această pasiune, tânărul Roland va abandona totul, consacrându-i-se în totalitate, până în ultima clipă a vieții. Începe prin a participa la mișturi de aviație. Face apoi cunoștință cu un oarecare John Moisant, creatorul unui veritabil circ aerian, cu care pleacă în Statele Unite într-un lung turneu, alături de alți camarazi, aviatori ca și el.

Anul 1911 înscrie o cotitură în cariera lui Roland Garros. Calitățile lui de pilot sint tot mai apreciate. Revenit în Franța, este selecționat de

cunoscutul aviator Louis Blériot — cel care, în urmă cu doi ani, în iulie 1909, a realizat prima traversare aeriană a Canalului Minecii, de la Calais la Dover, în 27 minute — să ia parte la cursa Paris-Madrid, în cadrul unei echipe constituite de Blériot. Garros participă apoi la cursa Paris-Roma-Torino, apoi la un alt circuit european, competiții aeriene organizate în epocă, pentru dezvoltarea aviației. La 4 septembrie același an, 1911, stabilește un record de altitudine, 3 950 m, la bordul unui aparat „Blériot”, record pe care îl va ridica tot el, două zile mai târziu, la 4 960, apoi la 5 610 m, la 11 decembrie 1912, cu un aparat „Morane”. În iunie 1912 ia parte, cu un strălucitor succes, la circuitul Anjou, iar la sfârșitul anului traver-

sează Mediterana — pentru prima oară în istoria aviației — într-un zbor de 285 km, între Tunis și Trapani (Sicilia).

Sint numai preludii ale anului 1913, când aviatorul, din ce în ce mai cunoscut în lume, traversează din nou Marea Mediterană, de data aceasta de la Saint-Raphaël (Franța) la Bizerta (Tunisia). Este 23 septembrie. Roland Garros străbate cei 760 km care îl separă de Africa în mai puțin de 8 ore (în vreme ce pachetoturile cele mai rapide au nevoie de 31 ore), și asta în condițiile unui serios incident tehnic.

După acest act de pionierat, pilotul se arată interesat de acrobația aeriană, care abia se naște. În iunie 1914, are loc la Juvisy-sur-Orge, în sudul Parisului, un mare spectacol aerian, la care măiestria lui Roland Garros strălucește.

Anthony Fokker „se inspiră”

La 28 iunie 1914, când este asasinat arhiducele Franz Ferdinand, la Sarajevo [Măgazin istoric, nr. 6/1989], act în urma căruia omenirea va

intra în pirjolul primului război mondial, ilustrul aviator se află la Viena. Cu puțin înainte de declanșarea ostilităților, deși scutit de obligațiile militare, se întoarce în Franța și se înrolează. Este repartizat în Escadrila MS-23, cu care participă la mai multe misiuni de recunoaștere.

Convins că luptele aeriene au intrat deja în domeniul posibilului — mai ales după prima victorie obținută, în octombrie 1914, de sergentul Frantz și mecanicul Que-nault, care au doborât un aparat german „Aviatik” —, învingătorul Mediteranei obține să fie repartizat în spaatele frontului, pentru a se consacra experiențelor asupra tragerilor axiale. Ajutat de fidelul său mecanic Jules Hue, Roland Garros proiectează o elice cu pale echipate cu deflectoare, în care să răcoșeze gloanțele unei mitraliere situate pe capota motorului, gloanțe care nu ar fi reușit să treacă printre palele elicei. Este un sistem imperfect, de fapt o aplicare rudimentară a procedeelor de sincronizare a tragerii în lungul elicei, sistem pus ulterior la punct, dar pe moment destul de eficient.

Adaptind plăci deflectoare și o mitralieră unui aparat de tip „Morane-Saulnier”, Garros doboară, în primăvara anului 1915, trei avioane germane. Pe 1, 13 și 18 aprilie. Iar în ziua următoare, 19 aprilie, după aceste trei succese strălucitoare, pilotul aterizează forțat, din cauza unei defecțiuni de motor, în teritoriul inamic, aproape de gara din Courtrai (Belgia). N-are timp nici măcar să deschidă focul asupra propriului aparat, care cade astfel în minile germanilor. Secretul „misteriosului Morane” fiind descoperit, autoritățile militare germane ordonă principalului lor producător, constructorul olandez Anthony Fokker, să adapteze plăci deflectoare și mitraliere la aparatele lor. Proiectanții firmei realizează în plus și un dispozitiv de intrerupere, așa încât această inovație, pusă în practică la

realizarea unei serii de avioane mici, monoloc, „Fokker Eindecker”, asigură aviației germane supremația absolută pe frontul de vest.

Dar ce îi rezervă soarta în continuare lui Roland Garros? Internat în fortăreața de la Küstrin [actualmente, Kostrzyn, în R.P. Polonă], în Prusia Orientală, petrece acolo doi ani. Își omoară timpul citind și redactându-și memoriile. Transferat într-un lagăr de prizonieri, încearcă să evadeze, dar tentativa lui capotează. Reușește abia în februarie 1918, în condiții de-a dreptul rocambolesci. Se afla atunci în lagărul de la Magdeburg. Este însoțit de căpitanul Marchal, și el pilot, care a efectuat un raid important deasupra Germaniei, în 1916, înainte de a fi făcut prizonier. Cei doi se deghizează în ofițeri germani și au asupra lor acte false.

Întors în Franța, Garros vrea să-și reia cât mai repede activitatea. Cei trei ani de prizonierat reprezintă numai o lungă și obositoare paranteză în viața acestui om, atât de dinamic. În acești trei ani, tacticile de zbor și materialele au evoluat considerabil. Aviatorul trebuie să se pună la punct, să învețe repede tot ce e nou. Dar la 7 octombrie 1918, la Vouziers (în Ardeni), unde luptă alături de câțiva piloți compatrioți împotriva unor „Fokkere”, învingătorul Mediteranei este doborât. Nu se știe exact în ce împrejurări moare. Se pare că elicea aparatului s-a rupt și că avionul s-a dezagregat.

Nu mai opt luni îl despărțeau pe Roland Garros de momentul evadării de la Magdeburg și numai o lună de sfârșitul primului război mondial.

La zece ani de la moartea sa, la marginea Parisului, într-o zonă de agrement, cu numeroase baze sportive (stadionul Parc de Princes, hipodromurile Auteuil și St. Cloud, sala Coubertin), se inaugura un stadion de tenis purtând numele învingătorului Mediteranei. ■

F. DOLGHIN

CLIO ANUNȚĂ

ARHIVE MILITARE

Scriitorul francez Saint-Simon (1675-1755) îi atribuia în *Memoriile* sale lui Louvois (1641-1691), ministrul de război al lui Ludovic XIV, inițiativa creării arhivelor militare în Franța. Dar iată el se înșela. Ideea era mai veche. Diversele depeșe, ordine, instrucțiuni și alte documente cu caracter militar începuseră să fie păstrate de cel mai în vîrstă dintre secretarii de stat încă din sec. XVI. Este adevărat însă că Louvois a fost cel care a oficializat, în 1688, stringerea și clasarea acestei categorii de izvoare.

În vremea Revoluției din 1789 i s-a adăugat o Agenție generală a hârtilor, cu sarcina de a conserva „hărțile, planurile și memoriile utile purtării campaniilor”. Din anul 1949, arhivele militare franceze au fost instalate în donjonul castelului de la Vincennes. Între documentele de valoare păstrate acolo, se numără și proclamația lui Napoleon de la Austerlitz și un „banal” text dactilografiat. Acesta este, de fapt, originalul Convenției de armistițiu care a pus capăt luptelor pe frontul de vest, semnată la 11 noiembrie 1918, la Rethondes, la ora cinci „ora Franței”, după cum menționează intervenția manuscrisă a generalului Weygand, pe atunci șeful de stat major al marelui Foch.

D.M.

REBUS

CE DIN VECHI SE POMENEȘTE

ORIZONTAL

1. Despre acest rege dac istoricul antic Dio Cassius spunea că „era ager în planurile de război ca și în închipuirea lor, știa să-și aleagă timpul când să navălească asupra dușmanului, tot așa de potrivit ca și momentul când să bată în retragere, era dibaci în a întinde curse, vitează la luptă, știind să se folosească înțelept de biruință și să iasă bine dintr-o înfrângere”. — Denumirea latină a țării celor „mai viteji și mai drepti dintre traci”.

2. Așa i se spunea străzii mai demult — Triburi înrudite cu cele tracice, situate în vestul Peninsulei balcanice, între Morava și Marea Adriatică.

3. Antroponimic dacic, incizat cu majuscule latine pe fragmente ceramice descoperite la Ocnele Mari, jud. Vâlcea. — Vechi unitate de măsură a distanțelor (a zecea parte dintr-o milă). — Construcție defensivă din pământ, întărită uneori cu palisade din lemn, întinsă pe o mare lungime, utilizată de romani împotriva atacurilor popoarelor migratoare (pl.).

4. Domesticind o mică parte dintre ele, omul a făcut un important pas spre civilizație. — Termen ce desemnează migrația în grup a păsărilor sau insectelor, utilizat prin analogie și pentru mișcările popoarelor migratoare.

5. Strămoș al omului, având comună prima parte a denumirii cu temutul pașă omului de Mihai Viteazul.

6. Sfântă, mai demult. — Acel fiu al lui Histaspae, oaspete nepoftit pe pământul patriei noastre, amintit de Mircea cel Bătrîn în timpul imaginarei convorbiri cu Bayezid, din *Scrisoarea a III-a*.

7. As. — Tel el —, oraș în Egiptul de sus, pe malul drept al Nilului, antică reședință a faraonului Amenofis al IV-lea.

8. Fondat în 1535 de Pizzaro, sediu al celei mai vechi Universități din America Latină, astăzi capitala Republicii Peru. — Prenume masculin, amintit de anticul Iliad. — Începe Eftimie!

9. Poale de surduc. — Denumirea antică a unui afluent stâng al Tibrului. — Trib dacic, la gura Olului (pl.).

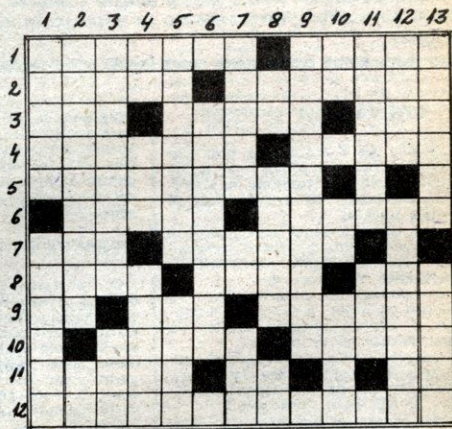
10. Personaj mitologic, pedepsit de Zeus să susțină pe umerii săi bolta cerească. — Cap pe țărmul Mării Negre, în R.P. Bulgaria, unde era situată, în antichitate, localitatea Carum Portus.

11. „Traiana”, nume adăugat de autoritățile romane capitalei provinciei romane Dacia. — Intrarea în Ulmetul! — Unitate de suprafață.

12. Capitala lui Decebal.

VERTICAL

1. Rege al dacilor, care, așa cum arată Dio Cassius, „văzînd greutățile situației, da de bună-voie domnia lui Decebal”. — Oltul antic.

2. Stil rezultat din contopirea elementelor grecești cu cele orientale, în timpul și după moartea lui Alexandru Macedon. — Notă muzicală.

3. Sibiu... latin. — Începe apropierea!

4. Si... latin. — Zeități casnice, cărora romanii le dedicau monumentele funerare (sg.). — Forma prescurtată a antroponimicului antic grecesc Antimonoș.

5. Preoteasă a lui Bahus. — Suită, în vechime.

6. Peșteră din Spania, vestită prin desenele sale preistorice.

7. Statutul dacilor, din afara granițelor Daciei Romane (sg.). — Sfârșitul lui Dedal! — A scris *Misterele Parisului*.

8. Lele! — Puternic trib trac, situat la sud de balcani, între țărmul Mării Negre și fluviul Hebrus (sg.). — Lucientes Goya.

9. Nume de rege dac.

10. Pornesc arcașii! — Soarele, la vechii egipteni. — Neprihănit.

11. Termen ce provine din latinescul „cives” și desemnează mulțimea cetățenilor, cu excepția militarilor și a prelaților (pl.). — Intrare în antică Ecbatana!

12. Zburător mitologic, cu destin tragic. — După încercările sfârșite în mod tragic ale lui Sava și Niceta, acest misionar reușește să îi creștineze pe goții stabiliți pe teritoriul Daciei.

13. Cel mai frecvent prenume roman întâlnit în inscripțiile descoperite în Dacia. — Coroana purtată în antichitate de regii vechilor perși.

Dicționar: NAR; SABLA

Doru IONESCU

DIALOG CU CITITORII

IMPORTANT!

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

ADEVĂRATA ISTORIE

Primin noi și noi scrisori prin care cititorii noștri își exprimă setea lor de istorie adevărată, împreună cu statornice sentimente de prețuire față de revista noastră.

Iată, în deschiderea acestei ediții a dialogului nostru cu cititorii, scrisoarea domnului inginer ALEXANDRU BENDORF, din București:

În numărul din ianuarie 1990, v-ați adresat cititorilor, și eu, ca vechi abonat al revistei **Magazin istoric**, mă simt obligat să vă răspund.

Dumneavoastră aveți nevoie de noi în aceiași măsură în care noi cititorii avem nevoie de dumneavoastră. Și unii și alții avem însă datorii.

Noi cititorii să apreciem și să judecăm cu obiectivitate cele publicate în **Magazin istoric**, iar domnia voastră să respectați adevărul istoric, pe care să-l redați în întregime.

Dacă lucrurile se vor petrece așa, nu mă îndoiesc că succesul **Magazinului istoric** va fi pe zi ce trece mai mare.

Pentru aceasta trebuie să faceți mai întâi curat la dumneavoastră în casă. Nu mai putem suporta apariția numerelor, care cu regularitate semnav primile 10-15 pagini de maculatură ale revistei. Faceți să dispară demagogia, tâmpiile, apelurile și declarațiile bombastice, după tiparul instaurat de cultul personalității al blestematului regim dictatorial.

Îmi permit să vă atrag atenția și asupra datorii **Magazinului istoric** de-a face cunoscută adevărata istorie a neamului nostru din perioada 1938-1990, pe care 80 la sută din locuitorii țării nu o cunosc, deoarece s-au născut după 1944 și au învățat istoria falsificată de dictatura comunistă.

Nu mă îndoiesc că toți cetățenii cinstiți din această țară, indiferent de specialitate, vă vor da tot concursul pentru ca tot adevărul să iasă la lumină.

Cred în cinstea și puterea de selecție a oamenilor de știință. De aceea nu mă îndoiesc de succesul **Magazinului istoric**, dacă va merge pe calea adevărului istoric.

Împărtășim într-un totuț gândurile corespondentului nostru. Desigur însă că reconstituirea veridică și fără deformări cunoscute a istoriei dintre

1938-1990 nu se poate face decât pe baza documentelor și a unei obiective analize și conexiuni a acestora. După cum ați remarcat, am început să publicăm încă de la nr. 1/1990 o serie de documente și articole privind această perioadă. Și vom continua.

EVENIMENTUL CEL MARE

DI. profesor pensionar VASILE MANZA, din Bacău, este un statornic și pasionat participant la concursurile revistei. După ce ne solicită informații referitoare la publicarea listei câștigătorilor ediției 1989 a concursului **Magazin istoric** (între timp, ea a apărut în nr. 4 și 5/1990), d-a să împărtășească gândurile sale legate de evenimentul cel mare — Revoluția din decembrie 1989. Am scăpat de dictatură și mizerie morală și materială. Toată țara răsufla ușurată: sîntem liberi și dorim ca niciodată să nu se mai repete „epoca de aur ceaușistă”. După 45 ani de suferință, acest popor merită un timp de libertate, democrație și prosperitate.

CLIO ȘI MATEMATICA

La rîndul său, dl. profesor pensionar GEORGE PĂRCĂLĂBESCU, din București, ne împărtășește gândurile sale despre istorie și învățmintele ei. Reproducăm din scrisoarea sa:

Cel care vă scrie a fost profesor de matematică, știința exactă și chiar dură, dar un înfocat iubitor al istoriei. Poate că legătura dintre istoria matematicii și istorie au făcut această relație. Deci clio s-a înțeles de minune cu Urania!

A mai contribuit la aceasta și faptul că, în liceu, am avut manuale excelente de istorie ale unui și mai excelent autor — D. D. Patrășcanu și niște profesori, care ne vrăbeau pe noi elevii. Am trăit și niște vremuri triste pentru aceasta țară, niște ani înfloritori și ca elev (perioada 1939-1945), ca student, o altă și mai dură (1950-1954), iar ca profesor, perioada terminată prin epoca rusinoasă.

Am crezut totuși că România nu va avea chiar așa soartă neagră. Și cu această credință în suflet, în 1967, apare **Magazin istoric**. Cîntec și mulțumire celor care au avut această ini-

țiativă de mare curaj românesc. Am aflat multe din ce știam ca elev și pe care revista le readucea chiar cu aspecte mascate, în mintea mea. Știu și sint convins că nu era chiar cum se scria, iar ca profesor eram și eu obligat să mint, să ascund chiar la matematică. Am mai avut ca colegi la școală unde predam profesori de istorie cu care discutam în particular unele fapte referitoare la patria noastră, la istoria universală, la unele evenimente mondiale. Ne dam bine seama că nu poate să fie așa cum se spunea la TV, radio sau cum se scria în presă. Uneori ne mai lua gura pe dinainte și mai eram și discutați de cine nu avea habar de realitate. Sau avea!

Deoarece acum este cuvîntul, deci și scrisul, liber, cred că niște teme legate de țara noastră ar fi bine venite în paginile revistei, mai ales că de la niște evenimente triste au trecut 50 de ani: cum a fost posibil să apară situația tragică pentru noi în 1940? cum a fost posibil să apară situația dintre 1945-1947; ce și cum s-a întâmplat în decembrie 1947, cum s-au petrecut evenimentele între 1948-1965? dar între 1965-1989? Odată și odată trebuie spus adevărul. Trebuie să fie dat jos perdeaua care ni s-a pus pe față.

Înnoia redacție a știut și la seria veche să lămurească unele chestiuni legate de țara noastră, dar acum este cazul de realitate. O cere chiar istoria!

ABONAMENT

Din Suceava, dl. NECULAI HULEA, pensionar, ne adresează și d-a să propuneri privind conținutul tematic al revistei, scriindu-ne, totodată, următoarele:

Gîndul de a vă scrie îmi stăruie de mult în minte, dar nu am făcut-o fiindcă nu aș fi reușit cu nimic să vă determin să schimbați conținutul articolelor multor pagini din revistă, și care proslăveau pe cei doi tirani.

Ca vechi dintr-un început și statornic abonant și cititor, abătîndu-mă de la lectura primelor pagini, am fost pe punctul de a nu mai face nici un abonament pentru anul 1990 la revista d-voastră.

Calculîndu-mi pe inimă, pe 13 decembrie 1989, am făcut ca niciodată

DIALOG CU CITITORII

un abonament pe numai 6 luni. Acum însă imi pare nespuse de rău că nu l-am făcut ca altădată pe tot anul.

Ținând cont că revista **Magazin Istoric** se bucură de un tot mai larg interes din partea credincioșilor cititori, că în viitor articolele se vor baza fidel pe adevărul istoric, mi-aș permite să vă fac unele sugestii și care să fie studiate în ce măsură pot fi realizate în viitor.

Amintindu-mi de începuturile apariției, când un exemplar cuprindea un număr de pagini aproape dublu față de cel de azi, v-aș propune să reveniți la primele începuturi ca număr de pagini ca mărime a unui exemplar, chiar dacă prețul unui număr va crește cu cîteva lei.

DIN NOU GIBALTARUL

Reținem din scrisoarea trimisă de cititorul și colaboratorul nostru **NICOLAE KOSLINSKI**, din București, în legătură cu articolul *Repere istorice. Gibraltar, publicat în nr. 4/1989*. Istoriografia navală consemnează următoarele date în legătură cu cucerirea Gibraltarului din 1704: 1 august — ancorarea flotei anglo-olandeze în partea de sud-vest a golfului și debarcarea unei flote de 1 800 soldați anglo-olandezi care au mărșăluit pînă la istmul Gibraltar, blocind pe uscat cetatea; 2 august — respingerea somăției de predare de către guvernatorul spaniol și pregătirea bombardamentului de către o parte din flotă; 3 august — bombardamentul naval încheiat cu debarcarea infanteriei de marină engleză de pe nava în port; 4 august — capitularea garizoanei spaniole. Data de 21 iulie 1704 poate fi pe stil vechi, cel nou introducându-se în Anglia la 1752.

Stricta supraveghere a strimtorii de către marina engleză după intrarea Italiei la 10 iunie 1940 în cel de-al doilea război mondial a împiedicat numai trecerea **navelor de suprafață** ale Axei. Germanii au trimis în Mediterană, prin Gibraltar, începând din septembrie 1941, 35 submarine, iar istoricul oficial italian consemnează 48 treceri ale submarinelor italiene în ocean și din ocean, între iunie 1940 și septembrie 1943.

„Marina de asalt” italiană a „asaltat”. Într-adevăr, Gibraltarul, dar în următoarele condiții: submarinul „Scire” a intrat de 3 ori în rada Gibraltar, la 31 octombrie 1940, 26 mai și 20 septembrie 1941, lansind de fiecare dată cîte 3 torpile pilotate. Apoi, la 14 iulie și 15 august 1942 scafandri de luptă („oameni broască”) veniți clandestin pe uscat, la Algesiras (Spania), au trecut golful minind în port 5 nave. Abia după aceea a fost folosit vasul „Oltorra”, de pe care au plecat alți „oameni broască” la Gibraltar la 8 decembrie 1942, 8 mai și 4 august 1943. Tonajul total pierdut de aliați în urma acestor acțiuni italiene a fost de 83 497 tone.

MICI DOROBANȚI

Pe marginea notei despre micii dorobanți, apărută în nr. 2/1988, criticul de artă **ADRIAN SILVAN IONESCU**, de la Muzeul de istorie și artă al Municipiului București, ne trimite cîteva fotografii reprezentind uniforme purtate de membrii acestei organizații, înființate imediat după Războiul de Independență. Reproducem una dintre ele, în care aparatul lui F. Mandy (nr. 7/1987) l-a imortalizat pe fiul generalului Carol Davila (unul dintre inițiatorii organizației), **Plă Davila**, cu pușcă și căciula de mic dorobanț.

KATYN

BOGDAN GOILAV din București, ne-a scris că a urmărit cu mult interes dezvăluirile făcute în ultima vreme în U.R.S.S. privind evenimentele petrecute în martie 1940 în apropierea sătucului Katyn, aflat după izbucnirea celui de-al doilea război mondial lângă orașul Smolensk. Cititorul nostru ține să ne comunice un amănunt pe care nu l-a înțilit în presa română, aflat din publicația poloneză *Odrozdenie*. Este vorba despre un raport redactat de Crucea Roșie poloneză, în anul 1943. Potrivit acestuia, cu un an înainte de sosirea trupelor naziste au fost asasinati 4 200 ofițeri ai armatei polone, corpurile lor fiind îngropate. În raport era inclus și un pasaj dintr-un jurnal descoperit asupra uneia dintre victime: „Am ajuns într-o pădure, care avea aerul unui loc de odihnă. Ne-au luat inelele; un ceas arăta orașe și jumătate dimineața”. Și se încheia cu cuvintele: „Oare ce o să ni se întâmple?”.

16 000 000 VOLUME SUB ACELAȘI ACOPERIȘ

VASILE PETRESCU, din Arad, ne comunică cîteva date privind noul sediu al lui **British Library**, ce se construiește la Londra. Complexul de clădiri urmează să fie gata în 1991 și va adăposti 16 000 000 volume. Vor fi astfel reunite sub același acoperiș colecții răspindite azi în nouă puncte ale orașului de pe Tamisa. Săliile de lectură vor fi legate de depozite — ale căror rafturi vor totaliza 29 kilometri — printr-un sistem complet automatizat. Pentru vitrinele din săliile de expozii se va folosi un sistem de iluminat prin fibre optice, spre a proteja obiectele expuse. Dar noul proiect nu a primit adeziunea tuturor celor interesați. Între cei ce declară că preferă actuala rotundă de la **British Library** se numără și nume celebre, precum scriitorii **Iris Murdoch** și **John Le Carré**.

39 TREPTE

Cititorul **NICOLAE GEORGESCU**, din București, ne trimite următoarele rînduri: Am citit într-o publicație engleză că **Hannay**, personajul principal din romanul **39 trepte** — după care s-au realizat și două versiuni cinematografice — a fost construit după un model real. **John Buchan** autorul cărții, și-a ales drept sursă de inspirație pentru eroul său pe **William Edmund Ironside** (1880-1959) — Feldmaresalul Lord Ironside of Archangel, mal tirziu. L-a înțilit în 1901, în Africa de Sud, pe cînt acesta avea doar gradul de locotenent și lucra în serviciul britanic de informații. Din 1938 a devenit șeful Marelui Stat Major Imperial. După **Dunkirk**, a comandat, pentru scurtă vreme, trupele metropolitane (**Home Forces**). Gurile rele spun că în acea calitate s-ar fi remarcat doar pentru faptul că urca treptele Ministerului de război cîte trece deodată. Și mai adaugă că deși vorbea 14 limbi, nu reușea să se facă înțeles în niciuna dintre ele.

CALENDARE

GRIGORE DRAGOMIR, din Curtea de Argeș, în numele său și al unui grup de pasionați cititori al revistei (din păcate — scrie corespondentul nostru — nici unul dintre noi nu are colecția **Magazin Istoric** completă), ne propune tipărirea unui ciclu de articole privind istoria calendarului.

Astfel de articole am publicat în nr. 12/1989, 8/1970, 6, 7/1977, 2/1981 și, desigur, vom mai publica.

Recomandăm, de asemenea, lucrarea **Sisteme calendaristice**, de **George Stăniță**, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980.

CONTENTS (Romanian History): A. Dumitriu Bonum et Malum • The December 1989 Revolution: Sibiu • D. Monah, V. Chirlea Interdisciplinary Research in History • Interview with Theodor Enescu, Director of The National Art Museum • The Confessions of Dictator's Cook (III) • G. I. Brătianu Michael the Brave and the 1600 Union • A. Goșu Journal de Constantinople about the 1848 Revolution • A. Popescu A Romanian Cultural Foundation in Venice • June 26-28, 1940: a Historical Drama • A. Șperco June 1941-August 1944. René de Weck — the Swiss Minister cables from Bucharest... (III) • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) A. Dumitriu Bonum et Malum • La Révolution de décembre 1989: Sibiu • D. Monah, V. Chirlea Les recherches interdisciplinaires dans l'histoire • Interview avec le directeur du Musée Nationale d'art, M. Theodor Enescu • Les confessions d'un cuisinier du Dictateur (III) • Gh. I. Brătianu L'Union de 1600 sous Michel le Brave • A. Goșu La Révolution de 1848 vue par Journal de Constantinople • A. Popescu Un établissement culturel roumain à Venise • Le 26-28 Juin 1940: un drame historique • A. Șperco Juin 1941-Août 1944. Les rapports confidentiels de René de Weck, le ministre de Suisse à Bucarest (III) • A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) A. Думитриу Bonum et Malum • Революция декабря 1989 г.: Сибю • Д. Монах, В. Чирля Мендисциплинарные исторические исследования • Интервью у директора Национального Музея искусства, Теодора Энеску • Воспоминания повара диктатора (III) • Г.И. Брăтиану Объединение княжеств (1600 г.) под Михаем Храбрым • А. Гошу Журнал де Константинопле о Революции 1848 г. • А. Попеску Румынское культурное учреждение в Венеции • 26-28 июня 1940 г.: историческая драма • А. Шперко Июнь 1941 г. — август 1944 г.: Доклады Рене де Века, министра Швейцарии в Бухаресте (III) • В Бухаресте 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) A. Dumitriu Bonum et Malum • Die Revolution von Dezember 1989: Sibiu • D. Monah, V. Chirlea Die Wechselwirkende Forschungen in der Geschichtswissenschaft • Ein Gespräch mit dem Direktor des Nationalen Kunstmuseum, Herr Theodor Enescu • Die Bekenntnisse des Diktators Koch (III) • Gh. I. Brătianu Die Vereinigung des Landes im Jahre 1600 unter Michael der Tapfere • A. Goșu Journal de Constantinople über die Revolution von 1848 • A. Popescu Eine rumänische Kulturstätte in Venedig • 26-28 Juni 1940: ein Geschichtliches Trauerspiel • A. Șperco Juni 1941-August 1944. Der schweizerische Gesandte in Bukarest, René de Weck, berichtet... (III) • In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) A. Dumitriu Bonum et Malum • La Revolución de diciembre de 1989: Sibiu • D. Monah, V. Chirlea Las investigaciones interdisciplinarias en la historia • Entrevista con el director del Museo nacional de arte, Theodor Enescu • Las confesiones del cocinero del dictador (III) • Gh. I. Brătianu La Unión de 1600 bajo Miguel el Valiente • A. Goșu Journal de Constantinople sobre la Revolución de 1848 • A. Popescu Un centro cultural rumano en Venecia • 26-28 de Junio de 1940: un drama histórico • A. Șperco Junio de 1941-agosto de 1944. Los informes del ministro de Suiza en Bucarest, René de Weck (III) • En Bucarest, hace 50 años

ABONEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 psfir.

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică, anul XXIV, nr. 6 (279), iunie 1990. București, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406; 917.

Acest număr al noii serii a revistei *Magazin istoric* a fost pregătit pentru tipar de: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Cristian Popișteanu (redactor șef), Marian Ștefan, Ioana Ursu (secretar general de redacție); secretariat tehnic: Anton Tănase, Georgeta Apreotesei, Constanța Avram, Floarea Dragne, Tudora Petre; macheta artistică: Radu Ion Popescu; tipărit prin Editura Presa Liberă la Combinatul Poligrafic București cu sprijinul colectivelor secțiilor fotoculegere, offset și legătorie.

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic — București

42 427

